

ISSN 2310-3337

ҚҰРМАНҒАЗЫ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ КОНСЕРВАТОРИЯСЫ
КАЗАХСКАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ КОНСЕРВАТОРИЯ ИМ. КУРМАНҒАЗЫ

SARYN

Art and Science Journal

2017 жылға дейін –

«Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының хабаршысы –
Вестник Казахской национальной консерватории им. Курмангазы»

2013 ЖЫЛДАН БАСТАП ШЫҒА БАСТАДЫ
ИЗДАЕТСЯ С 2013 ГОДА
PUBLISHED SINCE 2013

1

АЛМАТЫ
АЛМАТЫ
ALMATY

2020

НАУРЫЗ
МАРТ
MARCH

Құрылтайшы: Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы

Редакция алқасы:

Жүдебаев Арман Әділханұлы

бас редактор, Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген қайраткері, Халықаралық және Республикалық байқаулардың лауреаты, Құрманғазы атындағы ҚҰК ректоры

Г. З. Бегембетова	бас редактордың орынбасары, Құрманғазы атындағы ҚҰК Ғылыми жұмыс және халықаралық ынтымақтастық жөніндегі проректоры, өнертану кандидаты
Р. К. Джуманиязова	өнертану кандидаты, Құрманғазы атындағы ҚҰК доценті
Б. М. Аташ	философия ғылымдарының докторы, Абай атындағы ҚазҰПУ (Қазақстан)
М. Х. Әбеусейітова	шығыстану докторы, профессор (Қазақстан)
Н. Н. Гилярова	өнертану докторы, профессор, Чайковский атындағы Мәскеу мемлекеттік консерваториясы (Ресей)
К. В. Зенкин	өнертану докторы, профессор, Чайковский атындағы Мәскеу мемлекеттік консерваториясының ғылыми істер жөніндегі проректоры (Ресей)
Ә. Ғ. Қайырбекова	философия ғылымдарының докторы, профессор, Құрманғазы атындағы ҚҰК әлеуметтік-гуманитарлық кафедрасының меңгерушісі (Қазақстан)
Д. К. Кирнарская	өнертану докторы, профессор, Гнесин атындағы Ресей музыка академиясы, инновация және шығармашылық істері жөніндегі проректоры (Ресей)
С. Ә. Күзембай	өнертану докторы, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, профессор (Қазақстан)
И. В. Мацевский	өнертану докторы, профессор, Ресейдің өнер тарихы институты (Ресей)
А. Б. Наурызбаева	философия ғылымдарының докторы, профессор, Құрманғазы атындағы ҚҰК (Қазақстан)
С. Е. Нұрмұратов	философия ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты директорының орынбасары (Қазақстан)
А. Р. Райымқұлова	Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, ДВА, профессор
И. А. Рау	философия ғылымдарының докторы, профессор (Алмания)
М. Сәбит	философия ғылымдарының докторы, профессор, АЭБУ (Қазақстан)
Б. М. Сатершинов	философия ғылымдарының докторы, доцент, ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты, Дінтану бөлімінің меңгерушісі
М. Саго	Философия докторы, Нихон Университетінің профессоры (Жапония)
Я. Сипош	PhD, Ғылым Академиясының Музыкатану институтының ғылыми аға қызметкері (Венгрия)
Г. С. Сүлеева	филология ғылымдарының кандидаты, Құрманғазы атындағы ҚҰК доценті
С. Ы. Өтеғалиева	өнертану кандидаты, профессор, Құрманғазы атындағы ҚҰК (Қазақстан)
В. Н. Юнусова	өнертану докторы, профессор, Чайковский атындағы Мәскеу мемлекеттік консерваториясы

Saryn art and science journal

1 (26) 2020

Шығарылуы: жылына 4 рет

Журнал Қазақстан Республикасының мәдениет және ақпарат министрлігінде тіркелген

Тіркеу туралы куәлік №13880-Ж 2013 жылдың 19 қыркүйегінде берілген

Жауапты редактор:
В. Е. Недлина
А.А.Сомов

Қазақ тілі редактор:
М.А. Абенова

Беттеген:
А.А.Сомов

Мұқаба дизайны:
В. Е. Недлина

Редакцияның мекен-жайы:
050000, Қазақстан Алматы, Абылайхан д-лы, 86
Тел.: +7 (727) 261-63-64

© Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы

Учредитель: Казахская национальная консерватория им. Курмангазы

Редакционная коллегия:

Жудебаев Арман Адильханович – главный редактор, Заслуженный деятель Республики Казахстан, Лауреат Международных и Республиканских конкурсов, ректор КНК им. Курмангазы

Г. З. Бегембетова	заместитель главного редактора, проректор по научной работе и международному сотрудничеству КНК им. Курмангазы, кандидат искусствоведения
Р. К. Джуманиязова	кандидат искусствоведения, доцент КНК им. Курмангазы
Б. М. Аташ	доктор философских наук, профессор КазНПУ им. Абая (Казахстан)
М. Х. Абеусеитова	доктор востоковедения, профессор (Казахстан)
Н. Н. Гилярова	доктор искусствоведения, профессор Московской государственной консерватории им. П. И. Чайковского (Россия)
К. В. Зенкин	доктор искусствоведения, профессор, проректор по научной работе Московской государственной консерватории им. П. И. Чайковского (Россия)
А. Г. Каирбекова	доктор философских наук, профессор, КНК им. Курмангазы, заведующая кафедрой Социально-гуманитарных наук (Казахстан)
Д. К. Кирнарская	доктор искусствоведения, профессор, проректор по инновациям и творческой работе Российской академии музыки им. Гнесиных (Россия)
С. А. Кузембай	доктор искусствоведения, Заслуженный деятель РК, профессор (Казахстан)
И. В. Мацевский	доктор искусствоведения, профессор, Российский институт истории искусств (Россия)
А. Б. Наурызбаева	доктор философских наук, профессор КНК им. Курмангазы (Казахстан)
С. Е. Нурмуратов	доктор философских наук, профессор, заместитель директора Института философии, политологии и религиоведения Комитета науки МОН РК(Казахстан)
А. Р. Раимкулова	Заслуженный деятель РК, ДВА, профессор,
И. А. Рау	доктор философских наук, профессор, Научный форум по международной безопасности при Академии ведущих кадров Бундесвера (Германия)
М. Сабит	доктор философских наук, профессор, АУЭС (Казахстан)
Б. М. Сатершинов	доктор философских наук, доцент, заведующий отделом религиоведения Института философии, политологии и религиоведения Комитета науки МОН РК(Казахстан)
М. Сато	доктор философии, профессор Университета Нихон (Япония)
Я. Сипош	PhD, старший научный сотрудник института музыковедения Академии наук Венгрии
Г. С. Сулесва	кандидат филологических наук, доцент КНК им. Курмангазы
С. И. Утегалиева	кандидат искусствоведения, доцент КНК им. Курмангазы (Казахстан)
В. Н. Юнусова	доктор искусствоведения, профессор Московской государственной консерватории им. Чайковского

Saryn art and science journal

1 (26) 2020

Выходит 4 раза в год

Журнал зарегистрирован в Министерстве культуры и информации РК

Свидетельство о постановке на учёт №13880-Ж от 19 сентября 2013 года

Ответственные редакторы:
В. Е. Недлина
А.А.Сомов

Редактор казахского языка:
М.А Абенова

Вёрстка:
А.А.Сомов

Дизайн обложки:
В. Е. Недлина

Адрес редакции:
050000, Казахстан
Алматы, пр. Абылай-хана, 86
Тел.: +7 (727) 261-63-64

© Казахская национальная консерватория им. Курмангазы

Founder: Kurmangazy Kazakh National Conservatoire

Editorial board:

Arman Zhudebayev– Chief Editor, Honored worker of the Republic of Kazakhstan, the Laureate of International and Republic competitions, Rector of Kurmangazy KNC

G. Begembetova	Deputy Editor, Vice-rector for research and international relations of Kurmangazy KNC, PhD in Arts
R. Jumanyazova	PhD in Arts, docent of Kurmangazy KNC
B. Atash	Doctor of Philosophy, Professor of Abay KazNPU (Kazakhstan)
M. Abuseyitova	Doctor of Oriental Studies, Professor (Kazakhstan)
N. Gilyarova	Doctor of Arts, Professor of the Tchaikovsky Moscow State Conservatoire (Russia)
K. Zenkin	Doctor of Arts, Professor, Vice-Rector on scientific work of the Tchaikovsky Moscow State Conservatoire (Russia)
A. Kairbekova	Doctor of Philosophy, Professor of Kurmangazy KNC (Kazakhstan)
D. Kirnarskaya	Doctor of Arts, Professor, Vice-Rector for Innovation and creative work of the Gnesins Russian Academy of Music(Russia)
S. Kuzembay	Doctor of Arts, Honored worker of Kazakhstan, Professor (Kazakhstan)
I. Matzievsky	Doctor of Arts, Professor, Russian Institute of Art History (Russia)
A. Nauryzbayeva	Doctor of Philosophy, Professor of Kurmangazy KNC (Kazakhstan)
S. Nurmuratov	Doctor of Philosophy, Professor, Deputy Director of the Institute of Philosophy, Political Science and Religion Studies of Science Committee of MES of Kazakhstan (Kazakhstan)
A. Raimkulova	Honored worker of Kazakhstan, DBA, professor
J. Rau	Doctor of Philosophy, Professor, Scientific Forum on International Security at the Academy of the leading personnel of Bundeswehr (Germany)
M. Sabit	Doctor of Philosophy, Professor, AUPET (Kazakhstan)
B. Satershinov	Doctor of Philosophy, Associate Professor, Head of the Department of Religious Studies of the Institute of Philosophy, Political Science and Religion Studies of Science Committee of MES of Kazakhstan
M. Sato	Doctor of Philosophy, Professor, Nihon University (Japan)
J. Šipoš	PhD, Senior Fellow of the Institute of Musicology at Hungarian Academy of Sciences
G. Suleeva	PhD in Philology, docent
S. Utegaliyeva	PhD, Associate Professor of Kurmangazy KNC (Kazakhstan)
V. Yunussova	Doctor of Arts, Professor of the Tchaikovsky Moscow State Conservatoire (Russia)

Saryn art and science journal

1 (26) 2020

Published 4 times a year

Magazine registered with the Ministry of Culture and Information

Certificate of registration # 13880-Ж from September 19, 2013

Managing editors:
V. Nedlina
A. Somov

Kazakh editor:
M. Abenova

Page Makeup:
A. Somov

Cover design:
V. Nedlina

Editorial address:
050000, Kazakhstan,
Almaty Ablay Khan ave,
86
Tel.: +7 (727) 261-63-64

© Kurmangazy Kazakh National Conservatoire

IRSTI 18.41.85

*Arman Zhudebayev¹**¹Kurmangazy kazakh national conservatory
Kazakhstan, Almaty***DEVELOPMENT OF TRADITIONAL MUSIC
AND ITS INTEGRATION INTO THE WORLD SPACE****Abstract**

In this article, the author considers important aspects in the development and formation of traditional Kazakh music, its significance and place today in the world space. The historical and cultural methods of research are used as the basis. Understanding the cultural heritage of the Kazakh people is of particular importance in the knowledge of the life of a modern person. This spirit of freedom, characteristic of the Kazakh people, as the author notes, is reflected in their work, which finds its place in the next generation, which is expressed in the development of the culture of Kazakhstan – a harmonious combination of the historical heritage and traditions of the Kazakh people with other ethnic groups. The modern musical culture of Kazakhstan, according to the author's observations, has a wide range of development and includes three directions – Kazakh traditional, academic and mass music. Each of the presented directions includes a rich artistic content, which have their own audience, tools and a unique system of genres and styles.

Keywords: Modern Kazakhstan, the traditional heritage of the Kazakhs, traditional culture, the history of the formation of Kazakh folk music.

*Арман Жудебаев¹**¹Казахская национальная консерватория им. Курмангазы
Алматы, Казахстан***РАЗВИТИЕ ТРАДИЦИОННОЙ МУЗЫКИ
И ЕЕ ИНТЕГРАЦИЯ В МИРОВОЕ ПРОСТРАНСТВО****Аннотация**

В данной статье автор рассматривает важные аспекты в развитии и становлении традиционной музыки казахов, ее значение и место на сегодняшний день в мировом пространстве. В качестве основы использован исторический и культурологический методы исследования. Осмысление культурного наследия казахского народа имеет особое значение в познании жизни современного человека. Этот дух свободы, характерный для казахского народа, как отмечает автор, отражается в их творчестве, которое находит свое место в последующем поколении, что выражается в развитии культуры Казахстан – это гармоничное сочетание исторического наследия и традиций казахского народа с другими этносами. Современная музыкальная культура Казахстана, по наблюдениям автора, имеет широкий спектр развития и включает в себя три направления – казахскую традиционную, академическую и массовую музыку. Каждое из представленных направлений включает в себя богатое художественное содержание, которые имеют свою аудиторию, инструментарий и уникальную систему жанров и стилей.

Ключевые слова: Современный Казахстан, традиционное наследие казахов, традиционная культура, история становления казахской народной музыки.

*Арман Жудебаев¹**¹Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы
Қазақстан, Алматы***ДӘСТҮРЛІ МУЗЫҚАНЫҢ ДАМУЫ
ЖӘНЕ ОНЫҢ ӘЛЕМДІК КЕҢІСТІККЕ ИНТЕГРАЦИЯСЫ****Аннотация**

Бұл мақалада автор қазақтардың дәстүрлі музыкасының дамуы мен қалыптасуындағы маңызды аспектілерді, оның әлемдік кеңістіктегі бүгінгі таңдағы маңызы мен орнын қарастырады. Негізі ретінде зерттеудің тарихи және мәдени әдістері қолданылды. Қазақ халқының мәдени мұрасын ұғыну қазіргі адам өмірін тануда ерекше мәнге ие. Автор атап өткендей, қазақ халқына тән

бостандықтың бұл рухы олардың шығармашылығында көрініс табады, ол кейінгі ұрпақта өз орнын, Қазақстан мәдениетінің дамуында көрінісі – бұл қазақ халқының тарихи мұрасы мен дәстүрлерінің басқа этностармен үйлесімді үйлесуі. Автордың байқауынша, Қазақстанның заманауи музыкалық мәдениеті дамудың кең спектріне ие және үш бағытты – қазақтың дәстүрлі, академиялық және бұқаралық музыкасын қамтиды. Ұсынылған бағыттардың әрқайсысы өз аудиториясы, құралдары бар бай көркемдік мазмұнды қамтиды

Түйінді сөздер: Қазіргі Қазақстан, қазақтардың дәстүрлі мұрасы, дәстүрлі мәдениет, қазақ халық музыкасының қалыптасу тарихы.

Historically a number of world society modernization samples, among them the experience of Europe, which led to the Renaissance and humanism to the industrial revolution and urbanization, «enlightened rule» in Meiji Japan, the Korean economic miracle, Singapore's modernization, etc., modernization of Kazakhstan's idea of consciousness in its goal "... to become a united nation of strong and responsible people» [1], highlighted the special humanistic orientation. Our ancestors left us a legacy of huge territory of Kazakhstan, the original culture and the special spirit of perception and cognition of life. This spirit of freedom and steppe valor was not wasted on the «cool» fracture history, it managed to maintain the previous generation, who have borne the unprecedented test.

Kazakhstan has chosen its own path of development, harmoniously combining the historical heritage of the Turkic civilization with the common history, culture, traditions of ethnic groups inhabiting the country, as well as the synthesis of traditions and culture with market principles and advanced technologies in the world economy. On this path, Kazakhstan has managed to create its own model of interethnic and interfaith coexistence, which has received the name "N. Nazarbayev's model" throughout the world.

The unique age-old experience of the people of Kazakhstan is vividly reflected in the art that preserves archaic layers and ancient traditions, while flexibly changing in the context of globalization and post-globalization. This is observed in various forms of existence of the modern musical culture of Kazakhstan, which today has a branched structure and includes three main directions - Kazakh traditional music, academic music of European orientation and mass music. In each of these directions, a huge artistic experience has been accumulated, its own audience has been formed, its own instruments of influence and a unique system of genres and styles.

The priority and importance of traditional music notes in his article «Seven edges of the great steppe» [2] The first President of the country, El basy - N.A.Nazarbayev, where the emphasis was placed on the importance of creating a collection of "Ancient motifs of the Great Steppe" taking into account the selection of collections of significant works for traditional Kazakh musical instruments and determined the importance of its implementation for traditional music of Kazakhstan. As part of the implementation of the provisions of this work, one of the main issues studied in the field of art today is the definition of priorities for the development of traditional music and its integration into the world space.

Traditional oral-professional art of Kazakhs is not just a part of culture, it is “a huge World, in which the Spirit and Soul of the people are imprinted” [3, 3]. From time immemorial in Kazakhstan, samples of musical folklore and the richest oral professional tradition were passed on from mouth to mouth, from generation to generation. The art of Kazakh akyn-improvisers, saloversera, typologically close to medieval musicians of Western Europe - jugglers, troubadours, trouveres, maisters and minnies-singers, epic storytellers - zhyrau and zhyrshy, wedding and funeral rites, complex in terms of ritual ceremonies with an important participation of music, ceremonies associated with the birth of a child, healing, etc. - all this became the basis for the further development of the national musical culture, its root source.

Since the beginning of the XIX century, Kazakh folk music culture has had the institution of authorship: by oral transmission, names and numerous samples of music have been preserved – songs and instrumental pieces for folk instruments dombra, kobyz, sybyzgy, etc.-kui, epic tunes of traditional musicians Kurmangazy, Dauletkeyev, Tattimbet, Birzhan-Sala, Ahan-sere and others. It was a highly developed professional musical culture, the main features of which were:

- syncretism - the indivisibility of various types of creative activity - poetic, performing, oratorical, acting;
- high level of performing skills - singing and instrumental;
- training in the oral traditional school system: teacher-student. At the end of training, the student received a blessing from his teacher, a parting word (Bata);
- lack of ensemble forms of professional music making, i.e. solo performance;
- improvisational, the ability to memorize kui from a single listening session;
- the presence of national forms of musical competitions among professional musicians. The song-poetic competition of akyns is called aitys, a competition of instrumental musicians playing the dombra - tartys, a stringed plucked instrument;
- diversity of author's works, the presence of individual-style features in the work of each oral and professional musician;
- obligatory possession of a musical instrument. Both the song and the epic tale in the professional tradition of Kazakhs have always been accompanied;
- Genre-containing variety of samples of oral and professional musical creativity. There are also songs about art and its purpose; songs and kui-testaments (osiet), dedications (arnau), love and landscape lyrics, historical subjects, etc.;
- complex musical language and composition of works, despite the fact that the Kazakh traditional song and instrumental piece kyui do not sound more than 5-7 minutes, that is, they are miniatures in terms of form.

In traditional society, Kazakh musicians had a special social status: they were among the "chosen ones," often likened to the images of totem animals, that is, they had great public recognition. Spending their lives in constant wanderings across the vast territory of Kazakhstan, they delighted the people with their art, who generously rewarded them with money and rich gifts.

On the vast territory of our country, which occupies the 9th place in the world in terms of area, second only to Russia, China, the USA, Argentina, Brazil, Canada, India and Australia, 5 regional singing and 11 instrumental schools and sub-schools have been formed, which are currently studied in different degree. This huge layer of folk musical culture became the basic platform for development of the Kazakhstan composing and research practice, for development of new genres in Kazakhstan in the XX century. For example, a vocal and performing school was formed, which is often compared with the art of Italian bel canto. In the process of development, the Kazakh tradition has developed a brilliant performing style, regionally connected with the central and northern regions of Kazakhstan - Saryarka. Oral and professional singers of the Arka tradition had a voice of wide range, their singing was characterized by high technical maneuverability, "flight", wide breathing, original timbre and manner of singing. When assessing the art of such performers, the people widely used aesthetic figurative expressions such as "komeinen bal tamgan anshi", which means "a singer whose voice sweet like honey." This characteristic indicates that the singer's voice is plastic, flexible, "sweet and stringy like honey". They also say "kumis kumey, zhez tanday anshi" - "a singer with a silver larynx, with a sky made of metal". These words evaluate the presence of a "silvery" sound with a special brilliance, and also indicates the "metallic" power of the voice. Traditional singers often sang in the open air, right in the steppe, with a large crowd of people. Therefore, they had to have strong voices, audible at a distance of "four sheep runs" (on average, one track was 11 kilometers a day!). Such epithets awarded the highly skilled singers, real professionals, who possess not only a unique vocal apparatus, but also mastered the art of poetic improvisation, the ability to speak beautifully, skillfully playing musical instruments, as well as possessed the elements of theater and circus action.

As for the instrumental tradition, the history of dombra tradition goes back centuries, as evidenced in archaeological discoveries, such as the ancient Khorezm, as well as the Pazyryk mounds and archaeological Kazakh archeologists on the territory of Kazakhstan. According to this information, dombyra and kobyz were the most common musical instruments of the early nomads. One of the features of dombra performance is a solo form of playing an instrument. It promoted

the nomination of bright personalities in different historical epochs. The people retained the names of the best representatives - Ken-Buga, Asan-Kaigy, Kart-Nogai, Bayzhigit, Bezhen, Tattimbet, Kazangap, Seytek, Dina Nurpeisova, etc. The art of each kyuishi and its style were distinguished by a bright individuality, a characteristic manner of performance, a certain arsenal of means of musical expression and a variety of dombra kuies themes. Therefore, we say that the art of kui is the path for a mature consciousness filled with spiritual search. Musician kuishi revives the art of the past, modern art works and, if it allows its level, shaping the future. As T. Asemkulov wrote, "teaching kui, song or zhyrau was an element of the general education system. The main wealth is a person, the main goal is the upbringing of a spiritual personality, an active member of society ..." [4].

In the process of developing a dynamic, optimistic and systematized view of the integration of traditional music, we must develop in the direction of active education, in the spirit of dynamic conservatism - a combination of tradition and innovation, respect for the past and a positive attitude towards modernity. New elements of folk music culture are needed, which first appear in a certain environment of the population, and they are the result of changed living conditions of the people, and novelty in this case is a reaction and result to developing and changing living conditions. On the other hand, folk music, being in continuous transformation, actualizes this novelty in life. The peak of "pop" has already passed, is on the decline. In any case, the day is near when the people, fed up with the cheap sound stuck in their teeth, will once again turn their faces to the ever-unfading classics, traditional music. It is important to get out of the situation with the least losses and preserve ethnic music as a relic, unaffected by mass culture and carrying the potential to resist its pressure.

One form of promotion of traditional Kazakh music, of course, become festivals of different levels - from regional to international, which are intended to have a deep spiritual and moral significance for the younger generation. In particular, in the autumn of last year in the Kazakh National Conservatory named after Kurmangazy was a traditional music festival "Babadan Amanat", dedicated to the 200-th anniversary of the great composer Kurmangazy Sagyrbajuly. Within the framework of the festival, an international scientific and practical conference was held on the topic "Traditional music: problems of history and theory." A notable fact was that regional representatives of the singing and instrumental schools of the republic, such as Kazhybek Bekbosynov, Abdulhamit Raiymbergenov, Seken Turysbekov, Ramazan Stamgaziev, Aigul Ulkenbaeva, Aigul Kosanova and others, became participants in the festival. And also, as honored guests, art workers are invited - Almas Almatov, Katimolla Berdygaliev, Aitzhan Toktagan, Abdymomyn Zheldybaev, Serzhan Shakrat, Kairat Baybosynov, Bekbolat Tleukhan. Also, the great festival of Kazakh national music "Ancient melodies of the great steppe" began in Semey city, and this project will be held during 2019 in all regional centers of Kazakhstan with a frequency of two festivals per month. In this regard, we can also recall the largest international festival of contemporary ethnic music in Central Asia "The Spirit of Tengri", a multicultural project established by the Tengri FM radio station and bringing together performers in the Ethnworld genre from all over the world, which annually takes place in the format of Grand open-air concerts, inviting world stars of contemporary ethnic music to perform in Kazakhstan. Another remarkable project is the annual festival of Turk traditional music "Astana-Arkau", which is held with the support of the Nur-Sultan city akimat. Over the past nine years, about 700 musicians and scholars representing the musical traditions of almost all Turk peoples have taken part in the festival. Among the regular guests of the festival are vocalists, instrumentalists and researchers from Turkey, Azerbaijan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Turkmenistan, as well as such Turkic national autonomies as Altai, Bashkortostan, Gagauzia, Khakassia, Sakha, Tatarstan, Tyva, etc. And this is only a small part carried out projects related to the promotion and popularization of traditional music.

Another important evidence of interest in our music can be considered the participation of Kazakh scientists-musicologists in ICTM - the International Council for Traditional Music, which is in official consultative relations with UNESCO, and the main purpose of the council is to research, document, preserve and widely disseminate traditional music and dance all countries of

the world. In 2015, the council held a regular World Conference in the city of Astana, and I would like to note that such an event has not yet been held in any republic of the CIS countries. This conference was attended by about 600 authoritative research scientists, professors of leading universities and heads of major research centers and organizations from more than 70 European, African and Asian countries (USA, Turkey, Russia, Japan, Hungary, Azerbaijan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Tajikistan, etc.). Continuing the conversation about the problems of the existence of forms and genres of Kazakh folk music in the modern world, we note that the processes of globalization, which covered various spheres of human activity throughout the 20th century, had a great impact on society, economy, political and cultural life. Scientific and technological progress, industrialization and urbanization of society, the emergence of electronic technical means of preserving and transmitting musical information, all these factors significantly influenced the formation of a new creative thinking of composers of the XX century, who followed the path of significantly expanding the acoustic and space-time boundaries of music through the synthesis of technology and creativity (the invention of electronic musical instruments, the use of synthesized sound, artificial sound systems, etc.). Therefore, the practice of composing and performing Kazakh traditional music has also undergone significant changes, which today are ambiguously assessed by scientists. Many see the performance of kui from the stage, enhanced by electronic sound, the loss of the deep meanings of traditional culture and have a negative attitude towards such practice. Some of them believe that if this art is in demand by the Kazakh audience, it has the right to live. In this debate the point of "I" puts real musical practice, where equally well represented as close as possible to the traditional branch of folk music, and its traditionally version of its execution, as well as diverse in genre and style regard to composition practice, resorting to interpretations of folk music by using modern composition techniques and writing. Currently existing creative groups widely represent a variety of forms, genres, and styles of folk music. And these new formats are very attractive for foreign listeners. For the world community, Kazakh music is of great interest not only in terms of aesthetic impact, but also as an object of scientific study in the context of world music.

As for the content of the compositions, the peculiarity of the idea of young groups is due to the use of a new combination of traditional means of musical language, a new ratio of already known elements. Thus, the folklore and ethnographic ensembles "Sazgen Sazy" and "Adyrna" perform ancient kuies in the "new" instrumental guise of that period, but also world music is presented on folk instruments. In the repertoire of the groups "Turan", "Ulytau", "Khassak", "The Magic of Nomads", "Steppe Sons" traditional music is presented in new genres and aesthetics, in virtuoso performance of national compositions in modern processing, which is a very promising field activities for the development and integration into the world space, since the demand for ethnic music in various countries has a very promising direction. I would especially like to dwell on the creativity of the ensemble "Turan", which consists of graduates of our conservatory. Over the 10-year period of its existence, the collective has achieved incredible success, being an adherent of Kazakh traditional music. Performing ethno music in various countries, they have had great success and recognition in more than 70 countries of the world, including America, Germany, France, Russia, China, Nepal, Norway, Romania, etc. Quite often the ensemble performs together with other ensembles, and in a completely opposite direction. For example, with the chamber ensemble "La primavera", with the Israel Symphony Orchestra, with the Hong Kong folk ensemble, with the Japanese folk ensemble "Tsuru to Kame", with the Japanese traditional theater. Also, music, a group that has 70% of the author's musical material in its repertoire, sounds in films, in particular, in Turkish serials. Documentary films were made about the work of the collective for the TV channels «Discovery», «B.S Asahi» [5]. Each member of the ensemble is a multi-instrumentalist, and can play any of the ancient musical instruments, such as Shan-kobyz, Kyl-kobyz, Sybyzgy, Zhetygen, Sherter, Dauylpaz, Dangyra, and the ensemble uses the technique of throat singing.

The current position of creative groups engaged in traditional music has its own specific, market-dictated reference point, which, in turn, creates conditions for solving competition issues and, definitely, requires knowledge to properly structure their capabilities and promote traditional music. At

present, relying on experience and traditions, having a certain basis for the development of traditional music, we must not forget that the competitive environment requires a more refined approach to the globalization of traditional music in Kazakhstan. The experience of the already well-known above-mentioned groups confirms not only the demand for music in Kazakhstan abroad, but also the need to be ready for changes in the content, form of performances, and search for new management and marketing tools. Modern Kazakhstani researchers note that many musical groups, whose priority is not only the development of their own repertoire, but also its promotion, face certain difficulties, such as lack of funding, inability to foresee risks, lack of knowledge of the ability to respond quickly to rapidly changing social conditions, use of methods of advertising promotion of music brands. Of course, there is an urgent need for the training of management personnel for creative organizations with new management methods and creative thinking. Today, new technologies give performers ample opportunities to create a unique, unusual sound, but at the same time it is necessary to strive to ensure that the sounding music does not become standardized and stereotyped, but has the function of forming the musical taste of the audience. Therefore, we must remember that the essence of traditional musical education is not only in learning to play an instrument or singing, but also in accents that are placed on listening, feeling, perception, growth, education. The ultimate goal of which is spiritual development.

For me, as a dombra player and orchestra conductor, the importance of the main vector for the development of modern music-making, in which the demonstration of achievements preserves the dignity of traditional performance is obvious and indisputable. Indeed, in the process of promoting the rich multi-genre musical culture of our people far beyond the borders of our country, we must know that the modern world is actively changing, forcing us to constantly ask questions: what is the role of musical art in the life of mankind, what place does the activity of musicians occupy in society, how to increase the richest heritage of traditional music left over from ancestors, how to preserve national identity in the context of globalization? All these problems require reflection, and today's forum functions as a discussion platform for scientific comprehension and discussion of interesting topics of search and research.

References

1. *Nazarbayev N.* Looking into the future: modernization of public consciousness [El. resource] URL: <http://www.akorda.kz>.
2. Seven Facets of the Great Steppe N.A. Nazarbayev / – [El. resource] URL: <https://www.nur.kz/>, 21.11.2018.
3. *Omarova A.* The tradition of kobyz. Questions of studying Kazakh traditional music. Monograph. - Almaty, 2009. P. 519.
4. *Asemkulov T.* The art of the future kui – [El. resource] URL: <http://otuken.kz/topics/talabek/>
5. *Sadykova N.* Ethno-folklore group «Turan», [El. resource] URL: <https://www.caravan.kz/gazeta/>, 22.03.2019.

Information about the author:

Arman Zhudebaev – Honored Worker of the Republic of Kazakhstan, Laureate of the Prize of the Foundation of the First President - El basy, Rector of KNK named after Kurmangazy.

Сведения об авторе:

Арман Адильханович Жудебаев – Заслуженный деятель Республики Казахстан, Лауреат Премии Фонда Первого Президента - Эль басы, Ректор КНК им. Курмангазы

Автор тұралы мәлімет:

Арман Әділханұлы Жудебаев – Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген қайраткері, Ел басы - Тұңғыш Президент Қоры сыйлығының лауреаты, Құрманғазы атындағы ҚҰК ректоры..

МРНТИ 18.15.61

Тамара Жұмалиева¹, Гүлмира Мұсағұлова¹¹Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы
Қазақстан, Алматы**ҚҰРМАНҒАЗЫ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ КОНСЕРВАТОРИЯСЫНЫҢ
РЕКТОРЫ ҚР ЕҢБЕК СІІРГЕН ҚАЙРАТКЕРІ АРМАН ӘДІЛХАНҰЛЫ
ЖҮДЕБАЕВҚА ЖЕТІ СҰРАҚ****Аннотация**

Т. К. Жұмалиева мен Г. Ж. Мұсағұлованың Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының ректоры, ҚР Еңбек сіңірген қайраткері А. А. Жүдебаевпен берген сұхбатында музыка өнері мен білім берудің маңызды стратегиялық мәселелері, атап айтқанда республиканың жетекші білім беру кластерінің негізгі жетістіктері қарастырылады. Кедесу үстінде айтылған оқу орнының маңызды құрамдас бөліктері, орындаушылық және ғылыми-білім беру форматы тұрғысынан көптеген мамандықтарды одан әрі жемісті дамытуға бағытталған маңызды процестер көрсетілген.

Авторлар барлық кафедралардың профессор-оқытушылар құрамының, студенттерінің, магистранттары мен докторанттарының беделді халықаралық және республикалық конкурстарға, фестивальдарға, симпозиумдарға, шеберлік сыныптарына, тағылымдамаларға және басқа да іс-шараларға қатысуы туралы мәліметтер берді. Олардың арасында музыкатанушыларды, менеджерлер мен орындаушыларды әлемдік деңгейге көтеруге ықпал ететін Австрия, Испания, Норвегия, Ресей, Әзірбайжан және басқа да жетекші музыкалық жоғары оқу орындарында біліктілігін арттыру бар. Оның басты мақсаты педагогикалық шеберлікті арттыру болып табылатын.

Танымал шетелдік орындаушылармен бірлескен шеберлік сыныптарына қатысуы туралы да ақпарат берілді. Атап айтқанда, олар - үшінші халықаралық «Camerata Tempo» камералық музыка фестивалі, халықаралық «III STRING MUSIC FESTIVAL» фестивалі, халықаралық «ZHASTAR» шығармашылық жастар фестивалі және т.б. бар. Сұхбат барысында қатысушылар қатарында Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы бар Еуразиялық және Еуропалық Одақты қаржыландыратын «Erasmus+» халықаралық жобасының нәтижелері жазылады. Бірінші жоспарға консерватория әкімшілігінің белсенді қолдауымен білім алушылардың өз бастамалары ұсынылады, бұл жемісті нәтижелерге әкеледі.

Түйінді сөздер: консерватория, дәстүр, музыкалық өнер, білім беру, орындаушылық, конкурстар, фестивальдар, симпозиумдар, шеберлік сыныптар.

Тамара Джумалиева¹, Гүлмира Мусагулова¹¹Казахская национальная консерватория имени Курмангазы
Алматы, Казахстан**СЕМЬ ВОПРОСОВ К РЕКТОРУ КАЗАХСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ КОНСЕРВАТОРИИ
ИМЕНИ КУРМАНГАЗЫ ЗАСЛУЖЕННОМУ ДЕЯТЕЛЮ РК АРМАНУ АДІЛЬХАНОВИЧУ
ЖУДЕБАЕВУ****Аннотация**

В интервью Т.К. Джумалиевой и Г.Ж. Мусагуловой с ректором Казахской национальной консерватории имени Курмангазы Заслуженным деятелем РК А.А. Жудебаевым рассматриваются важные стратегические вопросы музыкального искусства и образования, в частности основные достижения ведущего образовательного кластера Республики. В процессе общения обозначены важные составляющие представленного учебного заведения, важных процессов, направленных на

дальнейшее плодотворное развитие многочисленных специальностей в разрезе исполнительского и научно-образовательного формата.

Авторами даны сведения об участии профессорско-преподавательского состава, студентов, магистрантов и докторантов всех кафедр на престижных Международных и Республиканских конкурсах, фестивалях, симпозиумах, мастер-классах, стажировках и других мероприятиях. Среди них повышение квалификации в ведущих музыкальных вузах Австрии, Испании, Норвегии, России, Азербайджана, и многие других, способствующее продвижению музыковедов, менеджеров и исполнителей на мировой уровень.

Также дана информация об их участии в совместных мастер-классах с известными зарубежными исполнителями, главной целью которых является повышение педагогического мастерства. Среди них - третий международный фестиваль камерной музыки «Camerata Tempo, международный фестиваль «III STRING MUSIC FESTIVAL», международный фестиваль творческой молодежи «ZHASTAR» и многие другие. В интервью прописываются результаты международного проекта «Erasmus+», финансирующего Евразийский и Европейский Союз, где Казахская национальная консерватория имени Курмангазы в числе участников. На первый план выдвигается инициатива самих обучающихся при активной поддержке администрации консерватории, что приводит к плодотворным результатам.

Ключевые слова: консерватория, традиции, музыкальное искусство, образование, исполнительство, конкурсы, фестивали, симпозиумы, мастер-классы.

Tamara Dzhumaliev¹, Gulmira Musagulova¹

*¹Kurmangazy Kazakh National Conservatory
Kazakhstan, Almaty*

FAMILY OF QUESTIONS TO THE RECTOR OF THE KAZAKH NATIONAL KURMANGAZY CONSERVATORY NAMED AFTER ARMAN ADILKHANOVICH ZHUDEBAEV

Annotation

In an interview with T. K. Dzhumaliev and G. Zh. Musagulova with the rector of the Kurmangazy Kazakh national Conservatory, Honored worker of the Republic of Kazakhstan A. A. Zhudebayev, important strategic issues of musical art and education are considered, in particular, the main achievements of the leading educational cluster of the Republic. In the process of communication, important components of the presented educational institution are identified, as well as important processes aimed at further fruitful development of numerous specialties in the context of performing and scientific-educational formats.

The authors provide information about the participation of teaching staff, students, undergraduates and doctoral students of all departments in prestigious International and National competitions, festivals, symposiums, master classes, internships and other events. Among them are professional development at leading music universities in Austria, Spain, Norway, Russia, Azerbaijan, and many others, which contributes to the promotion of musicologists, managers, and performers to the world level.

Information is also given about their participation in joint master classes with well-known foreign performers, the main goal of which is to improve their pedagogical skills. Among them - the third international chamber music festival «Camerata Tempo», the international festival «III STRING MUSIC FESTIVAL», the international festival of creative youth «ZHASTAR» and many others.

The interview describes the results of the international project «Erasmus+», which finances the Eurasian and European Union, where the Kazakh national Conservatory named after Kurmangazy is among the participants. The initiative of the students themselves is brought to the fore with the active support of the Conservatory administration, which leads to fruitful results.

Keywords: Conservatory, traditions, musical art, education, performance, competitions, festivals, symposiums, master classes.

— **Өткен жылы, 27-28 қарашада Құрманғазы атындағы Қазақ Ұлттық Консерваториясы 75 жылдығын тойлады. Арман Әділханұлы ортақ биік шаңырағымыз үлкен мерекеге қандай жетістіктермен жетті?**

— Орынды сұрағыңызға рахмет. Қазақстан Республикасының әйгілі оқу ошағы мен музыкалық бренды болып табылатын консерваторияның 75-жылдық мерейтойы үлкен жетістіктермен ерекшеленіп, оның ұжымы қомақты іс-шаралар өткізді.

Әлемдік қауымдастықтың қарқын даму кезеңінде біздің жоғары оқу орнымыз беделді, бәсекеге қабілетті, барлық көрсеткіштер бойынша жоғары деңгейдегі оқу орны болуға күш салып келеді. Алда шынымен де оңайға соқпайтын міндеттер тұр, алайда жанкешті еңбек пен біздің ұстаздар, ғалымдар мен орындаушылық өнер шеберлерінің кәсіпқойлығы, сол міндеттердің табысты орындалуына септігін тигізетініне сенімдімін. Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы ашылғаннан осы сәтке дейін, алғашқы басшылар мен профессорлық-ұстаздық құрам, Республикамызға аса қажет жоғары кәсіби кадрлар дайындау және тәрбиелеу ісіне көп үлесін қосып келеді.

Консерваторияның басты құндылығы студенттер болып табылады. Жыл сайын ғылыми стажировкалардың географиясы өз шекарасын кеңейтуде. 2018-2019 жылдар ішінде 55 білім алушы мемлекеттік қаржыландырумен Әзірбайжан Ұлттық консерваториясы, Өзбекстан Мемлекеттік консерваториясы, Жиганов атындағы Қазан мемлекеттік консерваториясы, Узеир Гаджибеков атындағы Баку консерваториясы, ҚР Ғылым Академиясының Өнертану Институты, Сорбона университеті, Мәскеу консерваториясы, Рубин атындағы Иерусалим музыка және би академиясы және тағы да басқа оқу орындарында стажировкадан өтті.

Консерваторияда білім алушылар халықаралық және республикалық музыкалық байқауларға қатысу арқылы жоғары дәрежедегі жүлделі орындар мен лауреат атақтарын ала отырып, кәсіби дайындықтың жоғары деңгейде екендігін үнемі дәлелдеп келеді. Ағымдағы оқу жылында алыс-жақын шетелдердегі түрлі сипаттағы байқаулар мен олимпиадаларға біздің 146 студентіміз қатысып келді. Оның 9-ы Гран При иегері болса, 30 адам 1-ші орын, 49-ы екінші орын, 45-і үшінші орын алды. Яғни, жалпы алғанда өткен оқу жылында консерваторияның 91% білім алушысы республикалық және халықаралық байқауларға қатысып, жүлделі орындарды иеленді. Білім алушылар жатақханасының басты мәселелері, ақыры өз шешімін тапты. Жөндеу жұмыстары аяқталып, газ плита, кір жуғыш машина, жиһаз (шкаф және төсек орындар) және басқа да қажетті заттар алынды.

Ұстаздардың шеберліктерін асыруға жағдай туғызудың маңыздылығын сезіне отырып, алдыңғы оқу жылында консерваторияның қаржыландыруымен әр түрлі мамандықтардан 34 ұстаз Австрия, Норвегия, Ресей, Әзірбайжан, Қырғызстанның жетекші музыкалық жоғары оқу орындарында, соның ішінде Н.А. Римский-Корсаков атындағы Санкт-Петербург консерваториясы, Гнесиндер атындағы Ресейлік музыка академиясы (Мәскеу қ.), Әзірбайжан Ұлттық консерваториясы (Баку қ.), П. Чайковский атындағы Мәскеу мемлекеттік консерваториясы, Рубин атындағы Иерусалим музыка және би академиясында өз біліктіліктерін асырды.

Біздің ұстаздар мен білім алушылар өздерінің кәсіби деңгейлерін шыңдауға мүмкіндік беретін, танымал шетелдік музыканттардың қатысуымен өтетін шеберлік-сыныптар тұрақты түрде өткізіліп тұрады. Консерваторияда өткізілген «Camerata Tempo» камералық музыкасының Үшінші Халықаралық фестивалі (2-8 ақпан, 2019 ж.), «III STRING MUSIC FESTIVAL» халықаралық фестивалі (11-17 ақпан, 2019 ж.), «ZHASTAR» Халықаралық жастар шығармашылық фестивалі (25-28 қазан, 2018 ж.) ұстаздық шеберлікті арттыруға арналған алаң болды.

Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы Еуразиялық Еуропалық Кеңес пен «Erasmus+» бағдарламасының офисі қаржыландыратын халықаралық жобаның қатысушысы болып табылады. Жоба мақсаты музыка мен өнер саласындағы жоғары білім алуды жаңарту әрі халықаралық деңгейде дәріптеу болып келеді. Жоба мақсаты аясында 2018 жылдың 14-26 қазан аралығында консерватория магистранттары Максимов Максим мен Шілдебаева Айдана қазақ композиторларының шығармалары орындалған Бакин

музыкалық академиясы мен Вано Сараджишвили атындағы Тбилиси мемлекеттік консерваториясының ұйымдастыруымен өткен концерттерге қатысты. 2019 жылдың мамыр айында Бергендегі Норвегия университетінің ұстаздары мен студенттерін өзіміздің қара шаңырағымызда қабылдадық. Біздің студенттер, «Хассак» және «Тұран» ансамбльдері мен норвегиялық музыканттар ұйымдасқан қызықты концерт өткізілді.

Консерваторияның профессорлік-ұстаздық құрамы мен білім алушылардың қызметінде ғылыми-зерттеу жұмыстар маңызды орын алады. Олар оқу бағдарламасымен тығыз сабақтасып, көбінесе ұлттық және әлемдік музыкалық мәдениет пен оның көрнекті өкілдерінің шығармашылығын зерттеуге арналған.

Алдыңғы оқу жылындағы осы саланың басты жетістіктері: республикалық және шетелдік рецензияланған журналдарда цитаталау факторының нөлдік көрсеткішімен мақалалар жариялау; ҚР ҒБМ гранттық қаржыландыруның аясында 2018-2020 жылдарға «Мәңгілік ел Ғылыми тұжырымдар» («Научные основы Мәңгілік ел») бағдары бойынша екі ғылыми жобаларды орындау жұмысын атқарып келеміз. ҚҰК-сы қызметінің жоғары көрсеткіштері 2019 жылы Тәуелсіз агенттігімен өткен аккредитациялау мен ұлттық рейтингінде растады. Оның қорытындысы бойынша Қазақстан Республикасының ТОП-20 Басты рейтингінде Консерватория 14 позицияны иеленсе, музыкалық өнер бағыттары ЖОО арасында 1 орын алды.

— ***Құрманғазы атындағы консерватория тамыз айында оқуға қабылдау жұмысын аяқтады. Арман Әділханұлы, 2020 жылдың абитуриенттері қандай әсер қалдырды?***

— Пандемияға қарамастан, 2020 жылғы қабылдау бөлімінің нәтижесі мемлекеттік тапсырыстың толық қамтылығымен расталады. Осы жылы ол 250 бакалавр, 37 магистрант және 2 докторанты құрады. Алдыңғы жылдармен салыстырғанда, аймақтарды қамту үрдісі айқын: консерваторияға түсу мақсатымен абитуриенттер карантинге және жаңа онлайн форматқа қарамастан жақын орналасқан аймақтардан ғана емес, мемлекетіміздің солтүстік аймақтарынан да түсті.

Қазіргі уақытта шетелдік студенттер саны 20 адамды құрайды. Көбінесе ол постсоветтік өлкенің, әсіресе Орта Азияның (Өзбекстан, Тәжікстан, Қырғызстан), сонымен қатар Ресей Федерациясы мен Қытай Ұлттық Республикасының азаматтары болып келеді. 2019 жылы оқу орнымыз 264 түлек шығарды. Олардың, қазіргі кезде 211-і еңбекпен қамтылған, яғни жалпы пайыздық көрсеткіш 79,9% ды құрайды. Бакалавриат бойынша 223 түлектің 170- і жұмысқа орналасқан, яғни 76,2%. Магистратура мен докторантурада жұмыспен қамтылғандардың пайыздық көрсеткіші 100% ды құрайды.

Жалпы алғанда, ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің тапсырысы бойынша «Еңбек ресурстарын дамыту орталығы» АҚ өткізген мемлекеттің жоғары оқу орындар арасында еңбекпен қамту рейтингінде, консерватория Қазақстанның 101 жоғары оқу орындарының ішінде екінші орынға ие. Консерватория ерекше сұранысқа ие болып отыр. Бұл, оның қабырғасында есімдері, атағы мен алдыңғы қатардағы методикасы шығармашылық жастарды қызықтыратын атақты музыкант ұстаздар, орындаушылар, композиторлар мен музыкатанушылардың болуымен айқындалады. Бұл өте қуантарлық жағдай, себебі уақыт қазір басқа. Абитуриенттер таңдауға өте ұқыпты қарайды. Олар бірінші-екінші курста бола тұра республикалық және халықаралық байқауларға қатысып, жүлделі орындарға ие бола алады. Сонымен қатар үшінші курста оларға маңыздылығы өте ерекше, шет елде стажировкадан өту мүмкіндігі беріледі. Мұқият іріктеу басқаларды кәсіби тұрғыдан дамуға байсалдылықпен қарауға және шет тілдерді меңгеруге итермелейді.

— ***Мерейтой аясында қандай ісшаралар өтті?***

— Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваторияның 75-жылдығы тек қана тарихы бай Қазақстанның жетекші музыкалық жоғары оқу орны ретінде ой түйіндеуді ғана емес, сонымен қатар музыкалық білім берудің үдерістері мен даму барысын талқылауды меңзейді. Консерватория құрылған кезден бастап қалыптасқан шығармашылық бағыттар ресейлік, еуразиялық, орта азиялық мектептермен тығыз байланысты. Заманауи кезең музыкалық білім алуды жаһандандырып, әлемдік деңгейде бірігуге әкеліп, жаңа заманда оқу барысының жаңаруын, ұлттық дәстүр мен ХХ ғасырдың мұрасын сақтауға міндет

қояды. Осыған орай, 27 қарашада Ресей, Өзбекстан, Қырғызстан ғалымдарының қатысуымен Халықаралық ғылыми-практикалық конференция және танымал отандық ғалым Б.И. Қарақұловты еске алуға арналған Дөңгелек үстел өткізілді.

Конференция аясында Қазақ ұлттық консерваториясының тарихына, республикадағы музыкалық білімнің рөліне, шығармашылық үрдістің қалыптасуында ұстаз-музыкант тұлғасының рөліне, жаңа технологиялар мен профессорлық-ұстаздық құрамның еңбегін көрсететін музыкант-профессионалды оқыту әдістеріне, әлеуметтік мәдени ортадағы музыкалық білім мен оның жаһандану және ұлтаралық қатынастарына байланысты көптеген мәселелер талқыланды.

28 қарашада Республика Сарайында студенттік ұжымдар мен солисттердің қатысуымен мерекелік-мерейтойлық концерт өтті. Бұл профессорлық-ұстаздық құрамның еңбегін және білім алушылардың дайындық деңгейін көрсететін өзіндік есеп беру болды.

— Сіздің ойыңызша, ректорлық қызметтің басты міндеті қандай? Болашақта, музыкалық білім беру жүйесін не күтуде, оның өзгеруі күтілуде ме? Жоспар, ой және пікірлермен бөліссеңіз? Біз қай бағытта қозғалудамыз?

— Ең бастысы және маңыздысы – өнердің қара шаңырағы болып табылатын консерватория дәстүрін, рухын, ахуалын сақтау керек. Консерватория қабырғасында бірлік, шығармашылық ынтымақтастық ахуал тудырып, табысты білім алу, тәжірибе жасау мен жаңалықтардың туындауына жағдай жасау керек. Алдыңғы музыканттар буыны бізге бай және мол дәстүрді мұра етіп қалдырды, бұл қабырғада студенттермен өнерді аса қастерлейтін көрнекті музыканттар дайындалды. Еске ала кетсек, консерваторияның ректорлары тек қана жоғары дәрежелі музыкант, ұстаз ғана емес, сонымен қатар ұлттық ой-сана мен табандылықты иеленген тұлғалар болды. Алғашқы ректорлардың бірі академик Ахмет Қуанұлы Жұбанов – көрнекті композитор, музыкалық жазушы, фольклор зертеуші, дирижер, ұлт аспаптар оркестрін ұйымдастырушы, қоғам қайраткері, және бастысы, қазақстандық композиторлық мектептің бастаушысы. Кейіннен «ректорлық эстафетаның» жалғастырушылары ұлттық мәдениеттің, музыкалық білім берудің және тәрбиелеудің даму жолдарын көре алатын көрнекті музыка қайраткерлері – Құддыс Қожамирұлы Қожамирұлов, Еркеғали Рахмадиұлы Рахмадиев, Ғазиза Ахметқызы Жұбанова, Дүйсен Қорабайұлы Қасейінов, Жания Яхияқызы Аубакирова болды. Бұл біздің алдымызға көп міндеттер қояды.

— Біздің республикамызда екі музыкалық жоғары оқу орны бар. ҚР халық әртісі, профессор, Халықаралық жүлделердің лауреаты А. К. Мусаходжаева басқаратын Қазақ ұлттық өнер университеті мен Қазақ ұлттық консерваториясының арасындағы бәсекелестікке Сіз қалай қарайсыз?

— Аса оң. Ол, Қазақстандағы музыкалық білім алудың дамуы мен жетілуіне бағытталған, ортақ қызығушылықтан туған достық ара-қатынас. Оның үстіне, біздің музыкалық оқу орындарымыз тығыз байланысты. Құрманғазы атындағы ҚҰК-ның түлектері мен профессорлық-ұстаздық құрамы ҚазҰӨУ-нің өзегін құрайды. Бұл өте керемет сайыс: бәсекелестік - қуат жұмылдырғыш күш болып табылғандықтан әрдайым жақсы. Бұндай серіктестіктің тек жақсы қырлары бар - бірлескен концерттік шаралар өткізу, шеберлік сыныптар, ғылыми конференциялар, композиторлық фестивальдер, сайыстар және басқа да шаралармен, қарапайым адами ара-қатынасты атап өтемін.

— Консерваторияда шығармашылық жағдай туындап, жас таланттардың қуатын күшін қыздыру үшін, өнерін көрсетуге және тұрақты жұмыс жасауға шабыттандырғыш күш қажет. Арман Әділханұлы, біздің студенттер мен магистранттарға арналған іске асырылмақ жаңа жоспарланған жобалар туралы айтып берсеңіз.

— Біздің жоғары оқу орнымыз әрдайым Қазақстандағы жоғары кәсіби музыкалық білім берудің орталығы болды. Қазіргі кезде, шетелдік әріптестермен белсенді тәжірибе алмасу жүріп жатыр, көптеген ортақ бағдарламалар пайда болып жатыр. Бүгінгі таңда, ұстаздар мен студенттердің оқытушылық және орындаушылық қызметтерінің іске асуына мүмкіндік беретін концерттік кеңістіктер, ғылыми іс-шаралар өте көп. Студенттер мен

магистранттар, әлбетте беделді әр мемлекеттерде өткізілетін халықаралық сайыстарға пандемияға дейін көп қатысты, көбісі «Академиялық ұтқырлық» («Академическая мобильность») және басқа да бағдарламалар бойынша Польша мен Испанияда кәсіби тәжірибеленуден өтті. Норвегия, Литва, Болгарияның оқу орындарымен келісімдеріміз бар, ТМД мемлекеттер арасында шығармашылық ара-қатынастар орналасқан. «Рухани жаңғыру» («Духовная модернизация») бағдарламасының аясында келесі бағдарлар бойынша алты көлемді және маңызды жобалар жоспарланған, бірақ пандемия әсерінен кейбіреулері әлі де іске асырылады деген сенімдеміз – «Жанұя» («Семья») акциясы – «Қайырымды музыка» («Благотворительная музыка») атты қайырымдылық концерттер циклы, қазақ опера әншісі Күләш Байсейітованың шығармашылық жолы жайлы театрлық көрініс, консерваторияда Құрманғазы музейін ұйымдастыру, классикалық және дәстүрлі музыканы дәріптеуге арналған студенттік жастардың қатысуымен іске асқан флешмобтар, Құрманғазы атындағы консерваторияның ғылыми-зерттеу фольклорлық лабораториясының «Қазақстанның мәдени мұрасы» («Культурное наследие Казахстана») музыкалық-этнографиялық экспедициясы және музыкалық сайыс «Менің отбасым» («Моя семья»). Осы жобалардың төртеуі толықтай іске асты. Қалғаны өз уақытын күтуде. Қазақстанның дәстүрлі музыкасының алға басу жолының бір түрі, өсіп келе жатқан ұрпаққа терең рухани-өнегелі маңыз сыйлауды мақсат еткен, облыстықтан бастап халықаралық деңгейге дейінгі фестивальдер екендігі сөзсіз. Атап айтқанда, алдыңғы жылдың күзінде Құрманғазы атындағы қазақ ұлттық консерваториясында, ұлы күйші Құрманғазы Сағырбайұлының 200 жылдығына арналған «Бабадан аманат» («Завет предков») атты дәстүрлі музыка фестивалі өтті.

Фестиваль аясында «Дәстүрлі музыка: теория және тарих мәселелері» («Традиционная музыка: проблемы истории и теории») атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция өткізілді. Атап айтарлығы, фестивальдің қатысушылары республикамыздың аймақтық ән айту және орындаушылық мектептерінің өкілдері – Қажыбек Бекбосынов, Абдулхамит Райымбергенов, Секен Тұрысбеков, Рамазан Стамғазиев, Айгүл Үлкенбаева, Айгүл Қосановалар болды. Құрметті қонақтар ретінде Алмас Алматов, Қатимолла Бердығалиев, Айтжан Тоқтаған, Абдымомын Желдібаев, Сержан Шақрат, Қайрат Байбосынов, Бекболат Тілеуханов сынды өнер қайраткерлері болды. «Ұлы даланың көне сарындары» («Древние напевы Великой степи») қазақ ұлттық музыкасының үлкен мерекесі Семей қаласынан басталды, және бұл жоба бойынша 2019 жылдың ішінде Қазақстанның облыстық орталықтарында айына екі фестивальдан өткізілді.

Осыған орай, Орталық Азиядағы ең ірі «The Spirit of Tengri» атты Халықаралық заманауи этникалық музыка фестивалін еске алуға болады. Бұл – әлемнің Ethnoworld жанрындағы орындаушылары бас қосатын, Tengri FM радиостанциясымен ұйымдастырылған мультимәдени жоба. Ол жыл сайын ашық аспан астында, қазақ жерінде өнер көрсетіп жатқан заманауи этникалық музыканың әлемдік жұлдыздарының қатысуымен ғаламат дәрежеде өткізіледі. Тағы бір керемет жоба – «Астана-Арқау» атты, Нұр-Сұлтан қаласының әкімдігімен жыл сайын өткізілетін түркі дәстүрлі музыка фестивалі. Соңғы тоғыз жыл ішінде фестивальде бүкіл түркі халықтарының дәстүрлерін көрсететін 700-ге жуық музыканттар мен ғалымдар қатысты. Тұрақты қонақтары: Түркия, Әзірбайжан, Қырғызстан, Өзбекстан, Түркменстан және Алтай, Башқортастан, Гагаузия, Хакасия, Саха, Татарстан, Тыва сияқты түркі ұлттық автономиялардың әншілері, орындаушылары мен зерттеушілері болып табылады. Бұл дістүрлі музыканы дәріптеу бағытындағы жобалардың шағын бөлігі ғана.

2019 жылдың көктемінде С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университетінде Сакен Сейфуллиннің 125 жылдығына орай өткізілген «Бабалар жолы – халқының мұрасы, ұрпаққа аманаты!» («Путь предков – наследие народа, завет потомкам!») атты Республикалық студенттік театрлық фестивальде, консерваторияның «Дебют» студенттік театры «Тар заманда тарихты түгендеген Ермахан Бекмаханов» («Ермахан Бекмаханов на пути исторической справедливости») пьесасымен «Ең жақсы көрініс» («Лучший спектакль») номинациясының бірінші премиясына ие болды. Осы

көріністе Ермахан Бекмахановтың жұбайы Халиманың рөлін сомдаған Нұрай Айтуарова «Ең жақсы әйел рөлі» («Лучшая женская роль») атағына номинацияланған.

Н. Ә. Назарбаев «Ұлы даланың жеті қыры» («Семь граней Великой степи») мақаласында біздің үлкен мемлекетіміздің ауқымды тарихи және мәдени мұрасын қамтитын, осы заманауи әлемде жаңа бағдар құруға және оны жинақтап, таратуға арналған нақты шаралар қабылдауды ұсынды. «Дала халқының антологиясы» («Антология степного народа») және «Ұлы даланың көне есімдері» («Древние имена великой степи») атты мақалалар, және осы құжатта айтылған міндеттер белсенді іске асуда. Мақалада ұсынған міндеттерге байланысты, Құрманғазы атындағы қазақ ұлттық консерваториясының білікті мамандарының қатысуымен «Ұлы даланың көне сарындары» («Древние напевы Великой степи») бағдарламасы ұсынылды. Оның басты мақсаты ұлттық және жеке меншік мемлекеттік мұрағаттардағы қазақ халқының бай да көне музыкалық мұрасын сақтау болып табылады, ал аса құнды үлгілер жүйелі зерттеу арқылы ғылыми айналымға қосылады. Әзірлеушілердің ішінде Пернебек Шегебаев, Нұркен Әшіров, Бауыржан Бекмуханбетов, Талғат Мукушев, Саян Ақмолда, Мұрат Әбуғазы, Ардаби Мәулет, Гүлжан Сулеева сында танымал зерттеушілер мен орындаушылар бар. Дәстүрлі ұлттық мәдениетті жаңғырту, ұлттық үлгілерді дәріптеу жастардың қазақ халқының салт-дәстүрімен танысуға өзіндік ынта беретіне кәміл сенімдіміз.

«Рухани жаңғыру» бағдарламасы біздің жоғары оқу орнымыздың ғылыми қызметінде де белсенді іске асуда. «Жетік зерттеулер: жас мамандар көрінісіндегі музыкалық өнер» («Перспективные исследования: музыкальное искусство глазами молодых ученых») тақырыбындағы республикалық магистрлік оқулар, Александр Затаевичтің 150 жылдығы аясындағы «Музыкалық этнографиядағы тұлға, дәстүр, мәдениет» («Личность, традиция, культура в музыкальной этнографии») екінші жоғары оқу орындар аралық ғылыми-практикалық конференциялар ерекше көңілге ие. Көрнекті ғалым-этнограф А. Затаевичтің 150 жылдығына орай консерватория өткізген конференцияны ерекше атап өткім келеді. Бұл шара тек Қазақстанның ғана емес, басқа да мемлекеттердің ғылыми өмірі үшін маңызды оқиға болды. Оған дәстүрлі музыкасын зерттеу мәселелерімен айналысатын 100-ден аса ғалымдар қатысты – олардың ішінде П. И. Чайковский атындағы Мәскеу мемлекеттік консерваториясы, П. Владигеров атындағы Ұлттық музыка Академиясы (Болгария), Петер Пазмань атындағы Шығыстану институты (Венгрия), Ресейлік этнографиялық музей (Санкт-Петербург қ.) және басқа да жоғары оқу орындары, жақын және алыс шетелдердің ғылыми және шығармашылық мекемелерінің өкілдері қатысты. Сол жылы, әріптестермен бірге Мәскеу қаласында өткен, аталған, қазіргі заманның көрнекті ғалым-этнографына арналған конференцияда болып қайттық.

— *Сіздің консерваториялықтарға тілеңіз.*

— Менің тілегім аса айқын. Ол – бізге бұйырғанды сақтай отырып, сол байлықты көбейту, адамдық мәннің биігінде, өз уақытымыздың жетістіктер деңгейінде болуға тырысу. Біздің жарқын оқу орнымыздың студенттері толыққанды музыкалық білім алуына жағдай жасау. Мен үшін, домбырашы және оркестрдің дирижері ретінде, қазіргі заманғы музыкалық орындауды дамытудың басты векторының маңыздылығы, онда жетістіктерді көрсету дәстүрлі орындаушылықтың абыройын сақтайтындығы айқын және сөзсіз. Себебі, біздің халқымыздың бай, көпжанрлы музыкалық мәдениетін мемлекетімізден тыс алыс аймақтарда өрлету барысында, біз заманауи әлем белсенді өзгеріп отыратынын білуіміз керек. Бұл әрдайым өзімізге – адамзат өмірінде музыкалық өнердің рөлі қандай, музыканттардың қызметі қоғамда қандай орынға ие, жаһандану барысында ата-бабадан қалған ұлттық бірегейлікті қалай сақтау керек? – деген сияқты сұрақтар қоюға итермелейді. Осы мәселелердің бәрі ой түйуді қажет етеді, Республикамыздың өзекті, жемісті, қызықты, перспективалық мәдени жобаларын талқылау мен іске асыруды талап етеді. Сіздерге шабытты кездесулер мен қызықты жаңалықтар ашуды тілеймін!

— *Арман Әділханұлы, бай дәстүр, үлкен шығармашылық потенциал мен орасан зор жоспарлары бар Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы, бұрынғыша мемлекетіміздің жетекші музыкалық жоғары оқу орны, қазақстандық*

музыкалық өнердің бастаушысы екенін айқындайтын сұхбат үшін үлкен алғыс білдіреміз!

Автор туралы мәлімет:

Жұмалиева Тамара Қажғалиевна – ҚР Еңбек сіңірген қайраткері, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының «Музыкатану және композиция» кафедрасының профессоры.

Мұсағұлова Гүлмира Жақсыбекқызы – өнертану кандидаты, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының «Музыкатану және композиция» кафедрасының профессоры.

Сведения об авторах:

Джумалиева Тамара Кажғалиевна – Заслуженный деятель РК, профессор кафедры «Музыкаведение и композиция» Казахской национальной консерватории имени Курмангазы

Мусагулова Гүлмира Жаксыбековна, кандидат искусствоведения, профессор кафедры «Музыкаведение и композиция» Казахской национальной консерватории имени Курмангазы

Information about the authors:

Tamara Dzhumalievna – Honored worker of the Republic of Kazakhstan, Professor of the Department of Musicology and composition of the Kurmangazy Kazakh national Conservatory

Gulmira Musagulova – PhD in art history, Professor of the Department of Musicology and composition at the Kurmangazy Kazakh national Conservatory

МРНТИ 18.15.61

Тамара Джумалиева¹, Гульмира Мусагулова¹¹Казахская национальная консерватория имени Курмангазы
Алматы, Казахстан**СЕМЬ ВОПРОСОВ К РЕКТОРУ КАЗАХСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ
КОНСЕРВАТОРИИ ИМЕНИ КУРМАНГАЗЫ ЗАСЛУЖЕННОМУ ДЕЯТЕЛЮ РК
АРМАНУ АДІЛЬХАНОВИЧУ ЖУДЕБАЕВУ****Аннотация**

В интервью Т.К. Джумалиевой и Г.Ж. Мусагуловой с ректором Казахской национальной консерватории имени Курмангазы Заслуженным деятелем РК А.А. Жудебаевым рассматриваются важные стратегические вопросы музыкального искусства и образования, в частности основные достижения ведущего образовательного кластера Республики. В процессе общения обозначены важные составляющие представленного учебного заведения, важных процессов, направленных на дальнейшее плодотворное развитие многочисленных специальностей в разрезе исполнительского и научно-образовательного формата.

Авторами даны сведения об участии профессорско-преподавательского состава, студентов, магистрантов и докторантов всех кафедр на престижных Международных и Республиканских конкурсах, фестивалях, симпозиумах, мастер-классах, стажировках и других мероприятиях. Среди них повышение квалификации в ведущих музыкальных вузах Австрии, Испании, Норвегии, России, Азербайджана, и многие других, способствующее продвижению музыковедов, менеджеров и исполнителей на мировой уровень. Также дана информация об их участии в совместных мастер-классах с известными зарубежными исполнителями, главной целью которых является повышение педагогического мастерства. Среди них - третий международный фестиваль камерной музыки «Camerata Tempo, международный фестиваль «III STRING MUSIC FESTIVAL», международный фестиваль творческой молодежи «ZHASTAR» и многие другие.

В интервью прописываются результаты международного проекта «Erasmus+», финансирующего Евразийский и Европейский Союз, где Казахская национальная консерватория имени Курмангазы в числе участников. На первый план выдвигается инициатива самих обучающихся при активной поддержке администрации консерватории, что приводит к плодотворным результатам.

Ключевые слова: консерватория, традиции, музыкальное искусство, образование, исполнительство, конкурсы, фестивали, симпозиумы, мастер-классы.

Тамара Жұмалиева¹, Мұсағұлова Гүлмира¹¹Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы
Қазақстан, Алматы**ҚҰРМАНҒАЗЫ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ КОНСЕРВАТОРИЯСЫНЫҢ РЕКТОРЫ ҚР
ЕҢБЕК СІЦІРГЕН ҚАЙРАТКЕРІ АРМАН ӘДІЛХАНҰЛЫ ЖҮДЕБАЕВҚА ЖЕТІ СҰРАҚ****Аннотация**

Т.К. Жұмалиева мен Г. Ж. Мұсағұлованың Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының ректоры, ҚР Еңбек сіңірген қайраткері А. А. Жүдебаевпен берген сұхбатында музыка өнері мен білім берудің маңызды стратегиялық мәселелері, атап айтқанда республиканың жетекші білім беру кластерінің негізгі жетістіктері қарастырылады. Кедесу үстінде айтылған оқу орнының маңызды құрамдас бөліктері, орындаушылық және ғылыми-білім беру форматы

тұрғысынан көптеген мамандықтарды одан әрі жемісті дамытуға бағытталған маңызды процестер көрсетілген.

Авторлар барлық кафедралардың профессор-оқытушылар құрамының, студенттерінің, магистранттары мен докторанттарының беделді халықаралық және республикалық конкурстарға, фестивальдарға, симпозиумдарға, шеберлік сыныптарына, тағылымдамаларға және басқа да іс-шараларға қатысуы туралы мәліметтер берді. Олардың арасында музыкатанушыларды, менеджерлер мен орындаушыларды әлемдік деңгейге көтеруге ықпал ететін Австрия, Испания, Норвегия, Ресей, Әзірбайжан және басқа да жетекші музыкалық жоғары оқу орындарында біліктілігін арттыру бар. Оның басты мақсаты педагогикалық шеберлікті арттыру болып табылатын. Танымал шетелдік орындаушылармен бірлескен шеберлік сыныптарына қатысуы туралы да ақпарат берілді. Атап айтқанда, олар - үшінші халықаралық «Camerata Tempo» камералық музыка фестивалі, халықаралық «III STRING MUSIC FESTIVAL» фестивалі, халықаралық «ZHASTAR» шығармашылық жастар фестивалі және т.б. бар.

Сұхбат барысында қатысушылар қатарында Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы бар Еуразиялық және Еуропалық Одақты қаржыландыратын «Erasmus+» халықаралық жобасының нәтижелері жазылады. Бірінші жоспарға консерватория әкімшілігінің белсенді қолдауымен білім алушылардың өз бастамалары ұсынылады, бұл жемісті нәтижелерге әкеледі.

Түйінді сөздер: консерватория, дәстүр, музыкалық өнер, білім беру, орындаушылық, конкурстар, фестивальдар, симпозиумдар, шеберлік сыныптар.

Tamara Dzhumaliev¹, Gulmira Musagulova¹

*¹Kurmangazy Kazakh National Conservatory
Kazakhstan, Almaty*

FAMILY OF QUESTIONS TO THE RECTOR OF THE KAZAKH NATIONAL KURMANGAZY CONSERVATORY NAMED AFTER ARMAN ADILKHANOVICH ZHUDEBAEV

Abstract

In an interview with T. K. Dzhumaliev and G. Zh. Musagulova with the rector of the Kurmangazy Kazakh national Conservatory, Honored worker of the Republic of Kazakhstan A. A. Zhudebayev, important strategic issues of musical art and education are considered, in particular, the main achievements of the leading educational cluster of the Republic. In the process of communication, important components of the presented educational institution are identified, as well as important processes aimed at further fruitful development of numerous specialties in the context of performing and scientific-educational formats.

The authors provide information about the participation of teaching staff, students, undergraduates and doctoral students of all departments in prestigious International and National competitions, festivals, symposiums, master classes, internships and other events. Among them are professional development at leading music universities in Austria, Spain, Norway, Russia, Azerbaijan, and many others, which contributes to the promotion of musicologists, managers, and performers to the world level. Information is also given about their participation in joint master classes with well-known foreign performers, the main goal of which is to improve their pedagogical skills. Among them - the third international chamber music festival «Camerata Tempo», the international festival «III STRING MUSIC FESTIVAL», the international festival of creative youth «ZHASTAR» and many others.

The interview describes the results of the international project «Erasmus+», which finances the Eurasian and European Union, where the Kazakh national Conservatory named after Kurmangazy is among the participants. The initiative of the students themselves is brought to the fore with the active support of the Conservatory administration, which leads to fruitful results.

Keywords: Conservatory, traditions, musical art, education, performance, competitions, festivals, symposiums, master classes.

— В прошлом году, 27-28 ноября Казахская национальная консерватория имени Курмангазы отметила славный юбилей – 75-летие со дня со дня ее образования. С какими успехами, художественными достижениями и результатами наш музыкальный вуз отметил эту славную дату?

— Прежде всего, хотелось бы выразить благодарность всему коллективу, уважаемым коллегам и студентам, которые приняли активное участие в юбилейных мероприятиях консерватории, которая является известным образовательным кластером и музыкальным брендом Казахстана. В период интенсивных процессов в мировом сообществе наш вуз стремится стать достойным, конкурентоспособным учебно-образовательным заведением с высоким рейтингом показателей во всех направлениях. Предстоит решение поистине нелегких задач, и я уверен, что именно самоотверженный труд и профессионализм наших педагогов, ученых, мастеров отечественного исполнительского искусства будут способствовать их успешной реализации. На протяжении всего периода существования Казахской национальной консерватории имени Курмангазы первые руководители и профессорско-преподавательский состав вносили и вносят свой труд по воспитанию и формированию высокопрофессиональных кадров, в которых так нуждается наша Республика.

Главным приоритетом консерватории являются обучающиеся. С каждым годом расширяет свои границы география их научных стажировок. В течение 2018-2019 гг. внушительное количество обучающихся стажировались за счет государственных средств в Азербайджанской Национальной консерватории, Государственной консерватории Узбекистана, Казанской государственной консерватории им.Жиганова, Бакинской консерватории им.Узеира Гаджибекова, Институте Искусствознания Академии Наук РК, в Университете Сорбонна, Московской консерватории, Иерусалимской академии музыки и танца им. Рубина и других образовательных учреждениях.

Студенты консерватории за 2018-2020 годы завоевывали призовые места на престижных республиканских, международных конкурсах, олимпиадах, и продемонстрировали высокий профессионализм, доказывая необычайную конкурентоспособность. Из 146 студентов 9 - обладатели Гран При, 30 - лауреаты первой премии, 49 - второй, 45 завоевали 3 места.

Наконец, решены главные вопросы в общежитии студентов. Завершен ремонт. Закуплены газовые плиты, стиральные машины, мебель (шкафы, кровати) и другие средства первой необходимости. Сейчас производится капитальный ремонт в новом здании. Все это требует тщательного внимания и активного участия для качественного выполнения строительных работ.

Осознавая важность создания условий для совершенствования педагогического мастерства, в 2018 учебном году за счет средств консерватории 34 преподавателя консерватории разных специальностей повысили свою квалификацию в ведущих музыкальных вузах Австрии, Норвегии, России, Азербайджана, Кыргызстана, в том числе в Санкт-Петербургской государственной консерватории им. Н.А. Римского-Корсакова, в Российской академии музыки им.Гнесиных (г. Москва), Азербайджанской Национальной консерватории (г. Баку), Московской государственной консерватории имени П.Чайковского (г. Москва), Иерусалимской Академии музыки и танца.

Наши педагоги и студенты принимают участие в совместных мастер-классах с известными зарубежными исполнителями, главной целью которых является повышение педагогического мастерства. Среди них - третий международный фестиваль камерной музыки «Camerata Tempo» (2-8 февраля, 2019 г.), международный фестиваль «III STRING MUSIC FESTIVAL» (11-17 февраля, 2019 г.), международный фестиваль творческой молодежи «ZHASTAR» (25-28 октября, 2018 г.).

Казахская национальная консерватория имени Курмангазы в числе участников международного проекта «Erasmus+», финансирующего наряду с Евразийским и Европейским Союзом высшее образование в области музыкального искусства и предоставляющего возможность ознакомиться в мировыми образовательными

тенденциями. В рамках проекта в 2018 году магистранты консерватории Максимов Максим и Шильдебаева Айдана приняли участие в концерте, где прозвучали произведения казахстанских композиторов в Бакинской музыкальной Академии и Тбилисской Государственной консерватории Вано Сараджишвили. В 2019 году в мае месяце мы принимали у себя педагогов и студентов Бергенского университета Норвегии. Был организован отличный совместный концерт с нашими студентами, группами «Хассак» и «Тұран», а также музыкантами из Норвегии.

Научно-исследовательская работа занимает важное место в деятельности представителей профессорско-преподавательского состава и учащихся консерватории. Она интегрирована в учебный процесс и посвящена в основном изучению национальной и мировой музыкальной культуры, а также творчества ее лучших представителей.

Главными достижениями в этой сфере в прошлом учебном году стали: издание статей в республиканских и зарубежных рецензируемых научных журналах с ненулевым фактором цитируемости, мы успешно работаем над выполнением двух научных проектов в рамках грантового финансирования МОН РК на 2018-2020 годы по направлению «Научные основы Мәңгілік ел». Консерватория с высокими показателями прошла две независимые аккредитационные комиссии, которые подтвердили полноценную и многогранную работу вуза во всех стратегических направлениях.

— ***В августе месяце завершился прием в консерваторию имени Курмангазы. Какие впечатления сложились у Вас, Арман Адильханович, от абитуриентов 2020 года?***

— В этом году, несмотря на пандемию состоялся хороший прием. Результативность приемной компании 2020 года подтверждается полным освоением госзаказа. По сравнению с прошлыми годами, налицо тенденция расширения охвата регионов: для поступления в консерваторию приезжают абитуриенты не только из близлежащих регионов, но и с северных областей страны.

Контингент иностранных студентов в настоящее время составляет 26 человек. В основном это граждане стран постсоветского пространства, особенно из Средней Азии (Узбекистана, Таджикистана, Кыргызстана), а также студенты из Российской Федерации и Китайской Народной Республики. В 2020 году вуз выпустил 231 обучающихся. Из них на данный момент трудоустроены 180 специалистов, то есть общий процент трудоустроенных не плохой. В магистратуре и докторантуре процент трудоустроенных составляет 90%. В целом, в рейтинге вузов страны по трудоустройству, проведенному специалистами АО «Центр развития трудовых ресурсов» по заказу Министерства труда и социальной защиты населения, консерватория занимает второе место среди 101 вуза Казахстана. Консерватория стала особенно востребованной. Последнее объясняется наличием в ее стенах известных музыкантов-педагогов, исполнителей, композиторов и музыковедов, чьи имена, авторитет и продвинутые методики привлекают творческую молодежь. Это очень радует, так как время сейчас другое, абитуриенты внимательны в выборе, уже на 1-2 курсах они имеют возможность ездить и завоевывать призовые места на престижных республиканских, международных конкурсах. Вместе с тем на 3 курсе им предоставляется уникальная по своей значимости профессиональная стажировка в разные страны. Тщательный отбор заставляет других более серьезно относиться к профессиональному росту и знанию иностранных языков.

— ***Какие мероприятия были проведены в юбилейные дни?***

— 75-летие Казахской национальной консерватории имени Курмангазы

это событие, когда осмыслению подлежит не только богатая история ведущего музыкального вуза Казахстана, но и обсуждение тенденций и перспектив развития музыкального образования. Творческие направления, сложившиеся в консерватории с момента её основания, тесно связаны с российскими, евразийскими, центральноазиатскими школами. Современная эпоха делает музыкальное образование более глобальным, ведет к интеграции в мировом масштабе и на новом этапе ставят задачи обновления учебного процесса, сохранения национальных традиций и наследия XX столетия. В связи с этим, 27 ноября состоялась Международная научно-практическая конференция с участием ученых

из России, Узбекистана, Азербайджана, Киргизии и Круглый стол, посвященный памяти известного отечественного ученого Б.И.Каракулова.

В рамках конференции были обсуждены многие проблемы, касающиеся истории Казахской национальной консерватории, музыкального образования в республике, роли личности педагога-музыканта в формировании и развитии творческой традиции, вопросов новых технологий и методов в обучении музыканта-профессионала, проблем социокультурного контекста музыкального образования, глобализации и межкультурного взаимодействия в музыкальном образовании.

28 ноября прошел праздничный юбилейный концерт во Дворце Республики, с участием студенческих коллективов и солистов. Это был своеобразный отчет, демонстрирующий труд профессорско-преподавательского состава и уровень подготовки обучающихся.

— Какой Вы видите свою главную задачу на посту ректора? Что в будущем ждет систему музыкального образования, ожидается ли ее преобразование? Поделитесь планами, мыслями, новыми идеями? Куда мы движемся?

— Самое главное и ответственное – сохранить дух, атмосферу, традиции консерватории, как храма искусства. Глубоко убежден, что внутри консерватории должна быть атмосфера благожелательного, творческого сотрудничества, создание условий для успешной учебы, экспериментов и открытий. Музыкантами предыдущих поколений накоплены богатейшие традиции, в этих стенах со студентами занимались выдающиеся музыканты, проявляющие бережное отношение к талантам. Напомню, что ректорами были не просто высококлассные музыканты, педагоги, а универсальные личности, обладающие государственным умом, принципиальностью. Так один из первых ректоров Ахмет Куанович Жубанов, – выдающийся композитор, музыкальный писатель, фольклорист, дирижер, организатор оркестра народных инструментов, общественный деятель, наконец, глава казахстанской композиторской школы. Затем «ректорская эстафета» была подхвачена виднейшими музыкальными деятелями, умеющими видеть перспективу развития национальной культуры, музыкального образования и воспитания – Куддус Ходжамьярович Кужамьяров, Еркагали Рахмадиевич Рахмадиев, Газиза Ахметовна Жубанова, Дюйсен Курабаевич Касеинов, Жания Яхияевна Аубакирова. Это нас к многому обязывает.

— В нашей республике имеется два музыкальных вуза. Как Вы относитесь к тому, что консерватория и Казахский национальный университет искусства, который возглавляет народная артистка РК, профессор, лауреат Международных премий А. К. Мусаходжаева, соревнуются между собой?

— Весьма положительно. Это естественные и дружеские узы, исходящие в первую очередь из общего интереса, направленного на развитие и совершенствование музыкального образования в Казахстане. Более того, наши музыкальные вузы тесно связаны между собой. Можно сказать, что выпускники, педагоги КНК им.Курмангазы составляют сердцевину профессорско-преподавательского состава КАЗНУИ. Это замечательное соревнование: наличие конкуренции – всегда хорошо, так как служит мощным импульсом, мобилизирующим стимулом. Отмечу только позитивность такого сотрудничества. Последнее касается проведения совместных концертных выступлений, мастер-классов, научных конференций, композиторских фестивалей, конкурсов, других мероприятий, и просто теплого человеческого общения.

— Для того, чтобы в консерватории была творческая обстановка, кипела энергия молодого задора и таланта, нужна хорошая подпитка, вдохновляющая молодых музыкантов, как на постоянный труд, так и возможность проявить свой талант. Расскажите, Арман Адильханович, о намеченных для реализации новых проектах, запланированных гастрольных поездках, стажировках, ожидающих наших студентов и магистрантов.

— Наш вуз всегда был одним из главных центров высшего профессионального музыкального образования в Казахстане. Сейчас происходит активный обмен опытом с зарубежными коллегами, появляется

множество совместных программ. Сегодня много концертных площадок, научных мероприятий, которые дают прекрасную возможность для реализации педагогической и исполнительской деятельности педагогов и студентов. Студенты и магистранты будут непременно принимать участие в престижных международных конкурсах в разных странах, многие уже прошли профессиональную стажировку по программе «Академическая мобильность» и другим проектам в Польше, Испании. Ведутся переговоры с учебными заведениями Норвегии, Литвы, Болгарии, налажены творческие связи со странами СНГ. В рамках реализации программы «Духовная модернизация» осуществились шесть крупных и значимых проектов по следующим направлениям – Акция "Жануя" ("Семья") – это цикл благотворительных концертов "Благотворительная Музыка", театрализованное представление о деятельности казахской оперной певицы Куляш Байсеитовой, организация музея Курмангазы в консерватории, флешмобы с участием студенческой молодежи в популяризации классической и традиционной казахской музыки, музыкально-этнографическая экспедиция «Культурное наследие Казахстана» научно-исследовательской фольклорной лаборатории консерватории им.Курмангазы, и наконец, музыкальный конкурс "Моя семья". Четыре из этих проектов были полностью реализованы. Остальные ждут своего часа, так как из-за пандемии многие из них не состоялись. Одной из форм продвижения традиционной музыки Казахстана, безусловно, стали фестивали различного уровня – от областных до международных, которые своей целью имеют глубокое духовно-нравственное значение для подрастающего поколения. В частности, осенью 2018 года в Казахской национальной консерватории им. Курмангазы прошел фестиваль традиционной музыки «Бабадан аманат» («Завет предков»), посвященный 200-летию великого композитора Курмангазы Сағырбайұлы.

В рамках фестиваля была проведена международная научно-практическая конференция «Традиционная музыка: проблемы истории и теории». Примечательно, что участниками фестиваля стали региональные представители певческой и инструментальной школ республики, такие как, Кажыбек Бекбосынов, Абдулхамит Райымбергенов, Секен Турысбеков, Рамазан Стамгазиев, Айгуль Улькенбаева, Айгуль Косанова и другие. В качестве почетных гостей приглашены деятели искусств – Алмас Алматов, Катимолла Бердығалиев, Айтжан Токтаған, Абдымомын Жельдыбаев, Сержан Шакрат, Кайрат Байбосынов, Бекболат Тлеухан. Также, большой праздник казахской национальной музыки «Древние напевы Великой степи» начался с города Семей, и этот проект прошел в течение 2019 года во всех областных центрах Казахстана с периодичностью два фестиваля в месяц.

В этой связи можно вспомнить и крупнейший в Центральной Азии Международный фестиваль современной этнической музыки «The Spirit of Tengri». Это – мультикультурный проект, учрежденный радиостанцией Tengri FM, объединяющий исполнителей в жанре Ethnoworld со всего мира. Он ежегодно проходит в формате грандиозных концертов под открытым небом с участием мировых звезд современной этнической музыки, выступающих на казахстанской земле. Еще один замечательный проект – это ежегодный фестиваль тюркской традиционной музыки «Астана-Аркау», который проводится при поддержке акимата г. Нур-Султан За последние девять лет в фестивале приняли участие около 700 музыкантов и ученых, представляющих музыкальные традиции практически всех тюркских народов. В числе постоянных гостей фестиваля: вокалисты, инструменталисты и исследователи Турции, Азербайджана, Кыргызстана, Узбекистана, Туркмении, а также таких тюркских национальных автономий, как Алтай, Башкортостан, Гагаузия, Хакасия, Саха, Татарстан, Тыва и др. И это только малая часть проведенных проектов, связанных с продвижением, популяризацией традиционной музыки.

Весной 2019 года в Казахском агротехническом университете имени С.Сейфуллина, на Республиканском студенческом театральном фестивале «Бабалар жолы – халқының мұрасы, ұрпаққа аманаты!» ("Путь предков - наследие народа, завет потомкам"),

посвященном 125-летию Сакена Сейфуллина, студенческий театр консерватории «Дебют» стал обладателем первой премии в номинации «Лучший спектакль» в пьесе «Тар заманда тарихты түгендеген Ермахан Бекмаханов» ("Ермахан Бекмаханов на пути исторической справедливости"). Нурай Айтұарова, сыгравшая роль Халимы, супруги Ермаханова Бекмаханова была номинирована на звание «Лучшая женская роль» в этом спектакле.

В статье «Семь граней Великой степи» Н.А. Назарбаев предлагает принять ряд конкретных мер для сбора, распространения и создания нового направления в этом современном мире, охватывающего обширное историческое и культурное наследие нашей огромной страны. Статьи под названием «Антология степного фольклора» и «Древние имена великой степи», а также задачи, изложенные в этом документе, находят свою непосредственную реализацию. В зависимости от задач, перечисленных в статье, при участии высоко квалифицированных специалистов Казахской национальной консерватории им. Курмангазы реализуется проект «Древние напевы Великой степи», основной целью которого является сохранение богатого древнего музыкального наследия казахского народа, находящегося в национальных и частных государственных архивах, а наиболее ценные образцы будут найдены и включены в научный оборот путем систематического изучения. Среди разработчиков такие известные ученые и исполнители, как Пернебек Шегебаев, Нуркен Аширов, Бауыржан Бекмуханбетов, Талгат Мукушев, Саян Акмолда, Мурат Абугазы, Ардаби Маулет, Гульжан Сулеева. Мы уверены, что модернизация традиционной народной культуры, популяризация народных образцов, даст оределенный стимул для молодежи в ознакомлении с обычаями и традициями казахского народа.

Программа «Духовная модернизация» активно реализуется и в научной деятельности нашего вуза. Достойны внимания республиканские магистерские чтения на тему «Перспективные исследования: музыкальное искусство глазами молодых ученых», 2-я Межвузовская научно-практическая конференция «Молодой ученый на пути к возрождению», международная научно-практическая конференция «Личность, традиции, культура в музыкальной этнографии» в рамках 150-летия со дня рождения Александра Затаевича. Особенно хочется отметить последнюю, проведенную консерваторией по случаю 150-летия выдающегося ученого-этнографа А.Затаевича. Это мероприятие стало большим событием в научной жизни не только Казахстана, но и других стран. В ней приняло участие более 100 ученых, занимающихся проблемами исследования традиционной музыки – представители Московской государственной консерватории им. П. И. Чайковского, Национальной музыкальной Академии им.П.Владигерова (Болгария), Института Востоковедения университета им. Петера Пазманя (Венгрия), Российского этнографического музея (г.Санкт-Петербург) и других вузов, научных и творческих организаций ближнего и дальнего зарубежья. В 2019 году мы посетили с коллегами международную конференцию в г. Москве, также посвященную этому выдающемуся этнографу-ученому современности.

В 2020 году, в период пандемии ППС консерватории проходили повышение квалификации в дистанционном режиме на базе Московской, Санкт-Петербургской и Новосибирской консерваторий, в Назарбаев университете, «Лаборатории инновационных проектов», Российском институте истории искусств г.Санкт-Петербург и других обучающих центрах нашей страны и зарубежья.

— ***Ваши пожелания консерваторцам.***

— Мои пожелания совершенно очевидны. Это сохранить то, что мы получили, и одновременно приумножить эти богатства, стремиться быть на высоте человеческой сущности, на уровне достижений своего времени, создать все условия для получения полноценного музыкального образования студентами нашего прекрасного вуза. Для меня, как для домбриста и дирижера оркестра, значимость главного вектора развития современного музицирования, в котором демонстрация достижений сохраняет достоинство традиционного исполнительства очевидна и бесспорна. Ведь в процессе продвижения богатой разножанровой музыкальной культуры нашего народа далеко за пределы нашей страны, мы должны знать, что современный мир активно изменяется, заставляя нас

постоянно задаваться вопросами: какова роль музыкального искусства в жизни человечества, какое место в обществе занимает деятельность музыкантов, как приумножить богатейшее наследие традиционной музыки, оставшееся от предков, как в условиях глобализации сохранить национальную самоидентичность? Все эти проблемы требуют осмысления, и сегодня, возглавляемая мною консерватория, является своеобразной кузницей, дискуссионной площадкой для научного осмысления, обсуждения и воплощения актуальных, плодотворных, интересных и перспективных культурных проектов Республики. Хочу пожелать всем прежде всего огромного здоровья и терпения в нелегкое время для всего человечества, вдохновляющих встреч, интересных открытий!

— Огромное спасибо, Арман Адильханович, за интервью, подтверждающее, что Казахская национальная консерватория имени Курмангазы, обладающая богатыми традициями, огромным творческим потенциалом, грандиозными планами, по-прежнему является ведущим музыкальным вузом страны, флагманом казахстанского музыкального искусства.

Сведения об авторах:

Джумалиева Тамара Кажғалиевна – Заслуженный деятель РК, профессор кафедры «Музыковедение и композиция» Казахской национальной консерватории имени Курмангазы.

Мусагулова Гүлмира Жаксыбековна – кандидат искусствоведения, профессор кафедры «Музыковедение и композиция» Казахской национальной консерватории имени Курмангазы.

Автор тұралы мәлімет:

Жұмалиева Тамара Қажғалиевна – ҚР Еңбек сіңірген қайраткері, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының «Музыкатуану және композиция» кафедрасының профессоры.

Мұсагулова Гүлмира Жақсыбекқызы – өнертану кандидаты, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының «Музыкатуану және композиция» кафедрасының профессоры.

Information about the authors:

Tamara Dzhumalievna – Honored worker of the Republic of Kazakhstan, Professor of the Department of Musicology and composition of the Kurmangazy Kazakh national Conservatory.

Gulmira Musagulova – PhD in art history, Professor of the Department of Musicology and composition at the Kurmangazy Kazakh national Conservatory.

МРНТИ 18.41.91

Кәрима Сахарбаева¹*¹Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы
Алматы, Қазақстан***САН ҚЫРЛЫ ТАЛАНТ ИЕСІ
(КОНСЕРВАТОРИЯ АЛҒАШҚЫ ТҮЛЕКТЕРІНІҢ БІРЕГЕЙІ,
ПРОФЕССОР Х.ТАСТАНОВ ТУРАЛЫ)****Аннотация**

1945 жылы Қазақ мемлекеттік консерваториясында ашылған Халық аспаптар кафедрасына қабылданған алты талантты жас және кейін қазақ өнерінің «алты арысы» аталынған кәсіби білікті мамандардың бірі – Х.Тастанов еді. Ол домбыра үйрету үрдісін алғашқы қолға алған, домбыра өнерін түбегейлі ғылыми салаға астастырған мамандардың бірі екенін осы деректерден де танып білеміз. Оның «Алғашқы домбырадан сабақ беру әдістері», «Домбыра оркестрін қалай ұйымдастыру керек» – (1956), «Домбыраға арналған шығармалар» – (1957), «Домбыраға арналған этюдтер мен пьесалар» – (1966), «Алғашқы домбыра үйрену мектебі» – (1966), «Домбыраға арналған этюдтер мен пьесалар» – (1966) баспадан жарық көріп күні бүгінге дейін домбырашылар репертуарының, оларға сабақ беру, үйрету үрдісінің негізіне айналды. Хабидолла Тастановұлының бұл еңбектеріндегі кәсіби домбыра үйретудің әліппесінің негіздері алғаш ғылыми негізде дәлелденген тұжырымдар. Мұнда домбыра үйретудің негізгі принциптері, оқытушының мақсаты мен міндеттері, оқушымен таныстықтан бастап сабақты жоспарлау, оқушының қол қойылымы, орындыққа отырысы, жалпы адами байланысқа тәрбиелеу, жаңа шығарманы үйрету, мазмұнын ашу жолдары, жалпы сабақ беру әдістері сияқты т.б. педагогиканың мәселелерін қарастырады. Ол өзінің оқу жоспарында күй жанрына ерекше тоқталады, жай-жапсарын нақты қарастырады.

Түйінді сөздер: Х.Тастанов, күй, домбыра, жанр, әдіс.**Карима Сахарбаева¹***¹Казахская национальная консерватория им. Курмангазы
Алматы, Казахстан***МНОГОГРАННЫЙ ТАЛАНТ
(ОДИН ИЗ ПЕРВЫХ ВЫПУСКНИКОВ КОНСЕРВАТОРИИ,
О ПРОФЕССОРЕ Х. ТАСТАНОВЕ)****Аннотация**

В 1945 году на кафедре народных инструментов, открывшуюся в Казахской государственной консерватории, был зачислен один из шести талантливых молодых людей и один из наиболее квалифицированных специалистов казахского искусства – Х. Тастанов. По этим данным мы знаем, что он является одним из первых специалистов в области домбрового искусства, который начал процесс обучения домбре. Его методы преподавания домбры «Как организовать домбровый оркестр» (1956), «Произведения для домбры» (1957), «Этюды и пьесы для домбры» (1966), «Первая школа домбры» (1966), стали основой репертуара домбристов, процесса их преподавания, обучения. В этих трудах Хабидоллы Тастановича впервые научно доказаны основы азбуки профессионального домбрового обучения. Здесь рассматриваются основные принципы обучения домбре, цели и задачи преподавателя, планирование урока от знакомства с учеником, постановка руки ученика, постановка на стуле, воспитание общечеловеческой связи, обучение новому произведению, пути раскрытия содержания, методы общего преподавания и др. В своем учебном плане он особое внимание уделяет жанру кюя, четко рассматривает его состояние.

Ключевые слова: Х.Тастанов, кюя, домбра, жанр, прием.

Karima Saharbayeva¹

¹*Kurmangazy Kazakh National Conservatory
Kazakhstan, Almaty*

**MULTI-FACETED TALENT (ONE OF THE FIRST GRADUATES OF THE
CONSERVATORY, ABOUT PROFESSOR H. TASTANOV)**

Abstract

In 1945, one of the six talented young people and one of the most qualified specialists of Kazakh art was enrolled in the Department of Folk Instruments, which opened in the Kazakh State Conservatory. Tastanov. According to these data, we know that he is one of the first specialists in the field of dombra art, who began the process of learning dombra. His methods of teaching dombra "How to organize a dombra orchestra" (1956), "Works for dombra" (1957), "Etudes and pieces for dombra" (1966), "The First School of Dombra" (1966), became the basis of the repertoire of dombrists, the process of their teaching, training. In these works, Habidolla Tastanovich for the first time scientifically proved the basics of the ABC of professional dombra training. Here we consider the basic principles of teaching dombra, the goals and objectives of the teacher, lesson planning from getting to know the student, setting the student's hand, setting it on a chair, fostering a universal connection, teaching a new work, ways to reveal the content, methods of general teaching, etc. In his curriculum, he pays special attention to the genre of kuya, clearly considers its state.

Keywords: H.Tastanov, kui, dombra, genre, performance techniques of the game.

Өткен ғасырдың 20-30 жылдарындағы Қазақ елі мәдениеті мен өнеріндегі көтеген соны бастамалар және 1944 жылы Мемлекеттік консерваториясының шаңырақ көтеруі Қазақстан үшін елеулі оқиға болды. Осы жылы 30 сәуірде Кеңестер одағы, Халық комиссарлары Кеңесінің өкіміне сәйкес (Совнарком Каз. ССР) консерватория (Халық комиссариаты кеңесі) ұйымдастыру жөнінде № 94 қаулы қабылдайды. Қаулыда «Музыкалық-хореграфиялық комбинаттың ғимараты базасында музыка тарихы және композиторлық, вокальдық, хор дирижерлау, фортепиано және құрамында ұлт аспаптар бөлімі мен оркестр факультеттері ұйымдастырылсын»-делінген. [1.16-19] МУЗХОП Комбинаттың директоры И.В. Круглыхин ректор болып тағайындалады. 1944 жылы Оркестр факультетінің дайындық курсына домбыра мамандығы бойынша 2 студент қабылданады. Олар кейін табиғи таланттарымен қоса, тынымсыз еңбек пен таным, ізденіс тағылымы арқасында қазақ кәсіби өнерінің жұлдыздары, ұлылары атанған, әрбір кәсіби маманның арман асуын бағындыру жолын салған Ш.Қажғалиев пен Х.Тастановтар еді. Осы кезең еліміздегі Домбыра мамандығының табысты жолының бастауы болды, біз осы мақаламызда Халық музыкасы факультетінің 75 жылдығына орай, алғашқы кәсіби домбыра өнерін дайындық курсынан бастап білім алып, оның қазіргі таңдағы сан-салалы жетістігінде айқын қолтаңбасы мен өлшеусіз еңбегі жатқан композитор, домбырашы, дирижер, ғалым зерттеуші, консерваторияның алғашқы түлегінің бірі, ұлы ұстаз Хабидолла Тастанұлы туралы баяндамақпыз.

1945 жылы Қазақ мемлекеттік консерваториясында ашылған Халық аспаптар кафедрасына қабылданған алты талантты жас және кейін қазақ өнерінің «алты арысы» аталынған кәсіби білікті мамандардың бірі – Х.Тастанов еді. [2, 12] Қазақ дәстүрлі өнерінде, кәсіби білімде бағындырған биік, алынған асу, жемісті жетістік болса академик Ахмет Қуанұлы басшылығымен алға қарыштаған осы алғашқы түлектердің еселі еңбегі екені айқын. Осы ұстаздарымыз салған сара жолдан із кесіп, айқын бағыттарын тапқан өнерлі ұрпақ – кәсіби дәстүрлі музыка тыңының туын биік көтеріп, өнер шыңын өрістете бағындырған ұлыларға мәңгілік қарыздар!

Хабидулла Тастанұлы 1927 жылы 12 шілдеде Ақтөбе облысы, Жұрын ауданы (бұрынғы Октябрь ауданы), «Жаңа тұрмыс» ауылында жай шаруаның отбасында дүниеге келген. Кішкентайынан әкесінен домбыра үйренген бала Хабидолла, ауыл жастарының арасында ән айтып, би билеп, күй тыңдап, мектеп жанындағы домбыра, хор үйірмесіне

қатысып, халық әншілері мен күйшілерінің шығармашылығымен танысып, өнер өрісінің өнегесіне сусындап өсіп жетіледі. Домбыраны шебер меңгерген ол, ауыл мектебін бітірерде домбырашы ағайындарының ақылмен: - Хабидолла, сен домбыраны шертуді керемет үйреніпсің, Алматыда консерватория деген өнер оқу орны ашылыпты, ол оқу орнын біздің жерлесіміз Ахмет Жұбанов басқарады екен, – деген сілтеме ақылды естісімен жас домбырашы ата-анасымен ақылдасады [3].

Бұл әңгімені естіген жас домбырашының ата-анасы риза болып, ұлдарын мақтаныш етіп, «өркенің өссін» деген батамен 1944 жылдың шілдесінде Хабидолланы Алматыға шығарып салады. Осылайша жас талант жоғарыда айтып өткеніміздей, дайындық курсына қабылданады. Ұлы дала мектебінің дәстүрлі үрдісінің арқауын жалғастыру мақсатында А.Жұбанов Құрманғазы оркестрінің алғашқы құрамындағы таланттарды ұстаздыққа шақырады. Х.Тастанов осындай халық арасынан шыққан талант, дәулескер күйші Қ.Жантілеуовтың сыныбына түседі. Сөз орайында айта кету орынды болмақ, әйгілі дирижерлар Ш.Қажғалиев пен Ф.Мансуровтардың домбыра мамандығын дәулескер күйші Қ.Жантілеуовтен бітіргенін біреу білсе, біреу білмес және олардың бірнеше аспапты, мамандықты меңгере тұрсада, күй тартқандарындағы орындаушылық өнерлерін тыңдап, тамсанған ұрпақтың соңы біз шығармыз деп ойлаймыз. Ол консерваторияны домбырашы, дирижер, композитор, музыка зерттеу мамандықтары бойынша тәмәмдаған.

Хабидулла Тастанов - Қазақстан өнеріне еңбек сіңген қайраткер (1972 жылы), профессор. Монғол Халық республикасының «Алтын Гадас» орденімен, Жоғарғы Кеңестің Грамоталарымен «Ерен еңбегі үшін» медалымен марапатталған. КСРО және Қазақстан композиторлар одағының мүшесі. Домбыра мамандығы бойынша тұңғыш профессор [4, 21]. Ол мұндай атақ дәрежеге өнерге деген сүйіспеншілігімен, көргенін көзге, тыңдағанын санасына тоқи алған алғырлығымен, ізденімпаздығымен, тынбайтын жанкешті еңбегімен жеткен маман.

Х.Тастанов консерваториядан алған мамандықтарының барлық саласының тізгінін тел ұстаған - білімдар, Ұлы ұстазы Ахмет Қуанұлы салған ізгілігі игілігіне ұласқан жолды кемелді жалғастырған ұңғыт, ізденімпаз шәкірт. Хабидолла Тастанұлы көп жылдар 1961-1971 жылдар аралығында Халық аспаптар кафедрасының меңгерушісі болып қызмет атқаруында көптеген соны бастамаларды іске асырды. Ұстазы академик А.Жұбановтың ісін жалғастырып, дәстүрлі өнер-күй, шығармашылық қақындағы 100-ден аса очерктер, ғылыми-зерттеушілік мақалалар жазған. Бұл жөнінде А.Жұбанов өзінің «Өскен өнер» еңбегіндегі «Домбыра пәнінің жаңашыл мұғалімі» мақаласында «Ізденімпаз, дарынды, жаңашыл мұғалім ретінде танылды», - дей келе, қол жеткен жетістікке тоқмейілсінбейтін, домбыраны нотамен үйретуді тұңғыш енгізгенін, позиция шекарасын, аппликатурасын, қағыстар жүйесін енгізгенін, насихат жұмысын, шығармашылығын жеке-жеке талдап, «ғалым-ұстаз» деп жоғары бағалаған. [5, 135-139]

Ол домбыра үйрету үрдісін алғашқы қолға алған, домбыра өнерін түбегейлі ғылыми салаға астастырған мамандардың бірі екенін осы деректерден де танып білеміз. Оның «Алғашқы домбырадан сабақ беру әдістері», «Домбыра оркестрін қалай ұйымдастыру керек» – (1956), «Домбыраға арналған шығармалар» – (1957), «Домбыраға арналған этюдтер мен пьесалар» – (1966), «Алғашқы домбыра үйрену мектебі» – (1966), «Домбыраға арналған этюдтер мен пьесалар» – (1966) баспадан жарық көріп күні бүгінге дейін домбырашылар репертуарының, оларға сабақ беру, үйрету үрдісінің негізіне айналды. Хабидолла Тастановұлының бұл еңбектеріндегі кәсіби домбыра үйретудің әліппесінің негіздері алғаш ғылыми негізде дәлелденген тұжырымдар. Мұнда домбыра үйретудің негізгі принциптері, оқытушының мақсаты мен міндеттері, оқушымен таныстықтан бастап сабақты жоспарлау, оқушының қол қойылымы, орындыққа отырысы, жалпы адами байланысқа тәрбиелеу, жаңа шығарманы үйрету, мазмұнын ашу жолдары, жалпы сабақ беру әдістері сияқты т.б. педагогиканың мәселелерін қарастырады. Ол өзінің оқу жоспарында күй жанрына ерекше тоқталады, жай-жапсарын нақты қарастырады. Ұстаздың мақсаты мен міндеттеріне де аса көңіл бөледі, жаңа шығарма берген кезде, көп сөйлеп, ұзақ түсіндіріп отырудың қажеті жоқтығын айта келіп, сөзбен түсіндіргеннің орнына ұстаз

домбыраны қолына алып, ойнап көрсеткені абзал деген ойын жеткізеді. Осы орайда орыстың атақты мұғалімі, скрипкашы Л. Ауэрдің «Сөзбен сабақ берген – аздап сабақ бергенмен бірдей» - деген пікірін дәлелдеме ретінде келтіріп өткен және ұстаздың жақсы орындағанының өзінің кейде кейбір шәкірт санасына оңтайлы әсері болмайтындығын қаперге салғанына қарғанда, кейде жақсы орындаушы болғанымен ұстаздықтың, үйретудің сындарлы сала екенін ескерткені, сабақ беруде сөз бен орындаудың арқаулас, дәлелді болуын шәкірттің ой жүйесін дамыта отыруды ұғындырғаны деп түсіндік. Сонымен қатар оқытушы оқушыға берген тапсырмасы мен қойған талабын орындата білуге тиістігін, ол, оқытушының беделін, білім деңгейін анықтайтынын алға тартады. Осылайша оқу және тәрбиелеу жұмыстарын қапталдас жоспарлауға аса мән берген. Хабидолла ұстазымыз жеке жұмыс жоспарында төмендегідей мәселелерді қарастырады:

- Оқушының техникалық, орындаушылық қабілеттерін ұштайтын екі қол қозғалысына арналған жаттығу, гамма, этюдтер;
- Оқушы деңгейіне байланысты халық және халық композиторларының мазмұны үйренушілердің жас шамасына сәйкес, психологиялық тұрғыдан түсінікті күйлері;
- Оқушының мүмкіндіктеріне байланысты жаңадан үйретуге лайық музыкалық шығармалар;
- Өз бетімен дайындалу үшін тапсырмалар (қазіргі кезеңде көп айтылатын өз бетімен жұмысты біздің ұстазымыз өткен ғасырдың 60 жылдары қозғаған екен);
- Тыңдау, танысып білу үшін берілетін репертуар, бұлда өз бетімен жұмыстың бір бөлігі, оқушының білім базасын кеңейту, талғамын тағалау, сонымен қатар болашаққа жоспарлау болып табылады;
- Бірден орындап, оқып кету үшін жеңіл жаттығулар мен мысалдар, мұны да білімдарлық деңгейін арттыру үшін керек қағида;
- Оқушының шеберлігі мен техникасын, есту қабілетін, ырғағын, екпіндік , теориялық білім дәрежесін дамытуда бірден-бір көмегін тигізетін – жаттығулар, гаммалар және этюдтер болып табылады.

Бұл үрдісті де алғаш игерген Х.Тастанов, оның осындай әдістемеліктері күні бүгінге дейін әр домбырашы ұстаз қолында. Хабидолла Тастанұлы «Домбыра» сабағын ұйымдастыруды үшке бөледі:

- Сабаққа дайындық;
- Сабақты жоспарлау;
- Сабақты ұйымдастыру.

Ол үшін оқытушы төмендегідей міндеттерді білуі тиіс екенін назарға ұсынады:

- Бастауыш және орта сыныптардағы музыканы оқытуәдістемесінің негізін білуді;
- жалпы білім беретін мектептегі мұғалімнің кәсіби педагогикалық
- қызметінің ерекшеліктерін сараптай алуды;
- музыкаға арналған балама және қолданыстағы
- бағдарламалар мазмұнын салыстырмалы түрде айқындауды;
- мектепте сабақтан тыс музыкалық жұмыстарды ұйымдастыру түрілерін қарастыруды.

Қандай да болмасын музыкалық шығармаларды үйретуде Хабидолла Тастанұлы бірнеше жолдарын атап, оны әртүрлі сатыға бөлген. Олар:

- шығарманы алғаш үйреткенде, оны оқушыға басынан аяқ теориялық шолу жасап таныстырып, перне басу, қағыс, техникалық қиындықтарын атап талдау, санатқызы отырып өте жәй екпінде орындап көрсету және шәкіртке шамасынша бір орындатқызу;
- шығарманың қиын жерлеріне ерекше тоқталып, оқушыға оны игеру үшін алады-ала берілген жаттығуларын, әдістемелігін қайталау жолдарын, музыкалық құрылысын, ырғағын, әуендік ерекшелігін таныстыру;
- Жаңа шығарманы үйренудің тәсілдерін игерген соң, шығарманы көркемдік дәрежесі тұрғысында, динамикалық көрсеткіштерімен жұмыс жасау;

- Себебі, оқушы бұған дейін шығарманың тек нотасын, техникалық ойнау әдісін, оның динамикалық ерекшеліктерін игерсе, ендігі ол шығарманы басынан аяғына дейін өз екпінінде, автордың ойына сай музыкалық-көркемдік дәрежеде орындауды мақсат ету; [6, 3-12].

Міне, композитордың домбыраға арналған «Тыңға аттану», «Қуаныш», «Толғау» күйлерінде және арнайы фортепиано сүйемелінде жазған «Қуанамын», «Романс» «Фантазия», «Би», «Той» туындылары домбырашының орындаушылық қырларын және аспаптың барлық мүмкіншілігін кеңінен аша түседі [7, 3-35].

Х. Тастанов – домбыраға арнайы фортепиано сүйемелінде дәстүрлі музыка арқауында шығарма жазу тыңында алғашқы іргелендіруші композитор. Оның бастамасымен бүгінгі таңда домбыра өнерінде кешенді өріс алған жаңа жанр, шығармашылық стиль, ағым пайда болды. Мысалы, композитор «Фантазия» шығармасында еуропалық циклдарды ала отырып, әр бөлімді жеке күй есебінде қарайды: «*Allegro*», «*Andantino*», «Вальс». Автор «Фантазия» жазуда – еуропалық әдісті, нұсқаны, дәстүрлі күй шығармашылығына жақындатып, орындаушының да, тыңдаушының да ой тұжырымының бір келісімге келуін мақсат етіп қойған және кәсіби тұрғыда ұтымды ойластырған [8, 4]. Хабидолла Тастанұлының шығармашылық жаңа мектебі үрдісі бүгінгі таңда кең өріс алды. Композитордан сабақ алған шәкірттері М. Әубәкіров, А.Жайымов, Е.Үсеновтер қазіргі уақытта домбырада тек қана күй емес, фортепианомен қосыла «Фантазия», «Увертюра», «Поэма», «Концерт» сияқты күрделі шығармаларды үйлесімді үндестікпен орындалатын деңгейге жеткізді. Авторлар күй жанрын әр қырынан қарай отырып, мазмұнын, бітім - болмысын айқара ашып жаңа белеске көтерді.

Оның «Алтай аясында», «Белгісіз солдат» қобызға және т.б. ұлт аспаптарына арналған шығармалары, күйлері аспаптық музыкада өте маңызды орынға ие. Сонымен қатар композитордың халық арасына кең таралған бірнеше әуезді әндері де бар. Ол өзінің дирижерлық мамандығы саласында да елеулі еңбек еткен, ұзақ жылдар студенттік халық аспаптар оркестрін басқарып және оған арнап «Қанаттанды» (Қ.Жұбановқа арналған) «Қуанамын»- (партитура) - (1977) жинақтарын, «Дирижерлік негіздері» - үйрену мектебін (1980), т.б көптеген басқа да халық күйші-композиторларының күйлерін хаттап және аспаптандырған. Хабидолла Тастанұлы Монғол халық республикасында 2 жыл жұмыс істеген кезеңінде сол ел өнерінің 1-ші онкүндігін дайындайды. Аталмыш шарада оның дайындаған ұжымы 1-орын алып, Монғол елінің ең жоғары марапаты «Алтын Ғадас» орденімен марапатталады. Ол Монғолияда тұратын қазақтардың 300-ге жақын әндері мен күйлерін жазып алып, Алматыға оралған соң зерттеу, хаттау жұмыстарын жалғастырады, сол елдегі Отандастарымыздың консерваториядан білім алуына мұрындық болады.

Атап айтсақ Монғолиядан келген шәкірттерінің бірі-Құсайынұлы Мұсайып ұстазы жөніндегі өзінің естелігінде: «1956 жылы Баян-Өлгий аймағында ұлттық музыкалық драма театры ашылды. Содан кейін ұлт аспаптар оркестрін құру идеясы көтерілді. Сол үшін Советтік Қазақстаннан арнайы мамандар шақырылды. Сол кезде Хабидолла Тастановтың келгені есімде. Сонымен қатар, ұлттық аспаптарды жасаудың шебері, осындағы Құрманғазы атындағы ұлт аспаптар оркестрінің біраз аспаптарын жасаған Қамар Қасымов атты шебер келді. Шебер аспаптарды дайындады, Хабидолла Тастанов ойдағы-қырдағы таланттарды іздеп, ұлт аспаптар оркестріне мамандар дайындай бастады. 1959 жылдың желтоқсан айында оркестрдің тұсауы кесілді. Ол кезде Баян-Өлгийде би, балет, драма т.б. мұғалімдері болмады. Олардың көбі Ұланбатырдан, кейін Қазақстаннан келе бастады» - деп жазады [9].

Х.Тастанов Халық аспаптар кафедрасының он жылдың үстінде меңгерушісі, консерватория партия комитетінің хатшысы, республика бойынша оқу-әдістемелік кеңестердің төрағасы, бір сөзбен ұлттық өнер қамын ойлаған, оны басқара және зерттеп дамыта білген білікті маман, жігерлі ұйымдастырушы, қоғам қайраткері. Ол өзінің осы қасиеттерін шәкірттері санасына сіңіре білген, жанжақтылыққа тәрбиелей білген ұлағатты ұстаз. Енді осы айтылған ой-тұжырымдарды саралап көрсек:

Х.Тастанов – ұлылардың алдын көрген, олардан алған тәлімін шәкірттеріне ұқтыра білген ұлағатты ұстаз. Дүниедегі мамандық атаулының киелі де қасиеттісі табиғаттан берілетін – ұстаздық ұлағат. Себебі нағыз ұстаз – тұңғыық тереңдікпен мұзарт шың арасы аясындағы білім мен тәлімнің барша қорын арқаулаған тұлға, басқаға үйрете білетін тағылымы терең өнер иесі. Хабидолла Тастанов – табиғи дарыны, ізгілікті ізденіс пен ерен еңбегін композиторлық қырымен ұштастырған, зерттеу саласындағы зерделі білімімен жас буынға терең тәлім-тәрбие беруге арнаған, үлгілі де ұлағатты ұстаз бола білген зиялы санаттағы тұлға.

Оның тамылжыған қоңыр да биязы даусымен баяндайтын үнінен, саусылдата тартқан домбырасының әуезіне ұйып тәлімін алған шәкірттері белгілі қоғам қайраткерлері, орындаушылар, қазақ өнерінің маңдай алды мамандары, оқу орындарының ұстаздары, дирижер, күйші-композиторлар. Осы шәкірттерінің арасында Хабидулла Тастанұлынан консерваторияда 5 жыл мамандықтан сабақ алу бақыты мағанда бұйырған тағдырыма дән ризамын. Ұстазымыз домбыраны солақай тартатын, көңілі толмай қалған кезде дауыс көтермейтін, қабағын бір көтереді де, байсалдылықпен «Қалес былай тартатын» -, деп домбыраны солақай түсіріп алып, күйлерді орындап беретін. Ал, фортепианомен қосылып орындаған кезде келеңсіз бір дыбысты қалт жібермейтін, қасымызда дирижерлап және әндетіп тұрады. Егер концертмейстер түсінбей жатырған жағдайда өзі фортепианоға отыра қалатында орындап көрсетіп беретін. Ақкөңіл, қалбаңдаған, аузынан «айналайыны» түспеген ұстазымыздың музыканың әр иіріміне байсалдылықпен айтар ұстамды уәжі бар еді, күнделікті сабақта жаңа тапсырма беріп, іздену, күй, күйші дерегін табу, жазу мәселесін қозғайтын, айтар ойының бәрін «Ақаң» (Ахмет Жұбановты бәрі осылай атайтын, қазір осы құрметті есімді біз жалғастырып келеміз) деп бастайтын. Бірде бізді консерваторияның фольклорлық бөлмесіне ертіп барып, меңгерушісі Науша апаймен таныстырып, оған «менің балаларыма күй тыңдауға жағдай жаса» деп сұрады. Ұстазымыздың сол кездегі бізді күйшілердің орындаушылық өнерлеріне тәнті етіп қызықтырғаны соншалық, ұмытылмастай есте қалғандықтан жарты ғасырға таяу уақытта кейбірінің орындаған күйлерін нотаға түсіріп, жинақтарын шәкірттері Қ.Сайжанов, Ә.Бекенбаев, А.Райымбергенов, т.б. шет-шепірлетіп баспадан шығарып жатырмыз. Ұстазымыздың қолынан қойын дәптері мен қаламы түспейтін, оқыған кітап, мақалаларымен ой бөлісетін және бізге үнемі жалықпай оқуға, кейбір кітаптарды уақыт өткізе келе қайталауға ұсыныс жасайтын. Біздің күй тану, зерттеу саласында ұшқындайда жеткен нәтижеміз болса, ол Хабес (өз ортасындағы сүйікті аты) ұстазымыздың санамызға сіңірген ұлағаты деп білеміз. Адам білімімен тау тұлға көрінеді деген дұры айтылған ақиқат-ау, біз 1975 жылы консерваторияға оқуға түскенде ұстазымыз бір үлкен ақсақалдай көрінген, қазір ойлап отырсақ, сонда ердің жасы елуге де келмеген, бар болғаны 48 жаста екен, біз бұл шамада не білгенімізді дөп басып айта қою қиын, қазіргі 50 жастағы жігіттер өзімізге баладай көрінеді. Біз соған қарағанда құлашымызды кеш сермеген сыңайлымыз. Сондықтанда әріптестерімізге өнерде көз қарақтылыққа ерте бастан баулу дағдысын қалыптастырғанымыз абзал дегіміз келеді. Күйшіге ойлылық, күй мазмұнына бойлау, ол үшін жанжақты білім алу керектігін күнде айтады десек артық емес. Шығарма мазмұнын жүрегінің түбінен жеткізу үшін автор уақытына, шығармашылығына, стиліне бойлауды, оған ұзақ уақытты мерзім керектігін, көп ізденіс, тәжірибемен келетінін қайталаушы еді. Күйтану үрдісіне ден қоюды айтып өзі дәріс оқитын шығармашылық орталықтарға, халық университеті сынды мекемелердің шараларына шақыратын. «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілерсін» деп халық тәмсілінде айтылғанындай Хабидолла Тастанұлының осы бір тәрбие мектебінен өткен кейбір шәкірттерінің жетістіктерін келтіре кетсек:

Жексенбек Еркінбеков алғаш домбырашыдан шыққан Мәдениет министрі, Қазақстан өнерінің еңбек сіңірген қайраткері, консерваторияның «Құрметті профессоры». Қазақстанда алғаш кеңестер одағы бойынша және алыс шетелдерге Ә.Дінішев, Ж.Әубәкірова, А.Мұсаходжаева сынды т.б. таланттарды конкурстарға жіберіп, жұлдызды жолдарын ашқан, дәстүрлі музыкада республика бойынша да алғаш Құрманғазы атындағы конкурсты қалыптастырып талай таланттың тағасын тағалауға ірге толтырған қоғам

қайраткері. Министр тұғырына дейін көптеген басшылық жұмыстар атқарып ұстазының ұйымдастырушылық қабілетін жалғастырған шәкірт. Жексенбек Еркінбекұлының консерваторияда үздік оқығанын, сол кездегі Лениндік стипендиат болғанын және консерватория бойынша комсомол ұйымының төрағасы қоғамдық жұмысын жақсы атқарып көзге түскенін, домбырашы ұлдардың ішіндегі алғаш үздік диплом алған деп ұстазымыз мақтап отыратын. Ұстаз жолымен Ж.Еркінбеков министр қызметін атқара жүріп, «Қобызбен домбыраға арналған шығармалар» жинағын да баспадан шығарды. Жексенбек Еркінбекұлының адами, мамани қасиеттерін, зиялылығын, қайраткерлігін өзімізде көре қалдық. Өркез ақылын айтып отыратын абыз адам еді [4, 159-160].

Малгаждар Әубәкіров – «Қазақстан өнеріне еңбек сіңірген қайраткер», дүлдүл домбырашы, Қазақстан композиторлар одағының мүшесі, дирижер, профессор. Ол ұстазының жолын риясыз жанжақты жалғастырған сүйікті шәкірттерінің бірі болатын. Ұстазынан бітірген шәкірттерге бұл ардақты есімді қадірлеуді көп айтатын. Ол біздің студенттік жылдарымызда халық аспаптар оркестрін басқарды, оған дейін әлемге әйгілі Құрманғазы оркестрінің де дирижеры болған, ұстаз жолымен Монғолияның Баян өлги аймағында екі жыл қызмет атқарған, 1991 жылдан өмірінің соңына дейін кафедраның меңгерушілік қызметін атқарды. Бізге, өткен ғасырдың 70- 95 жылдарындағы ұрпаққа бірнеше рет Малгаждар Әубәкірұлының жеке концерттерін тамашалау, ұстаздық ұлағатын ұғу, шығармаларын орындап жанында жүріп ақыл-кеңесін тыңдау бақыты бұйырды. Домбырашы ретінде оның техникалық шеберлігін сипаттау мүмкін емес, шетел шығармаларын орындағандағы тремоло, пиццикато қағыстарын әлі ешкімнен тыңдап көрмедік. Өзінің «Талас» күйін жойқын екпінде орындасада бір дыбысты шашау шығармайтын, мұндай ептілік әдісі де жұмбақ күйінде қалды. Оның С.Тұрысбеков сынды бірнеше талантты шәкірттері өнерде танымал мамандар. Ол өзінің әлі күнге домбырашылар репертуарынан бір шеттемеген алғашқы «Жас екпін» шығармасын ұстазына арнап шығарған. Осы сынды Домбыра орындаушылық, шығармашылық өнеріне әкелген соны жаңалықтары мен халық аспаптарына әсіресе домбыраға арналған шығармалары мен күйлері көлемді іргелі мектеп. М.Әубәкіровтың «Домбыраға арналған әдістемелігі», аспаптарға, оркестрлерге арналған шығармалары, балалар хорына арналған ораториясы орындаушылар репертуарынан берік орын алған екпінді туындылар. Тура ұстазымыз сияқты, ақжайнақ, көңілді, «әке, әкем» деп сөйлейтін, қайырымды адам еді. Бірақ мінезі келгенде мәймөңкелеуді білмейтін, шындықты бетке тіке айтатын. Шығармашылығы қарымды, тындырымды өте білікті маман еді [4.52-53].

Құсайынұлы Мұсайып – 1941 жылы Моңғол Халық Республикасы, Баян-Өлгей аймағында орналасқан Алтынсөг құмына дүниеге келген. Жоғарыда айтып өткеніміздей ұстазымыздың шақыртуымен 1962 жылы Қазақ мемлекеттік Консерваториясына оқуға қабылданып, композитор Хабидолла Тастановтан тәлім алған. Моңғол қазақтарының ән-күйін зерттеуге ұстаз жолымен көп еңбек сіңірген қандасымыз. Өзі де 30-40 шақты әндер мен онға жуық күйлердің авторы. "Жеңіс" увертюрасының авторы. Сол секілді 5-6 симфониялық шығарма жазған композитор.

Садуақас Балмағанбетов – күйші, Қазақстан композиторлар одағының мүшесі, консерватория ұстазы. Ол дәулескер күйшілігімен бабалардың өзіндей, көзін көріп қолынан алғандай иланымды өнерімен, тыңдарман халқының сүйіспеншілігі, бағалауымен «Тірі Қазанғап» атанған. Оның дәстүрлі күйшілік мектептер үрдісінде шығарған «Жасай бер, өмір жасай бер», «Жас отау» т.б. күйлері, арнайы фортепиано сүйемелімен жазған «Күй дастан» поэмасы домбыра өнерінің құнды қазынасы. Шәкіртке мінез ұстаздан беріледі десек артық емес шығар, бала көңіл сәл нәрсеге иланып қалатын, ақжарқын, аузынан айналайыны түспейтін, кеңпейілді, ауылдың дарқандығы даладай дарыған жомарт адам еді. Өнерге деген құрметі мен сүйіспеншілігі соншалық, консерваторияға түспей тұрғанда ауылына концерпен барған Құрманғазы оркестрін сиыр сойып қонақтапты, мұны сонда болған ұлыларымыз Ш.Қажғалиев пен Қ.Ахмедияровтар айтқан ақиқат. Мұнан шығатын қорытынды зерттеуші, орындаушы, ұстаз қандай мамандықта болсаңда алдымен адами қасиетте болып, оны айналаңа дарыта білу. Ол нағыз шарықтау шағында өмірден ерте кетті.

С.Балмағамбетовтың телевидение және радионың «Алтын» қорында қалың қазынасы сақталған. Бұл қазіргі жас домбырашылардың күнде құлақтарын түріп тыңдап жүрген үлгі мектебі [4, 57-58].

Алтынбек Қоразбаев – Қазақстан (1993ж.), Қырғызстанның (1994 ж.) халық артисі, Мемлекеттік сыйлықтың, Барыс орденінің иегері, Қазақстан композиторлар одағының мүшесі, «Қазақконцерт» гастрольдік бірлестігі директоры, композитор.

Алтынбек Қоразбайұлы консерваторияны тәмәмдағаннан кейін Құрманғазы оркестрінің артисі қызметіне орналасып, бірнеше шетелдік гастрольдерде болады. Оның Қазақстанның халық әртісі Ғарифолла Құрманғалиевпен бірге Гурьев облысына 1972 жылы баруы өнерінің бір белесі, сол жолы Кененнің «Бозторғайын» «Базар-Назарын» және «Қайран жастық» әндерін орындап, ұлы әншінің бағалауынан кейін, домбырашының ән орындаушылығы мен шығармашылығы үрдісіне ден қояды. 1973 жылы туған өлкесі Жамбылға оралып, облыстық «Алатау» триосы көркемдік жетекшісі, сонан соң облыстық филармония директоры қызметін ұзақ жылдар атқарады. 90 жылдары Алматыға арнайы шақыртуымен келіп, Облыстық филармония әншісінен директорлығына көтеріліп, қазіргі таңда «Қазақконцерт» гастрольдік бірлестігінің басшысы.

Оның халық сүйіп тыңдайтын «Қара кемпір», «Қара шал», «Қара бала», «Шашбаулым», «Сырғалым», «Аяулы Таразым», «Сағындым Алматымды», «Кенен ата», «Сағындым Кенен атамды», «Жиырма бес», «Үш қоңыр» т.б. көптеген әндерді қалың тыңдарманның қалаулы, асыға күтетін туындылары. Тәлімін алған шәкірттері ел аузындағы әншілер. Ол қайырымы мол, қазақ өнеріне риясыз еңбек етіп келе жатқан, еліне, жүрген ортасына өте сыйлы азамат. [4, 169-170]

Сайжанов Қарасай – ҚР-мәдениет қайраткері, Қазақ Ұлттық өнер университетінің «Композиция, опера - симфониялық оркестрді дирижерлеу» департаментінің доценті, «Үздік аспаптаушы» төс белгісінің иегері, күйші, ұстаз, дирижер, композитор. 1975-1991 ж.ж. Жезқазған музыка училищесінде дирижер, күйші, өнер зерттеуші ұстаз ретінде бастап, Қарағанды филармониясы «Тәттімбет» атындағы Қазақ ұлт аспаптар оркестрінің көркемдік жетекшісі әрі бас дирижері, Н.Тілендиевтің шақыруымен «Отрар сазы» фольклорлы-этнографиялық оркестрінің дирижеры т.б. ұжымдарды басқарып республика және шетел сахналарында концерттер берген. 1999 жылдан күні бүгінге дейін Қазақ Ұлттық музыка академиясының ұстазы, оның бірнеше зерттеушілік жинақтары елімізге кең таралған. *Оның* «Менің бабам Бәйдібек», «Домалақ Ана» *т.б.* күйлері және көптеген әндері мен халық аспаптарына, ансамбль, оркестрге арналған шығармалары кеңінен танымал туындылар. Ұстаз жолымен Қ.Сайжановта орындаушылық және шығармашылық өнерді зерттеушілік саламен тығыз байланыстырған еңбекқор маман. Көптеген еңбектері баспадан жарық көрген.

Хабидолла ұстаздың тағы бір шәкірті Ә.Бекенбаевпен бірге «Ұстазға тағзым» домбыра мен фортепианоға арналған шығармалары- оның қасиетіне бас ию, ұлықтау болып табылады [10]. Ұстаз тағылымы деген осы! Хабидолла Тастанұлының тағы бір дәстүрлі өнерге аянбай еңбегін сіңіріп келе жатқан, көпке танымал шәкірттерінің бірі, Ө.т.ғ.кандидаты, Қазақстан мәдениет қайраткері, «Құрмет» орденінің иегері **Абдулхамит Райымбергенов**. Ол, өзінің «Мұрагер» жеке бағдарламасымен «Көкіл» мектебін ашып, бұл үрдісті дәстүрлі өнерге бет бұрған жас жеткіншектерге республика бойынша үйретуде. Сонымен қатар бірнеше құнды күй жинақтары баспадан жарық көрді, әсіресе «Ақжелең» жанрының атасы Қазанғап күйші шығармашылығын түбегейлі зерттеуші және орындаушы. Үн жазылымдары қазақ радиосының «Алтын қор» қазынасында сақтаулы. Телевидениеде күй өнеріне арнап бірнеше арнайы бағдарламалар ұйымдастырды [4, 71-73].

Бір мақала аясында ұстазымыздың берген тәлімімен шәкірттерінің бәрін қамтуға мүмкіншілігіміз жоқ болғандықтан, кейбірінің атқарған еңбектерін үлгі ретінде қысқаша бердік. Ұстазымыз 1980 жылы бар жоғы 53 жасында, қазақ өнеріне нағыз еңбек сіңіреп, игілікті істер тындырар шағында кенеттен өмірден өтті. Біз шәкірттері Құрметті ұстазымыздың еске алу концерттерін өткізіп тұрамыз, қазір шығармашылық қырларын, туындыларын мәңгілікке қалдыру мақсатында жинақ қолға алынған.

Х.Тастанов алдымен – ата-анасының тәрбиесін терең ұққан ұлықты ұл, білімге құштар, жанжақты мамандықтарға оқып онан түйгені мол, ұлылардың алдын көрген, жанына ерген осының арқасында ұлағат шыңына жеткен, ақжарқын, үлкенді сыйлай, кішіні қамқорлай білген абырой қонақтатқан, азамат. Осы тұста қазіргі жанжақты үйренгісі келетін кейбір таланттарға республикадағы музыкалық білім берудегі кредиттік оқу жүйесіндегі жаңа ережелердің, бағдарламаның, төлемді оқу шарттарының тосқауыл болатындығы бар екенін осы тұста айта кету де орынды сияқты. Иә, дәстүрлі жүйеде оқытудың мақсаты ақпарат пен нақты білім беру болса, жаңа жүйеде нақты білімнің негізінде білім алушының шешім қабылдай білу дағдыларын дамыту, яғни шығармашылық әрекет пен өздігінен танып-білуді және кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру болып табылады деп айтушылар табылар. Бұл жүйеге біраз уақыт музыкалық салаға келіңкірейтін тұстарын дәлелге келтіріп, консерватория ұжымы республика бойынша ең соңғы болып өтті. Мұнда білім алушылардың оқу жоспарындағы пәндерді таңдаудағы көп еркіндігі, әр студенттің өз жеке оқу жоспарын жасауға тікелей өзі қатысуы, оқыту бағдарламасының икемділігі және таңдау курстарының көптігі сөз жүзінде тиімділікті сипаттайды. Білім беру стандартын, типтік оқу бағдарламаларын жасауда бүкіл ұжым болып атсалыстық. Дәстүрлі орындаушыларға қажетті элективтік пәндерді білім бағдарламасына енгіздікте, бірақ мұны таңдауға кейде жылға берілетін кредит санының шектеулігінен мүмкіндіктерде болмай қалады. Бұл білім жүйесінің тиімді жақтары да баршылық, олар студенттің өздік жұмысының (СӨЖ) үлесінің артуы, оның оқытушы қатысуынсыз жүретін СӨЖ және оқытушы жетекшілігімен жүргізілетін студенттің өздік жұмысы (ОСӨЖ) болып бөлінуі, оқу мотивациясының артуы, шетелде оқу мүмкіндігі, алған білімді басқа елдегі оқу орнының академиялық мойындау кепілдігі, оқытуда интерактивті әдістердің кеңінен қолдану мүмкіндігі, білім деңгейінің нақтылығы, баға жүйесінде дәстүрлі бағалаудан өзгеше жинақталатын сынақтық жүйенің енгізілуі және дәстүрлі бағалау жүйесіне аудару механизмінің болуы т.т. Алайда, дәстүрлі орындаушылар қай шетелдің оқу орнынан өз мамандықтарын мойындата алады деген сұрақ әлі мазалайды, тағыда қазіргі екінші мамандықтың төлем ақылы болуы, біздің ұлы ұстаздарымыздай жастарға бірнеше саланы игеру мүмкіндігінен айырды және мұны көптеген алыс ауылдардан келген талантты жастардың жағдайы да көтермейді. Осы орайда Хабидолла Тастанұлы және шәкірттеріндей бірнеше мамандық игеріп жанжақты маман болса деген үміттен, бізде бұрынғы оқу жүйесіндегі дәстүрлі орындаушыларға оң тұсынан келген жәйттерді аңсауда жоқ емес. Өйткені дәстүрлі өнердің жолы, негізі басқа ғой. Сондықтан аштық-жоқшылық заманда рухани тоқ болған, өнерде келер ұрпақ үшін сара жол салған Ұлы ұстаздарымызға – шәкірттері мәңгілік басымызды иіп, тағзым етеміз!

Әдебиеттер тізімі

1. Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы. Алматы, «Атамұра»-2004. 302 б.
2. Дәстүрлі өнердің алтын ұясы./ К.Сахарбаева, Б.Ысқақов/. Алматы, «АІІ&Сompany»-2015.94б.
3. Жеке мұрағат.
4. **Сахарбаева К.** Домбыра кафедрасының тарихы. Игілік-group. 2015. 224 б.
5. **Жұбанов А.** Өскен өнер. Алматы: Ғылым, 1985. 245 б.
6. **Х. Тастанов** «Домбырадан сабақ беру методы» «Жазушы» баспасы, Алматы – 1970 – 3-28б.
7. **Х. Тастанов** «Домбыраға арналған этюдтер мен пьесалар» «Мектеп» - баспасы, Алматы – 1966ж – 70 б.
8. **Сахарбаева К.** Домбыра – Дастан. Алматы: Мектеп, 2002. 254 б.
9. Қарасайдың қырлары [Электронный ресурс] URL: <https://www.astana-akshamy.kz/qarasajdyng-qyrlary/>
10. Күйші, композитор Хабидолла Тастановқа арналған кеш өтті / Қазақстан жаңалықтары Kazakh TV арнасындағы соңғы жаңалықтар [Электронный ресурс] URL: https://kazakh-tv.kz/kz/view/culture/page_185278_v-astane-proshel-kontsert-dombyra-dastan

11. **Х. Тастанов** «Домбыра оркестрін қалай ұйымдастыру керек», Алматы – 1956ж. Алма-Ата. Энциклопедия / Гл. ред. М. К. Козыбаев. – Алма-Ата: Гл. ред. Казахской советской энциклопедии, 1983. – С. 312. – 608 с.
12. Композиторы Казахстана /Под ред Ахметова М.- Вып .1-2.-А лматы, «Жалын», 1978-1981 г.

References (transliterated)

1. Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториасы. Алматы, «Атамұра»-2004. 302 p.
2. Dástúrlı ónerdiń altyń uâsy./ K.Saharbaeva, B.Ysқақov/. Алматы, «АИ&Company»-2015.94 p.
3. Žeke murағat.
4. Saharbaeva K. Dombyra kafedrasynыń tarihy. Iǵilik-group. 2015. 224 p.
5. Žubanov A. Ósken óner. Алматы: Ǵylym, 1985. 245 p.
6. H. Tastanov «Dombyradan sabaқ беру metody» «Žazuśy» baspasy, Алматы – 1970 – pp. 3-28.
7. H. Tastanov «Dombyraǵa arnalǵan etúdtar men p'esalar» «Mektep» - baspasy, Алматы – 1966 – 70 p.
8. Saharbaeva K. Dombyra – Dastan. Алматы: Mektep, 2002. 254 p.
9. Қарасайдың қырлары [Elektronnyj resurs] URL: <https://www.astana-akshamy.kz/qarasajdyng-qyrlary/>
10. Kújši, kompozitor Habidolla Tastanovқа arnalǵan keş ótti / Қазақстан жаңалықтары Kazakh TV arnasyndaǵy sońǵy жаңалықтар [Elektronnyj resurs] URL: https://kazakh-tv.kz/kz/view/culture/page_185278_v-astane-proshel-kontsert-dombyra-dastan
11. H. Tastanov «Dombyra orkestrin қалай ұйымдастыру керек», Алматы – 1956ж. Алма-Ата. Энциклопедия / Гл. ред. М. К. Козыбаев. – Алма-Ата: Гл. ред. Казахской советской энциклопедии, 1983. – 608 pp.
12. Kompozitory Kazahstana /Pod red Ahmetova M.- Vyp .1-2.-A lматы, «Žalyn», 1978-1981.

Автор туралы мәлімет:

Сахарбаева Карима Сүндетқызы – Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген қайраткері, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының профессоры.

Сведения об авторе:

Сахарбаева Карима Сундеткызы – Заслуженный деятель Республики Казахстан, профессор Казахской национальной консерватории им. Курмангазы.

Information about author:

Saharbayeva Karima Sundetkyzy – Honored Worker of the Republic of Kazakhstan, Professor of Kurmangazy Kazakh National Conservatory.

МРНТИ 18.41.51

Әлімжан Жансерік¹¹*Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының
Қазақстан, Алматы***ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЗАМАНАУИ ХОР РЕПЕРТУАРЫНЫҢ МУЗЫКАЛЫҚ-
СТИЛИСТИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ:
Ә. ӘБДИНУРОВТЫҢ «АЙНАLINE» ШЫҒАРМАСЫ НЕГІЗІНДЕ*****Аннотация***

Мақала Әліби Әбдинұровтың «АйнаLINE» шығармасы мысалында Қазақстандағы заманауи хор репертуарының стильдік ерекшеліктерін қарастыруға арнаған. Танымал хор композициясын республиканың түрлі ән ұжымдары белсенді орындайды. Концерттік хор миниатюрасы түріндегі жас композитор дәстүрлі туындыларды («Қамажай» қазақ халық әні), дамудың полифониялық тәсілдерін және спиричуэлдің элементтерін тиімді синтездейді. Бұл тәсіл ұлттық хор өнерінің жаңа даму кезеңіне тән. Шығармадағы түрлі музыкалық көркемдік құралдардың сапалы және орнықты қолданылуы тыңдармандардың жүзін жадыратып, орындаушылардың шабытын арттыратын қасиетке ие туынды екеніне көзіміз жетті. Хор ұжымының орындаушылық, импровизациялық және ұжымды сезіну талаптарына үлкен сын бола алатын «АйнаLINE» шығармасы композициялық құрылымы жағынан аса күрделі, музыкалық материалы бай туынды.

Түйінді сөздер: хор, хор репертуары, хор миниатюрасы***Алимжан Жансерик¹***¹*Казахская национальная консерватория им. Курмангазы
Алматы, Казахстан***МУЗЫКАЛЬНО-СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО ХОРОВОГО
РЕПЕРТУАРА В КАЗАХСТАНЕ: ПО МОТИВАМ ПРОИЗВЕДЕНИЯ А. АБДИНУРОВА
«АЙНАLINE»*****Аннотация***

Статья посвящена рассмотрению стилевых особенностей современного хорового репертуара в Казахстане на примере произведения Алиби Абдинурова «АйнаLINE». Хоровая композиция, которая пользуется популярностью, активно исполняется разными певческими коллективами республики. Молодой композитор в форме концертной хоровой миниатюры эффектно синтезирует традиционные истоки (казахская народная песня «Қамажай»), полифонические приемы развития и элементы спиричуэл. Такой подход характерен для нового периода развития национального хорового искусства. Мы убедились в том, что качественное и устойчивое использование различных музыкальных художественных средств в произведении способно вызвать восхищение слушателей и вдохновить исполнителей. Произведение «АйнаLINE», которое может стать большой критикой исполнительских, импровизационных и коллективных требований хорового коллектива, является очень сложным по композиционной структуре произведением с богатым музыкальным материалом.

Ключевые слова: хор, хоровой репертуар, хоровая миниатюра.***Alimzhan Zhanserik¹***¹*Kurmangazy Kazakh National Conservatory
Kazakhstan, Almaty***MUSICAL AND STYLISTIC FEATURES OF THE MODERN CHORAL REPERTOIRE IN
KAZAKHSTAN: BASED ON THE WORK OF A. ABDINUROV «AINALINE»*****Abstract***

The article is devoted to the consideration of the of the modern choral repertoire's stylistic features on the example of Alibi Abdinurov's work "AinaLINE". The choral composition, which is popular, is actively performed by various singing groups of the Kazakhstan. The young composer in the form of a concert choral miniature effectively synthesizes traditional sources (Kazakh folk song "Kamazhay"),

polyphonic methods of development and elements of the Spiritual music. This approach is characteristic of a new period in the development of national choral art. We have made sure that the high-quality and sustainable use of various musical artistic means in a work can cause the admiration of listeners and inspire performers. The work "AinaLINE", which can become a great criticism of the performance, improvisational and collective requirements of the choir, is a very complex composition with a rich musical material.

Keywords: choir, choral repertoire, choral miniature.

Заманауи Қазақстан хор ұжымдарының репертуары уақыттың сұранысына кеңінен жауап қатып түрлі жанрлар мен стильдерге бет алууда. Замандас композиторлардың шет елдік кіші жанрлардың қазақи нақышқа ылайықтау үрдісі қалыптасты. Мақаламыздың басты нысанына Ә. Әбдінұровтың түрлі формаларды синтездеген «АйнаLINE» хор шығармасы айналмақ.

Ә. Әбдінұровтың көптеген шығармалары өзінің ерекше аспаптық композициясымен, жаңашыл рухымен және заманауи үнімен ерекшеленеді. Композитордың жұмыстары әрдайым шығармашылық шешімдердің өзіндік талаптарын, стильдің өзіндік ерекшелігін және кәсіби шеберлігін көрсетеді. Соңғы бес жылдықта, композитор өзінің жанрлар қатарына американдық көше және шіркеу музыкасының бағыттарын үздік үлгіде қолдануда. Композитордың соңғы туындыларының бірі а'capella хорына арналып жазылған «АйнаLINE» көп стильді вариациялық шығармасы. Композициялық құрал ретінде спиричуэл, госпел формаларының даму принциптерін алған.

Спиричуэл стиліне тән «АйнаLINE» шығармасының бағдарламалық атауы. Оның мазмұны – әдеби мәтіні айналайын сөзіне негізделген. Мағыналық тұрғыда қазақтың ежелету, ерекше ықылас білдіру, қимастықты сезу, жылы лебізді білдіретін «айналайын» сөзі спиричуэл стилінің мазмұндық критерийіне толық сәйкес. «Айналайын» – деп әдетте аналарымыз еркелетіп жатады. Вариациялық шығарманың бірінші бөлімін сопрано-альт нәзік дауыстары бастайды. Алғашқы үш такт расында ана бейнесін ұсынады. F dur гексахордымен басталған авторлық қос тақырып, екі сөйлем көлемінде, имитациялық полифония принциптерімен дамиды. Мажор-минорлық жүйе спиричуэл стиліне тән. Ә. Әбдінұров та бастапқы қос тақырыпты сопрано дауысына айқын F-dur гексахордын айтқызса, альттарға d-moll тональдігіндегі тұрақты сатыларды әндетуді (опевание) ұсынады. Бірақ, мәтін тұрғысында, тұңғыш «айналайын» сөзін сопрано мажорда алып шыққасын, шығарма барысының мінезі және басты тональность көрінгендей. Ерекше нәзік сезім легін жалғастыра тенорлар тақырып тектес әуенді ми дыбысынан өрбітеді.

Бастапқы тақырыптарға еліктеп әр биіктіктерден әуен құралады. Бірінші сөйлем каденциясы «a-c-e» ре минорға тартып тұрсада жаңадан түскен бас дауысының партиясы - төмен бағытталған фа мажор гаммасы және сопрано-альт әуені қайта басты тональностыке түсіреді. Күрделі төрт өлшемді (4/4) хорал біркелкі дамиды алғашқы берілген пульс moderato $\downarrow = 92$. Мінездемесі мен шығарма екпінін автор қатаң көрсетпеген. Орындаушылық топтың ерекшелігіне қарай өзгіруі мүмкін. Даму барысында ортаңғы дауыс топтары A1-A2 және T1-T2 партияларына бөлініп кварта-квинталық тізбекті енгізеді. «АйнаLINE» кіріспе бөлімінің соңғы каденция аумағындағы des дыбысы арқылы гармониялық F dur-ды анықтап тұрса да, «a-c-e» параллельді үндестіліктің натуралды доминантасымен тәмәмдайды.

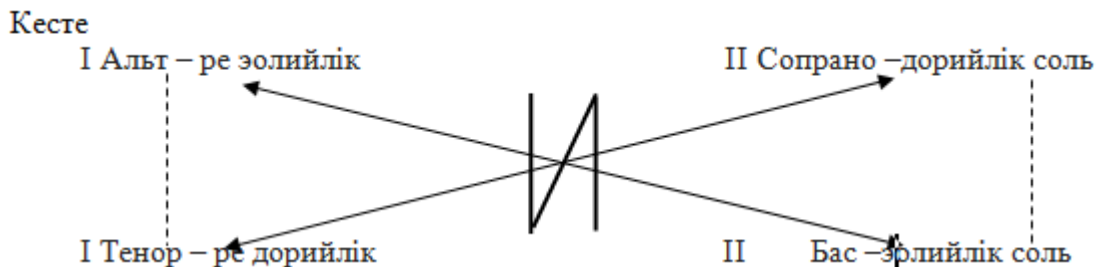
Вариациялық дамудың басты тақырыбы халық биі танылған «Қамажай» әуеніне негізделген. Бөлімнің екпіні animato assai $\downarrow = 120$. Альт дауысында жеке орындалатын тақырып меццопианода «па-па» буынына «Қамажайдың» әуенін өте жеңіл бастайды. Бұл мысалды полифониялық фугеттаның тақырыбы деп танимыз. Әдетте, тақырыптың жауабы доминанталық үндестілікте болады. Алайда, плагальды жауап та сирек кездеседі. Осындай сиректікті Ә. Әбдінұров шебер қолданады. Альт дауысына жауапты сопранолар қайтарады.

Негізгі тақырып альт дауысындағыда ре минорлық ладта өтеді, алайда енді ре дорийлік ұсынылған. Өзгі партиялардағы дауыс қарсыластығы (противосложение)

композитордың алдыңғы ойын дамытады, хорға бөлінген t9 пен DD9 үйлесімділіктері. Тенорлардағы негізгі тақырыптың соңғы мотиві бас дауысында өтетін соль минордағы «Қамажайға» неаполитандық аккордқа ұқсайтын «as-c-f-g-b» кварталы нонаккордқа yP^4 тоқталады. Бастағы тақырып меццо фортеда соль минорда өрбиді. Оның дауыс қарсыластығы нонаккордқа, кварталық құрылымға негізделген.

«АйнаLINE» шығармасы зерттеу жұмысымызда тұңғыш рет музыкалық теориялық және орындаушылық талдауға түсіп отыр. Автордың пайымдауынша хор туындысының бағдарламалы атын қос тілде жазылуының сыры сазгердің композициялық ойында. «Айна» - айна, «LINE» - түзу, сызық, кезек, қатар мағыналарында аударуға болады. Жұмысымызда музыкалық тақырыптардың айналы (зеркальный) бейнесін анықтауға тырыстық.

Осы орайда жалпы шығарманың формасын анықтау нақты бола алмады. Шартты түрде үш бөлімді көрсетсек болады: бірінші бөлім композитордың авторлық тақырыбы арқылы хор ұжымы дауыстарының экспозициясы имитациялық суб-дауысты полифония арқылы дамитынын айттық. Екінші бөлім қатал емес фугетта, келер бөлімнің вариациялық элементтерін интермедияда қамтыған. Соңында, шығарманың бар белсенділігін орнықтыратын вариациялық форма. Автордың ойынша, айналы бейне түзу - «LINE» - «Айна» ортаңғы фугетта бөлімінде белгіленетін секілді.

Кестеде көрсетілгендей, автордың тұжырымындағы шартты «зеркальность» - айналы сызықтар пайда болғандай. I альт – II сопрано және I тенор – II бас белгіленуі фугеттада дауыс жұптарындағы «Қамажай» тақырыбының пайда болу реті. Негізгі композитордың бастапқы композициялық ойын әлі де жеке сұхбаттаса дәлелдеуге болады деп пайымдаймыз.

Шығарманың бөлімдері мінездік және жанрлық тұрғыда әртүрлі, дәлірек айтқанда контрастты. Сондай қарама қайшылықты бірден енгізбей, композитор орталарында екі тактілік ауысымдар орнатқан. Спиричуэл мен гоплес, одан тараған джаз және блюз вокалдық стиліне тән дыбысты вибрациялап тайып «скольжение» айту «АйнаLINE» шығармасында да қолданылған.

Фугетта – екінші бөлімнен кейін үшінші бөлімге соль минордағы төмен бағытталған бірінші тетракордты глиссандоға «езіп» *accelerando* айту және «d-c-a-as-g-f» дыбыстарымен келер вариациялық бөлімнің бірінші тәсіліне жолдау ретінде қабылдауға болады. Осы бөлімде өзіндік ерекше бір қатар музыкалық фразалар бар. Спиричуэл бағытында полиритмия, глиссандолық дыбыстау, темрепациясыз аккордтар мен дыбыстар, ерекше эмоционалдық күй, респонсорлық – сұрақ-жауаптық құрылым, шабытты ырғақты шапалақ, аяқ дүрсілімен безендіру және бимен әрлеуге болады. Осы тұрғыда вариациялық форманың өзін үш тарауға бөлуге болады.

Алғашқы бөлімі бастапқы фа мажорда түрлі вариациялармен дамиды, ортаңғысы шеткілеріне контрастты – акценттелген ырғақты вариация, үшінші бөлімі түпнұсқа тональдіктен екінші деңгейлі модуляцияны G dur үндестілігіне ауыстырады және авторлық тақырып пен «Қамажайдың» элементтері бар жаңа әуенмен ерекшеленеді.

Вариациялық бөлімнің екінші тақырыбы шығарманың екінші бөлімінде болған фугеттаның басты темасына қайтарады. «В» бөлімі жаңа тақырыптық желі basso ostinato вариациялық үлгіде дамиды. «Қамажай» музыкалық тақырыбы «айналайын» сөзіне орындалады – екі тақырыптың синтезі орын алады. В мен В1 арасында еркін имитациялық

сөйлем бар дедік. Спиричуэл стиліне тән интонациялық биік тондардағы айқалар, алдыңғы өткен вариациялық басты элементтердің имитациясы, «Қамажайдағы» квинтаның әр дауыста кезек қайталануы секілді сипаттар кездеседі. Basso ostinato -ның әуенін халық әні «Жүгіріп шықтым белеске» әуеніне трансформациялайды. Жасырын фригиялық айналымды байқауға болады. Жоғарғы үш дауыс эллипсистік гармониялық аккордты құрайды: t7 – кішVII2 => VII7 - кішVII2 => VI7 соңында ре минордағы төменгі тетраордпен қорытындылайды.

Вариациялық бөлімнің ортаңғы тарауы ырғақтық вариацияға негізделген. 4/4 өлшемінде толық сегіздіктерден құралған 2 такт кіріспесі бар. Композитор көрсеткен ямб немесе хорей, әлді және әлсіз үлестерге акцент беріп шапалақтайды. Екі такт ырғақтық пульсациядан кейін төрт тактқа «айналайын» сөзін төрт рет қайталап өтеді. «Ай- на- лай- ын» төрт буынын алғашқыда бас – тенор – альт - сопрано кезегімен түсіп, үшінші тактіде партиялар кезегін айналдырады сопрано – альт – тенор – бас. Екі мен төртінші тактілерді хор tutti орындайды - «АйнаLINE» - айналдырылған сызықтар бейнеленеді.

С бөлімі – «Қамажай» мен авторлық тақырыптың интонациялық бірлестігі секілді – квинта секірімі қосылған авторлық тақырыпқа сай кантиленалық әуен. «Уан-на ба-на уан-на» ырғақтық буындарға әнделетін жаңа тақырып сопраноларда өтеді. Оның сүйемелі, шығарманың алғашқы бөлімі сияқты, суб-дауысты полифонияға ұқсас гомофонды құрылым. Жалпы С тақырыпты вариацияларды – С - С1 – С2 тарауларға бөлуге болады. Даму принципінде айтарлықтай айырмашылық жоқ. Десекте, гармониялық өзгерістер бар және спиричуэлға тән: С -ның каденциясы – шапалақтау, С1 каденциясы - аяқпен ырғақ соғу, С2 каденциясы – шабытты «хей» айқайымен тәмәмдалады. С2 вариациясы қысқартылған және DD7 аккордында шағын кулиминация болады.

«Уан-на ба-на уан-на бап уа-ба-риба», «Айналайын-хей!» ырғақтық буындарға аяқталатын С вариацияларынан кейін 16 такт хор дауыстарының coda секілді бөлім орын алады. Белгілі әуені немесе даму принциптері жоқ бұл бөлімде композитор Ә. Әбдінұров $J = 180$ пульсациясын, vivace – өте жылдам екпін қойған. Аспаптық музыкада құрылым каденциясында, әдетте, еркін және виртуозды орындаушылықты аңғарамыз. A'capella – спиричуэл стилінде хор музыкалық аспап ретінде қарастырылады. Еркін форма ұжымдық дауыс орындауында ассинхрондықты тудыруы мүмкін. Осы орайда, 16 тактті период барынша tutti дамыған, суб-дауысты полифониялық имитациялар кездеседі және уақытылы сопрано мен тенорда триоль-дуоль ырғақты вариацияға соло дамиды, қалған дауыстар гомофонды-гармониялық фактураға сүйенеді.

Соңында өлшем 12/8 болып өзгеріп джаз вокалдағы свинг секілді глиссандо үзінді гармониялық айналымға төрттік нүктемен пунктирлі ырғағына қажалып, тижелетіндей. 4/4 – тегі бір тактілік бүтін паузадан кейін қыздар дауысын соль мажордың жоғарғы тетраорды, ерлер дауыстарында төменге бағытталған соль минор толымсыз пентаорды мажорлық-минорлық жүйені нақтылайды. «АйнаLINE» шығармасы соңында fff - ға бүкіл хор ұжымымен тамсанып «i-i-i» деп еркелеп аяқталады.

Заманауи Қазақстанның мәдениеті өзін түрлі бағытта сынауда. Композиторлық саланың бүгінгі бағыты монументалды жанрлардың мазмұнды астарын, заманауи мәдени араласу арқылы, түрлі миниатюраларға лайықтау аспектісін қарастырады. Айқын мысал, Ә. Әбдінұровтың хор шығармашылығындағы жаңа бағыт – спиричуэл жанрының «АйнаLINE» a'capella-лық хор миниатюрасынан аңғардық. Жас буын өнерпаздардың, студенттердің жанына жақын жанрдағы «АйнаLINE» шығармасы ұлттық репертуардағы жаңа ілеп іспеттес. Шығармадағы түрлі музыкалық көркемдік құралдардың сапалы және орнықты қолданылуы тыңдармандардың жүзін жадыратып, орындаушылардың шабытын арттыратын қасиетке ие туынды екеніне көзіміз жетті. Хор ұжымының орындаушылық, импровизациялық және ұжымды сезіну талаптарына үлкен сын бола алатын «АйнаLINE» шығармасы композициялық құрылымы жағынан аса күрделі, музыкалық материалы бай туынды. Хор ұжымының кең диапазонын, мәнерлі орындауын, белсенді қимылдауын, білім аралық күрделі ауысу – жанрлық мәнердің күрт өзгеруіне дайын болу шарттарын талап етеді.

Ә. Әбдіұровтың композиторлық дарыны мен музыкалық кәсібилігі өзін жаңа үлгіде ұсына білді. Талдауға ұсынылған «АйнаLINE» шығармасында композитор қалыптасқан классикалық формаларды – вариациялық, қайырмалық, жаңа шет елдік бағыт – спиричуэлға өңдеп ұлттық фольклорға айналған «Қамажай» ән-би әуенін цитаталап, өзіндік жаңа қазақи шабытты туынды қалыптастыра алғанына куә болдық.

Әдебиеттер тізімі

1. *Галиева С.* Штрихи к портрету Серикжана Абдинурова // Musicnews.kz : [Электронный ресурс] URL: <https://musicnews.kz/shtrixi-k-portretu-serikzhana-abdinurova/>
2. Спиричуэл [Электронный ресурс] URL: <https://www.belcanto.ru/spirich.html>

References (transliterated)

1. *Galieva S.* Štrih k portretu Serikžana Abdinurova // Musicnews.kz : [Digital source] URL: <https://musicnews.kz/shtrixi-k-portretu-serikzhana-abdinurova/>
2. Spirichuel [Digital source] URL: <https://www.belcanto.ru/spirich.html>

Автор туралы мәлімет:

Әлімжан Жансерік Әзілханұлы – Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының 2 курс магистранты.

Сведение об авторе:

Алимжан Жансерик Азилханович – магистрант 2-го курса Казахской Национальной консерватории им.Курмангазы.

Information about the author:

Alimzhan Zhanserik – master's student of the 2nd year of the Kazakh national conservatory Kurmangazy.

МРНТИ 18.41.51

Мөлдір Бахытжанова¹¹*Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы
Қазақстан, Алматы***ҚАЗАҚСТАННЫҢ ВОКАЛДЫҚ ӨНЕРІНІҢ ГЕНЕЗИСІ МЕН ДАМУ ҮРДІСТЕРІ****Аннотация**

Мақаласында Қазақстанда вокалдық өнердің даму үрдісі мен генезисі қарастырылады. Аталған тақырыпты зерделеуде отандық мәдениеттегі ұсынылған бағытты қалыптастыру және одан әрі дамыту туралы жалпы мәліметтер тартылды. Автор негізгі кезеңдерді сипаттап, академиялық вокалдық орындаушылық эволюциясын атап өтті. Мақала авторы қазақ халқының тәрбиелік мүмкіндіктері жоғары, азаматтық идеялардың өркениеттілігі, шынайы болмыстың әсерлі көрінісі, көркемдік айырмашылықтары бар халық даналығы шоғырланған қазақ әндерінің құндылықтық бағдарын келтіреді. Бұл жерде вокалдық орындау табиғаты зерттеледі, осыған байланысты дыбыстың жалпы теориясы физикалық акустика саласын қарастырады. Акустикалық көзқарас тұрғысынан дыбыс белгілі бір ортада қандай да бір дененің тепе-тең қозғалысы нәтижесінде пайда болады және есту арқылы естіледі. Акустика дыбыстардағы келесі белгілерді ажыратады: дыбыс ырғағы, дыбыс күші, дыбыс музыкасы, дыбыстың созылуы. Барлық музыкалық дыбыстарда үш белгілі атаулар бар: дауыс деңгейі, дауыс күші және ұзақтығы. Осы үдерістерге байланысты осы бағыттың қалыптасуы мен дамуындағы мерзімді басылымдар беріледі.

Түйінді сөздер: Өнер, вокал, песня, жанр.**Молдир Бахытжанова¹**¹*Казахская национальная консерватория им. Курмангазы
Алматы, Казахстан***ГЕНЕЗИС И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ВОКАЛЬНОГО ИСКУССТВА КАЗАХСТАНА****Аннотация**

В статье рассматривается генезис и процесс развития вокального искусства в Казахстане. В изучении данной тематики привлечены общие сведения о формировании и дальнейшем развитии представленного направления в отечественной культуре. Автором выделены основные периоды с их характеристикой, отмечена эволюция академического вокального исполнительства. Автор статьи приводит ценностные ориентиры казахских песен, в которых сосредоточилась народная мудрость казахского народа с высокими воспитательными возможностями, цивилизованностью гражданских идей, впечатляющими отражением неподдельного бытия, художественным различием. Здесь также изучается природа вокального исполнения, в связи с этим даются пояснения о том, что общая теория звука предусматривает область физической акустики. С акустической точки зрения звук появляется в результате равновесного движения какого-либо тела в определенной среде и звучит на слуху. Акустика различает следующие признаки в звуках: звуковой ритм, сила звука, звуковая музыка, растяжимость звука. Во всех музыкальных звуках за тембом есть три известных названия: уровень голоса, сила голоса и продолжительность. В связи с этими процессами даются периодика в становлении и развитии данного направления.

Ключевые слова: искусство, вокал, песня, жанр.**Moldir Bakytzhanova¹**¹*Kurmangazy Kazakh National Conservatory
Kazakhstan, Almaty***GENESIS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF VOCAL ART IN KAZAKHSTAN****Abstract**

In the article author discusses the Genesis and development of vocal art in Kazakhstan. In the study of this topic, General information about the formation and further development of the presented direction in Russian culture is drawn. The author highlights the main periods with their characteristics, and notes the evolution of academic vocal performance. The author of the article cites the value orientations of Kazakh

songs, which focus on the folk wisdom of the Kazakh people with high educational opportunities, civility of civil ideas, impressive reflection of genuine being, artistic difference. It also examines the nature of vocal performance, and explains that the General theory of sound provides for the field of physical acoustics. From an acoustic point of view, sound appears as a result of the equilibrium movement of a body in a certain environment and sounds by ear. Acoustics distinguishes the following features in sounds: sound rhythm, sound strength, sound music, sound extensibility. In all musical sounds, there are three well-known names behind the timbre: voice level, voice strength, and duration. In connection with these processes, periodicals are given in the formation and development of this direction.

Keywords: art, vocals, song, genre.

Ән, әуен қазақ халқының аңызы бойынша аспан әлемінен түсіп, ықылым заманнан осы кезге дейін жетіп отыр. Көкте қалықтаған ән көшпенді қазақ даласына жетіп, мұны естіген халық сондықтан, үлкен әуендік қасиетке ие болды деп есептеледі. Сондай-ақ, халық арасында: «Әуен мен әуезге деген қабілет дүниеге келгенде бірге дарыған», - деген болжам бар. Қазақтың халық әндері жоғары тәрбиелік мүмкіндіктерімен, азаматтық идеяларының өркениеттілігімен, болмастығы көзғарасты әсерлі бейнелеуімен, көркемдік айырмашылығымен операда қолданылуы арқылы тыңдарманның назарын өзіне аударады.

Қазақ әндерінің музыкалық-поэтикалық құрылымының күрделілігі, жас буынның ой-сезімі мен танымдылығына әсер етуші күштерінің сан қилы болып келуі, оның өнер түрінің өзіндік ерекшеліктеріне байланысты болып келеді. Осы тұста «Қазақстанның вокалдық өнерінің генезисі мен даму үрдістері» атты ғылыми мақалада жалпы отандық вокалист орындаушылардың шығармашылығындағы негізгі сатылай өзгешеліктер мен олардың құрылымды бағыттары жайында айтылады.

Қазақ халқының еңкейген кәріден еңбектеген баласына дейін ән, әуен десе ішкен асын жерге қойып, елеңдеп қалатыны жақсы мәлім. Ән - әуен орындайтын топтың өзіндік музыкалық аспаптары мен орындау мәнерлері болған [1, 2 б.]. Қазақ әндеріндегі философиялық ой тереңдігі үнемі дидактикалық мәселелермен қапсырыла қапталдасқан. Қазақ әндерінің қай жанрын алмасақ та, өнегелі өсиет арқылы, ізгілікті мейірбандыққа, татулық пен бірлікке, адамгершілікке, байсалды мінез-құлыққа, сиқырлы ақылдылыққа насихаттап отырады. Сонымен бірге, қазақ халқының тарихын, өмір сүру тіршілігінің сан қилылығын, қоғамдық көзқарастарын, ақыл-ойының жиынтығын танытады.

Қазақ халық әндерінің жанрлары да көп. Оларды жүйеге келтірілген жіктемелер де баршылық А.В.Затаевич, Б.Г.Ерзакович, Т.Бекқожина, З.Қоспақов, т.б. Қазақтың халық әндері жоғары тәрбиелік мүмкіндіктерімен, азаматтық идеяларының өркениеттілігімен, болмастығы көзғарасты әсерлі бейнелеуімен, көркемдік айырмашылығымен операда қолданылуы арқылы тыңдарманның назарын өзіне аудартады.

Халық әндеріне тән тағы бір белгі – елдің өмірі, тұрмыс-тіршілігімен сабақтастығы. Кез келген ән белгілі бір оқиғаға құрылады. Соған орай айтайын деген ой-мазмұны да болады. Сол ой терең сезім арқылы тербеліп, көркем кесте – өлең түрінде сыртқа шығып отырған. Мұны әннің поэзиялық арқауы немесе әдеби сипаты дейміз. Осы үш белгі жоқ жерде оны ән жанрына жатқызу қиын. Уақыт пен кеңістіктен тыс өмір сүретін ән болмайды.

Әннің осы аталған үш сипатына орай тарихшы, ақын және сазгер қызметіне де тоқталу қажет болады. Тарихшы – шежіреші, әдетте ол нақты бір оқиғаны қара сөзбен баяндайды. Өлең кестесін, поэзияның көркемдік тәсілдерін қолданбайды. Сондықтан оның тілінде өлеңге тән ырғақ, өлшем, ұйқас бола бермейді. Тарих жеке бір оқиғаны баяндаса, поэзия сол оқиғаны жалпылай жырға қосады. Оған музыка әуенінің де қатысы зор. Демек поэзия сияқты әннің де әлеуметтік маңызы елеулі. Ән – халықтың көркем ой-санасы деген сөзіміздің мәнісі осында.

Қазақ халқының ән өнері сан-салалы. Көне дәуірлерден жеткен бұл мәдениет саласын бірнеше арнаға бөлуге болады. Олар: бақсы сарыны, жыраулық дәстүр, ертегілік, тарихи және лирикалық әндер.

Ән - вокалдық жанр болса, халық әндеріне тән мынадай белгілерді көрсетуге болады:

- 1) әннің мазмұны, яғни әдеби мәтіні.
- 2) әннің әуені, яғни музыкасы.
- 3) әннің жанрлық ерекшелігі.

Әннің алғашқы сипатына орай В. Е. Гусев: "Песня поется, и ее содержание выражает не только слово, но и мелодия, и ритмический ее строй, песенный образ не тождествен образу стихотворному",- деп жазған болатын [2, 24 б.]..

Әннің жанрлық ерекшеліктері. Халық әндерін біз тақпақ сазды речитативтік, тарихи және лирикалық деп білеміз. Бұл ерекшеліктер бірде әндердің музыкалық-интонациялық жүйесіне қатысты болса, бірде жанрлық сипатын білдіреді.

В. Я. Пропп музыкалық шығарманың жанры оның тарихи шындықты бейнелеу немесе көрсету дәрежесіне байланысты деген пікір айтқан. Осы тұрғыдан келгенде халық әндерін тарихи, лирикалық деп бөлуге әбден болады.

Тарихи әннің ел аузында сақталған үлгілері аз емес. Бізге жеткен көркем бір нұсқасы – «Елім-ай» XVIII ғасырдың бас кезіндегі жоңғар шапқыншылығына байланысты туған шығарма. Бұл әндердің қазақ операсымен байланысы тереңде, әр бір қазақ операсында халық әндері немесе олардың бөліктерінен құралған әндер кездеседі. Жалпы, қазақтың халық әндерінің мағынасын опера қойылымдары арқылы бейнелерге сәйкес етіп орындау, ол философиялық мән-мағына жатыр. Мысалы:

«Жалбыр» - революциялық тақырыптағы музыкалық спектакль, оның басты кейіпкері - езілген, күреске шыққан халық. Өзінің тақырыбы мен жанры бойынша опера Мусоргскийдің «Борис Годунов» және «Хованщина» атты халықтық драмаларының бағытын ұстанады. «Қыз Жібек» операсындағыдай «Жалбыр» операсының музыкалық негізін халықтық әндер мен күйлер құрайды. Халық ішінде кең тараған, Е.Г.Брусиловский өте сәтті қолданған «Елім-ай» әні - тарихи ән. Бұл ән «Ақтабан шұбырынды - Алқакөл сұлама» деп аталған жоңғар шапқыншылығы кезінде туған. Мұнда туған жерге деген сағыныш, отанды сүйу тақырыбы көтерілген.

Операда «Елім-ай» әні арқылы халықтың көркем бейнесі жасалады. Жалғыз дауысты мұнды әуен композитордың қолынан өтіп профессионалды көркемдік құралдармен байып барып халықтың жан-жақты бүтін бейнесін береді. Ал симфониялық дамуында халық тағдыры тақырыбы барынша толық көркемдік дәрежеге көтерілді.

«Елім-ай» әнінің интонациясы «Жалбыр» операсының алғашқы оркестрлік кіріспесінің дыбыстарынан бастап финалына дейін көктеп өтеді. Мұнда әннің ауыр үйлесімді адымы контрастылы полифониялық дауыстардың қосылуымен бірге дамудың ең жоғарғы кульминациялық шегіне жетеді. «Елім-ай» әні операда әр қырынан көрінеді. Кейде ол ерлік рухты, кейде қайғылы, кейде екпінді, кейде үрейлі.

А. Жұбановтың қазақ музыка зерттеу ғылымы саласында қалдырған мұрасы 300-ден астам еңбекті қамтиды. Олардың арасынан оқырмандар сүйіспеншілігіне бөленген «Замана бұлбұлдары», «Ғасырлар пернесі», «Құрманғазы», «Ән-күй сапары», «Өскен өркен» және басқа күрделі кітаптарды атап өткен жөн. Аталмыш монографияларда А.Жұбанов ел арасынан шыққан асқан талант иелері - халық композиторларының өмірін, олардың музыкалық мұрасын аса ұқыпты жауапкершілікпен іздене зерттеп, біртұтас жүйеге келтіріп, құнды деректер қалдырды

Ғалым-композитордың әндері, романстары, хор мен оркестрге арналған шығармалары, драмалық пьесаға, киноға жазған музыкалары өз алдына бір төбе. Қазақ операсын қазақтың халық әндері мен күйлерімен насихаттау арқылы жазылуы қазіргі таңда жоқтың қасы. Көптеген қазақ операсын жазған ұлы композиторлар халық әндері мен күйлерді операларына қосу арқылы көрсету аясында даралыққа ие болды деп айта аламыз. Әр бір жинақтаған қазақ операсындағы әуендер ол қазақ музыка мәдениетімен тығыз байланыста болып келеді.

Ән өнері-ықылым заманнан бері көптің ортасына жылдам жетіп, кең таралатын өнердің ең түсінікті және көне түрі. Әншілік өнер әншінің дауыспен орындауы, музыкалық шығарманың образды-идеялық мазмұнын әнші дауысының мәнерімен, күшімен жеткізу және ашу өнері. Адамзат ән мен күйдің кереметіне, ләззатына бөленіп, кейінгі ұрпағын

адамгершілікке, адалдыққа, еңбекке, парасаттылыққа тәрбиелеп, эстетикалық талғамын байытып келді.

Әншінің ерекшелігі басқа музыканттардай емес, «әншілік аспабы» үнемі өзімен бірге болатындығында. Әнші болу үшін, ең алдымен, дауыс болу керек. Екінші, тыңдау қабілеті ерекше жетілген болуы керек. Сөйлейтін дауыс пен еститін құлақ адамзат, жан-жануардың бәрінде бар. Дегенмен, әншінің ерекшелігі дауыс пен есту қабілеті музыкалық ерекшелігінде.

«Вокал» мақсаты мен міндеттері:

- Орындаушының бойындағы жеке қабілеттері мен таланттарын дамыту;
- Ән өнерінің қадір-қасиетін ұқтыру;
- Ән айту ережелерін үйрету;
- Музыканы тыңдау, есту қабілеттерін қалыптастыру;
- Әнді таза, мәнерлі, әсерлі орындауға үйрету;
- Музыканың мазмұны мен сөзін түсіне білуге үйрету;
- Музыка мен сөз аралығындағы бірлікті сезіну;
- Шығарма мазмұнын түсініп, ажырата біліп, қызығушылықпен орындай білуге үйрету;
- Музыкадағы дыбыс жоғарылығын, ырғақ мәнерін, түсініп, ажырата білу;
- Дауыстың табиғи таза шығуына, әнді мәнерлі орындау шеберлігін дамыту;
- Екі дауыста орындауға үйрету. - Үйірме мүшелерінен хор ұжымын ұйымдастыру;
- Балалардың музыкалық білімін жетілдіру;
- Музыкалық сауаты, эстетикалық және рухани ой-өрісі дамыған, музыка өнерінің адам өміріндегі мәнін жете түсіне алатын ұрпақ тәрбиелеу; [2, 12 б.].

Әнші кәсіби немесе әуесқой болуы мүмкін, бірақ екеуі-де тыңдаушы көңілінен шығу үшін табиғат берген таланттың сыртында ән айтудың қарапайым, оңай, алғашқы шарттарын білгені жөн.

Ән айту физиологиялық құбылыс болғандықтан, ағза қызметіне, оның функционалдық қабілетіне байланысты құбылыс. Ән айтуда ми, жүйке жүйелері, дыбыс аппараттары, көмей, ауыз қуысы, тіл, таңдай, кеңірдек, кеуде, өкпе сияқты, ағзалар бір-бірімен өзара тығыз байланыста қызмет атқарады. Осы, ағзаларға жүйелі талдау жасамасақта, әнші үшін келешекте «дауысты тәрбиелеу», баптау, дамыту, сақтау, аялау сияқты маңызды қадамдар кезінде жиі кезігетін болғандықтан кейбір қарапайым ерекшеліктері жайлы дыбыс аппаратының құрылымына қатысты айта кеткен жөн.

Дауыс шығару органдарының орналасуы, олардың құрылымы мен қызметіне байланысты адамның дауысы әр түрлі үнді, реңкті болып келеді. Сол үнді «тембр» дейді. Тембр «тимпанс» деген грек сөзінен шыққан. Ол дегеніміз бір биіктіктегі естілетін әрбір дыбыстың өзіндік үні, өңі мен реңк өзгешелігін білдіреді. Қандай бір биіктіктегі дыбысты әртүрлі аспапта ойнап немесе дауыспен айтқанда қайсысы қандай дегенді сол аспаппен немесе дауыстың өзіндік үнінің ерекшелігімен айтуға болады деген сөз. Тембр құлаққа жағымды, жағымсыз болып келеді.

Адамның физиологиялық ерекшелігі, дыбыс аппаратының орналасу жағдайына байланысты дауыс құбылысы әр түрлі. Сондықтан, ән айтқанда дауыс қуысын реттеп беретін дауыс сіңірлерінің қатысы өте зор. Дауыс сіңірлері музыкалық аспаптардың ішегі тәрізді ұзынды-қысқалы, жуанды-жіңішкелі болып келеді және соған сай әртүрлі дыбыстар шығарады. Дауыс тембріне әсер ететін екінші бір табиғи резонатор болып келетін жұтқыншақ, маңдай қойнауы, кеңсірік қуысы, қатты таңдай, жұмсақ таңдай, мұрынның қоршауы, көкірек қуысы, бас сүйегі сияқты басқа да мүшелері жатады. Жоғарғы тыныс жолындағы шырышты (слизистая) қабат үнемі жыбырлап, дымқылданып тұрады. Оны «формат» деп атайды. Формат тембрдің жақсы сақталуына, өзгеруіне өзінше әсер етеді. Жоғарыда айтылған табиғи жағдайларға байланысты дауыс ашық, көмескі, жіңішке, жуан, құлаққа жағымды, жағымсыз болып келеді.

Дыбыстың жалпы теориясын физикалық акустика саласы қарастырады. Акустикалық тұрғыдан алғанда, дыбыс қандай да болсын бір дененің белгілі бір ортасында теңеліп қозғалуының нәтижесінде пайда болады да, құлаққа естіледі. Дыбыс өтетін орта - ауа

кеңістігі. Ауа кеңістігінсіз ешбір дыбыстың жасалып пайда болуы мүмкін емес. Акустика дыбыстардағы төмендегідей белгілерді ажыратады: дыбыс ырғағы, дыбыс күші, дыбыс әуені, дыбыстың созылыңқылығы. Барлық музыкалық дыбыста тембірдің сыртында дауыс-деңгейі, дауыс күші және ұзақтылығы деген үш белгілі атаулар бар. Биіктігі - секундтағы дыбыс толқынының тербеліс мөлшері. Қаттылығы - тербелісті күшейте түскені, ұзақтылығы - дыбысты созып береді.

Ән айтуды

- *халық әнін айту бағыты;*

- *эстрада әнін айту бағыты;*

- *академиялық бағыт* деп бөлуге болады.

Ән халықтан шығатындықтан халық әнін айтушылар да тыңдаушылар да көп. Халық әнін үйрену ұзақ уақыт бойы жаттығулар арқылы жүріледі, дегенмен ол үшін-де дауысты жан-жақты тәрбиелеп, дамыту қажет. Ал, тәрбиелеп, үйрену жолдары атақты әншілердің мол мұрасынан, айтқан әндерімен таныса келіп, қандай шеберлікпен орындаған тәсілдеріне еліктей отыра қайталау арқылы алғашқы қадамын жүзеге асырған дұрыс.

«Эстрадалық музыка» - бұл тыңдаушылардың ең кең аудиториясына арналған ойын-сауық музыкалық өнердің түрі. Оларға әдетте би музыкасы, әртүрлі әндер, эстрадалық-симфониялық оркестрлер мен вокалдық-аспаптық ансамбльдерге арналған шығармалар жатады. Эстрадалық музыканы жиі «жеңіл музыка» ұғымымен салыстырады, яғни қабылдау үшін оңай деген мағыналы. Тарихи тұрғыдан алғанда, жеңіл музыкада жалпы танымал классикалық шығармалар, мысалы атақты классикалық шығармалардың пьесалы шығарған шығармаларында айта аламыз. Осы кең және өте әр түрлі мінез-құлқы мен эстетикалық деңгейі жағынан музыкалық шығармашылықтың бір жағынан маңызды музыкадағы мәнерлі құралдар, екінші жағынан өзіндік, ерекше құралдар қолданылады. Жалпы эстрадалық музыка қалыптасуын зерттей келе, қазақ халықтарындағы даму бағыттарын үш кезеңге бөлу арқылы жіктеп көрсете аламыз [3, 226].

➤ XVIII-XIX ғасырдағы өнерпаздардың өнері;

➤ XX ғасырдағы авторлар мен орындаушылардың өнері;

➤ Әншілік эстрадалық өнердің пайда болуы арқылы, жаңа тыныстың дамуы.

Аталаған сатылай Қазақстанның эстрадалық музыкасына толықтай сипаттама айтып өтсек.

1. Бірінші кезең – XVIII-XIX ғасырда өмір сүріп, ел арасында той жиынында, жәрмеңкелерде өнер көрсеткен өнерпаздар мен шаншарлар – Айдарбек, Күндебай, Текебай, Тонтай, Торсықбай және т.б. Бұл кезеңде ұлттық рухани жаңаруы келді, аспаптық музыка, ән, ақындық өнер сияқты халықтың өнеріндегі даму кезеңі болды.
2. Екінші кезең - XX ғасырдың бас кезеңі, Кеңес дәуіріндегі қазақ эстрадасының қалыптасуына ықпал еткен композиторлар А.Жұбанов, Е.Брусиловский, Л.Хамиди, әншілер Ж.Омарова, Р.Бағланова, Б.Төлегенова, Е.Серкебаев және т.б орындаушылар елеулі үлес қоса білді.
3. Үшінші кезең - қазақ эстрадасының кәсіби сипатқа ие болған кезеңі. Қазақ өнерінің деңгейлі қалыптасып 1950-1980 жж аралығында Б.Байқадамов, Ә.Еспаев, Ш.Қалдаяқов, Н.Тілендиев, Е.Хасанғалиев, Ә.Бейсеуов, К.Дүйсекеев сынды сазгерлердің толықсыған кезеңі болды.

Эстрадалық музыка жанрына эстрадалық әндердің түрлі түрлері жатады: дәстүрлі романс, заманауи лирикалық ән, аспаптық сүйемелдеумен би ырғағында ән айту. Ең бастысы, эстрадалық әндердің көптеген түрлерін біріктіретін – авторлардың әуенді есте сақтау арқылы қалыптастыруында

Эстрада жанрындағыларға қазір мүмкіншілік мол. Техника дамыған осы заманда кімге еліктеп, қалай қарап, қайтып айтам десе-де өз еріктері. Бірақ, бір ескеретін жағдай - қанша эстрада болса да өз ұлтының дәстүрі, тілі, ұлттық менталитеті, ұлттық нақышы, аңқып тұруға тиіс. Халық әндерін орындау, эстрада әндерін айтудың өз-өзіндік ерекшелігімен, тамашалығымен ерекшеленеді. Бірақ, дауыс шығару, техникалық орындау тәсілдері классикалық бағытта тәрбиеленген орындау тәсілдерінен айырмашылығы мол.

Қай бағытта болса да ән орындаудағы негізгі мақсат - дауыс құлаққа жағымды, қысылып-қымтырылмай, дауысты дұрыс тәрбиелеп, еркін меңгеру болып табылады.

Ал, академиялық бағытта кәсіби әнші «вокалист» болғысы келгендерге айтарымыз аз емес. Әнші қай бағытта тәрбиеленседе, әсіресе, кәсіби әнші болатындар дауыс анатомиясымен, физиологиясымен жете танысып, дауысты «тәрбиелеуде» қатысатын мүшелердің өз ара байланыстарын анықтап, түсініп алғандары жөн.

Бес-алты жыл оқуын оқып, консерватория бітірген, жоғарғы мамандықты игерген кәсіби әншіні «вокалист» дейміз. Көбінде классикалық бағытта айтатын әншілік өнерді **вокалдық өнер** дейді.

Өңірдің қай саласы болмасын, ең алдымен, оның технологиясын - әдістемесін ұғу, түсініп меңгерудің маңызы зор. Сондықтан кәсіби әнші болу үшін вокалдық өнердің қыр-сырын ұғып, негізгі технологиясын еркін меңгеру абзал. Әншінің аспабы қолға ұсталмай, көзге көрінбейтіндіктен студенттермен жұмыс істеу кезінде біраз қиындықтар туғызады. Музыканттар аспаптарын пайдаланғанда тыңдап, сезудің сыртында қолмен ұстап, көзбен көріп, саусақтарын өз ыңғайларына орналастыра алатын өз мүмкіндіктері бар.

Әнші мен ұстаз ондай мүмкіндіктің жоғынан тек қана тыңдау арқылы, дауыс аппаратының қозғалыс қызметі арқылы болжаммен бақылауға тура келеді. Дауысты дұрыс жолға қою үшін ең бірінші бақылау қажет, бақылау тек қана сырттан емес, әнші өзін-өзі сезіп бақылай алатын халде болуы керек. Италияның ән өнерінің үздік жетістіктері туралы пікір қалыптасқан. Италия-операның отаны деп те аталады.

Дүниежүзіне әйгілі тенорлар да сол елден шыққан. Сондықтан да Италияның вокалдық мектебі, аңызға айналып кеткен. Ол солай ма деп алып қарайық: Дүниеге әйгілі сол Италияның әншілерін тыңдай отырып, бір-біріне ұқсамайтын әр түрлі мәнермен айтатынына көзіміз жетті. Мысалға, әйгілі Э. Карузо, Б. Джильи А. Пертиле тағы басқаларды салыстырып көрейік. Бұлар бәрі бір пландағы тенорлар, айтатын репертуарлары да бірдей. Тынысек, ән айтудағы техникасы, әдістемесі бірін-бірі өткен тамаша. Сөйте тұра бір-біріне ұқсамайтынын, аңғарамыз.

Дауыс тембрінің сыртында орындаушылық мәнері, кейбірі ашық дауыспен, кейбірі жоғарғы регистрге ерте қамданып қалыптасқан. Енді бірі дыбысты күшті екпінмен бастаса, келесісі жұмсақтап келіп үдетеді, қайсыбірі орасан зор резервуар арқылы дауысы күңіреніп, өзінен-өзі сарнап төгіліп жатады. Енді бір жағдай Б. Христов, Д.Узунов, Н. Херля, Т. Куузик, Щ.Пирс, Уоррад сияқты дүниеге әйгілі әр елдің мықты әншілері көптен бұрынғы Кеңес одағының тыңдаушыларына таныс. Бұлар да шамамен бір-деңгейде Италия мектебінің дауыс қалыптастыру мәнерімен айтатын әншілер.

Бірақ, олар Италия мектебін меңгерді деген сөз емес, олар өз дауыстарының табиғаттан берген негізін меңгерген мықты әншілер. Тынысек, Италия мектебінің сыртында өз табиғатын таба білгендер. Осы шындықты дәлелдеген талай талантты әншілерді театр тарихынан көптеп кездестіруге болады-деп тұжырымдайды А. И. Иванов өз кітабында.

Соңғы жылдары халықаралық қатынас арқылы вокалдық өнер жағынан бай мұра жинақталып, біріккен бір вокалдық мектеп қалыптасты. Оның негізгі мақсаты-өз өздерінің амал, әдістемелерімен әнді әдемі дауыспен емін-еркін қысылмай-қымтырылмай орындау, кім қандай жағдайда орындаса да, әнші өзінің табиғатын тауып, түптің түбі бір арнаға келіп тоғыстыру деген сөз.

Ғасырлар бойы ұшы-қиырсыз қазақ даласы халық мұңы мен қуанышына ортақтасқан домбыраның күмбірлеген үні мен ән, аңыз, жырларына бөленді. Осы дала төсінде мыңдаған тарихи тұрмыс, лирикалық әндер туып, өмірге қанат қақты. Қазақ әндерін естіген орыс саяхатшысы Г. Потанин «Бүкіл қазақ даласы әндетіп жатқандай әсер алдым», - деп таңдана айтқан екен. Біздің қазақ халық ән-күй өнерінің дамуында орындаушылықтың ғажайып шыңына жеткен нағыз майталман өнер шеберлерінің рөлі ерекше. Сонау біртума дарын иелері Құрманғазы, Дәулеткерей, Тәттімбет, Біржан сал, Сегіз сері, Жаяу Мұса, Үкілі Ыбырай, Ақан серілерден бастау алған ән-күй өнерін Иса, Әмірелер жалғастырып қазақ деген әнші халық барын дүниеге таныта бастады.

Бертін ұлттық кәсіби өнеріміздің негізін қалаушылар - Қанабек Бәйсейітов, Күләш Бәйсейітова, Құрманбек Жандарбеков, Әнуарбек Үмбетбаев, Манарбек Ержанов, Ғарифолла Құрманғалиев тағы басқа көптеген, ақсақалдарымыз музыкалық үлкен білім алмаса да, өздерінің табиғи, дара таланттарының арқасында ұлттық опера өнерінің негізін қалап, келешек кәсіби әншілердің өсіп-өнуіне үлкен ықпал жасап, жол салып кетті.

Солардан дәріс алған, кейбірі, аға буынмен бірге қызметтес болған Б.Досымжанов, Ш.Бейсекова, К.Кенжетөев, Рашид пен Мүслім Абдулиндер, Е.Серкебаев, Р.Жаманова, Б.Толегенова, Б.Жылысбаев, М.Мұсабаев, Н. Қаражігітов, Б.Әшімова, Х.Қалиланбекова, С.Құрманғалиева, Ш.Үмбетәлиев тағысын тағылар. Әншілік өнердің теориялық негізін меңгерген, нағыз кәсіби әншілердің алғашқы легі қазақ вокалдық өнерін дүниеге танытты.

Бұлар жоғарыда айтылған алыптардың тәрбиесімен сусындаған теориясын консерваториядан алған, кейбірі Ресейдің үлкен өнер ордасынан, қайсыбірі өз елімізге келген үлкен мамандардан дәріс алған «алыптан туған алыптар» еді. Осы алғашқы кәсіби мамандар 1950 жылдардан бастап елді өз шәкірттерін тәрбиелеп шығара бастады.

Бұл арада халық әртісі, ардагер ұстаз, қазақтың вокалдық өнеріне айрықша еңбегі сіңген, талай-талай майталман әншілерді тәрбиелеген, жарты ғасырдан астам қажымай шәкірт тәрбиелеп келген Құрманғазы атындағы ұлттық консерваторияның профессоры Бекен Жылысбаевтың еңбегі зор екенін ерекше атап өтуіміз керек. Осы профессионал ұстаздардың тәрбиесі мен ілімінен өткен өз замандастарымыз Мұрат Мұсабаев, бүкілодақтық вокалистер конкурсының лауреаты Әлібек Дінішев, бүкілодақтық вокалистер және Цвикау мен Рио де Жанейрода өткен халықаралық конкурстарының лауреаты Ғафиз Есімов, алғаш рет Италияның өзінде болып мамандығын шыңдаған ҚР еңбек сіңірген әртісі Аманкелді Семтин, вокалистердің бүкілодақтық конкурстарының және Барселонада өткен вокалистердің халықаралық конкурстарының дипломанты Майра Мұхамедқызы қазақ өнерін дүние жүзіне танытса, ҚР халық әртісі Н.Үсенбаева, С.Байсұлтанов, еңбек сіңірген әртісі Ж.Баспакова, Б.Қожабаев, Б.Ысқақов, Ш.Әбілов, К.Мыржықбаев, М.Шалабаев, Ү.Кенжебеков, Ж.Дәуірбаева тағысын тағылар қазіргі опера өнерін өз елімізде, шет елдерде танытып келеген біздің өнер саңлақтарымызды тәрбиелеп, қазақ вокалдық өнерінің жетістікке жетуіне осы профессионал ұстаздардың үлесі зор дегенді айтқым келеді.

Соңында алыптар тәрбиелеген алыптар арқылы, оларды тәрбиелеген ұстаздар арқылы қазағымыздың дарқан даласына дүние жүзін әйгілі вокал өнерінің үшқыны осылай жалғасып келеді, жалғаса бермек. Енді жоғарыда үзіліп қалған межеден ары жалғастырсақ. Әншінің дауыс аппараты қолға ұсталмайды, көзге көрінбейді, тасада болғандықтан тындау арқылы және бұлшық еттерінің сезімі арқылы ғана бақылауға тура келеді. Дыбыс қай тұстан шыққанын, ол дыбыс сырылдап тұр ма, шырылдап тұр ма, көмескі, күңгірт естіле ме, дауыс жоғарылап, төмендеп интонациясынан айрылды ма немесе құлаққа жағымды, жұмсақ жинақталған дауыс па дегенді тек қана тындау арқылы анықтай аламыз.

Осыған орай, әдеттегі осы белгілердің арқасында тәжірибелі ұстаздар дауыстың кемшілігі неден болып тұрғанын анықтап, диагноз қойып, дауысты дұрыс жолға қоюға кіріседі. Ұстаздың ақыл-кеңесін ынта қойып тыңдап, тез арада іске асыру қажет. Студент пен ұстаз арасындағы түсінушілік пен сыйластық қатынасы, келешектегі қиындықтарды бірігіп шешуге ықпалын тигізеді. Алғашқы кезіккен аздаған қиындықтарға төзбей ұстазға сенімсіз қарау, әрбір адамның сөзіне еріп тұрақсыздану зиян келтіретінін айта кетуіміз керек. Ұстаз, студентті, ең алдымен, өзін-өзі бақылай алатын, өзімен-өзі дұрыс жұмыс істей алатын жағдайда тәрбиелей бастауы қажет. Студенттерге тікелей вокалдық міндеттер қойып, айқын нұсқаулар беріп, оны шешу үшін басты мәселе не дегенді түсіндіріп, мән-мағынасын ашып ұғындыру арқылы мүмкіндік тудырып беру қажет.

Әдебиеттер тізімі

1. **Ерзакович Б.Г.** Песни Казахстана. Советская музыка.– №2 – 1951.
2. Әбікейұлы Қабылаш Кәсіби әншілік өнері: оқулыққа қосымша методикалық құрал. – Алматы, 2004. – 43 б.
3. **Патикина Л. П.** Работа над вокальным – художественным выразительным произведений. //Фестиваль педагогических идей.– №16 – 2006-2007. 236.

References (transliterated)

1. Erzakovič B.G. Pesni Kazaxstana. Sovetskaâ muzyka.– №2 – 1951.
2. Ābıkejuly Ūabylaš Kāsıbi ānšilik ōnepi: oqylyqqa qosymša metodikalыq kupal. – Almaty, 2004. – 43 b.
3. Patikina L. P. Pabota nad vokal’nym – xydožestvennym vypazitel’nym ppoizvedenij. //Festival’ pedagogičeskix idei.– №16 – 2006-2007. 23b

Автор туралы мәлімет:

Бахытжанова Молдір - Құрманғазы атындағы Қазақ Ұлттық консерваториясының «Вокалдық өнер» кафедрасының магистранты.

Сведения об авторе:

Бахытжанова Молдір - магистрант кафедры «Вокальное искусство» Казахской Национальной консерватории им. Курмангазы.

Information about the author:

Moldir Bakytzhanova – finday Kurmangazy Kazak Ulttyk conservatories «Vocal Art» kafedralny undergraduates.

МРНТИ 18.41.51

Зарина Булатова¹*¹Казахская национальная консерватория имени Курмангазы
Алматы, Казахстан***ДУХОВНОЕ НАЧАЛО В ТВОРЧЕСТВЕ СЕРГЕЯ ТАНЕЕВА НА ПРИМЕРЕ
КАНТАТЫ «ИОАНН ДАМАСКИН»****Аннотация**

Духовность одна из важнейших сфер общечеловеческой культуры. В философии XX века «духовность» выступает как способность человека к трансцендированию наличной действительности, а именно как вера в существование высших трансцендентных начал, непостижимым, таинственным образом связанных с отдельной человеческой душой. Понятие «духовность» является многогранной философской сферой познания, охватывающей все стороны человеческой жизни. Осознавая всю глубину обозначенного понятия, в рамках данного исследования оно ограничивается религиозным началом, церковной сферой. В данной статье я изучаю творчество Сергея Танеева через призму его современника Павла Григорьевича Чеснокова. Особенности хорового письма композиторов, гармонического языка, стиливых особенностей. Композиторы были современниками, но на их творческом наследии это никак не отразилось. Кантата «Иоанн Дамаскин» Сергея Танеева считается кладью мирового музыкального наследия. Уже в 28 лет композитор сочинил произведение словно прожил жизнь не один десяток раз. Последователь Баха гармонично исполнил все начала а этой кантате. Не только свою духовность, но и одухотворенность всей христианской религии в сочетании со сложностью гармонического языка и в тоже время доступностью. С уверенностью можно считать что Танеев был феноменом мировой музыки, и такого труда какой сочинил он уже не будет.

Ключевые слова: Танеев, духовность, гармония, хоры, кантата, хоровое письмо.

Зарина Булатова¹*¹Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы
Алматы, Қазақстан***СЕРГЕЙ ТАНЕЕВТИҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ
«ИОАНН ДАМАСКИН» КАНТАТАСЫНЫҢ МЫСАЛЫНДАҒЫ РУХАНИ БАСТАУЫ****Аннотация**

Руханият – жалпы адамзаттық мәдениеттің маңызды салаларының бірі. XX ғасыр философиясында «руханилық адамның қазіргі шындығынан асып түсу қабілеті ретінде пайда болады», яғни жеке адам жанымен түсініксіз, жұмбақ байланысты жоғары трансценденталды қағидаттардың бар екендігіне сенім ретінде. «Руханият» ұғымы адам өмірінің барлық аспектілерін қамтитын көп қырлы философиялық білім саласы болып табылады. Белгіленген тұжырымдаманың толық тереңдігін ескере отырып, осы зерттеу аясында діни қағидатпен, шіркеу саласымен шектелген. Бұл мақалада мен Сергей Танеевтің жұмысын оның замандасы Павел Григорьевич Чесноковтың призмасы арқылы зерттеймін. Композиторлардың хор жазуының ерекшеліктері, гармоникалық тілі, стиль ерекшеліктері. Композиторлар замандастар болды, бірақ бұл олардың шығармашылық мұраларына әсер етпеді. Сергей Танеевтің «Иоанн Дамаскин» кантаты әлемдік музыкалық мұраның қазынасы болып саналады. 28 жасында композитор өз өмірін оннан астам рет өткізгендей шығарма жазды. Бахтың ізбасарлары осы кантатаның барлық бастамаларын үйлесімді түрде орындады. Олардың руханилығы ғана емес, сонымен бірге бүкіл христиан дінінің руханилығы үйлесімді тілдің күрделілігімен және сонымен бірге қол жетімділігімен үйлеседі. Танеев әлемдік музыканың феномені болды деп сеніммен айтуға болады, және ол жасаған шығарма бұдан былай болмайды.

Түйінді сөздер: Танеев, руханият, гармония, хорлар, кантаталар, хор жазу.

Zarina Bulatova¹

¹*Kazakh national conservatory named after Kurmangazy
Almaty, Kazakhstan*

**THE SPIRITUAL BEGINNING IN THE WORK OF
SERGEY TANEYEV ON THE EXAMPLE OF THE CANTATA
«JOHN OF DAMASCUS»**

Abstract

Spirituality is one of the most important spheres of universal culture. In the philosophy of the 20th century, “spirituality appears as a person’s ability to transcend the present reality,” namely, as a belief in the existence of higher transcendental principles, incomprehensible, mysteriously connected with a separate human soul. The concept of “spirituality” is a multifaceted philosophical sphere of knowledge, covering all aspects of human life. Realizing the full depth of the designated concept, in the framework of this study it is limited to the religious principle, the church sphere.

In this article, I study the work of Sergey Taneyev through the prism of his contemporary Pavel Grigoryevich Chesnokov. Features of the choral writing of composers, harmonic language, style features. Composers were contemporaries, but this did not affect their creative heritage.

The cantata "John Damaskin" by Sergey Taneev is considered a treasure trove of world musical heritage. At the age of 28, the composer composed the work as if he had lived his life more than a dozen times. The follower of Bach harmoniously performed all the beginnings of this cantata. Not only their spirituality, but also the spirituality of the entire Christian religion, combined with the complexity of a harmonious language and at the same time accessibility. With confidence we can assume that Taneev was a phenomenon of world music, and such a work as he composed, he will no longer be.

Keywords: Taneyev, spirituality, harmony, choirs, cantata, choral writing.

Духовная музыка есть спектр всех музыкальных произведений религиозного содержания. Она исполняется непосредственно во время богослужений. В произведениях такого рода сочетание глубокого философского замысла и неимоверной искренности чувств Всевышнему. Духовная музыка одна из важнейших сфер общечеловеческой так и русской культуры. На протяжении нескольких столетий на Руси она являлась единственной формой профессионального музыкального искусства. Практически все русские композиторы, создававшие духовные произведения, обращались к традиционным напевам, осознавая, что именно в них хранятся основы духовной музыки. В данной области плодотворно работали целая плеяда композиторов таких как: Павел Григорьевич Чесноков, Сергей Иванович Танеев и многие другие.

В конце XIX – начала XX века выявились два творческих подхода композиторов к древним напевам:

1. сохраняет традиционный стиль – строгий и простой, но обогащает его распевностью и ладовым характером гармонизации, в которой обиходная мелодия звучит, как правило, в верхнем голосе,
2. отличается значительно большей свободой в композиционном плане, тяготеет к свободной творческой обработке церковного распева.

Одним из композиторов является Павел Григорьевич Чесноков, который запечатлел вершину исполнительского мастерства русского церковного пения в своем творчестве (1877-1944). Им написано множество вокально-хоровых произведений преимущественно для смешанного хора без инструментального сопровождения: более 360 церковных и около 100 светских сочинений и более 500 духовных и светских произведений. Кроме того, композитором созданы опера «Земля и небо» (по Байрону), ряд романсов и обработок русских народных песен, произведения, написанные в области церковной музыки (гармонизации и переложения древних песнопений).

Наиболее существенным вкладом П.Г. Чеснокова в советскую хоровую литературу являются его лирические миниатюры – «хоровые романсы» *acapella* – жанр весьма характерный для хоровой музыки начала XX века. Особенный индивидуальный стиль

музыки П.Г. Чеснокова проявился практически сразу и образовал органичный для его личности и его времени сплав интонаций. «Характерным для его творчества является высокое религиозное вдохновение, задушевность, глубокое раздумье и созерцательность. Произведения П.Г. Чеснокова отличаются звучностью, ясной декламацией текста и изобразительностью музыки, преобладанием народного характера».

Рассмотрим особенности письма в хорах *acappella* П.Г. Чеснокова. Практически все исследователи в первую очередь говорят об удивительной «хоровой звучности» его музыки, именно об этом писал сам композитор в своем труде «Хор и управление им». Безусловный мастер хоровой партитуры определял хоровую звучность как «поющую гармонию».

Фонизм аккордов доминирует в его сочинениях и подчиняет себе все другие средства музыкальной выразительности. Прекрасного многоголосного звучания мастер добивается при помощи *divisi* басов (временное разделение хоровой партии на 2, 3 и более голосов) с частым параллелизмом квинт, на фоне которого в сопрановой партии в значимых моментах композитор часто помещает квинтовый тон аккорда, чем подчеркивает ощущение реально слышимого обертона. Эти и другие приемы дают совершенное созвучие, под которым проявляется его неповторимый авторский почерк. Фонизм аккорда для П.Г. Чеснокова важнее его функциональности. Для его произведений характерны функционально статичные органные пункты. Они призваны дать возможность прозвучать аккорду с тем, чтобы слушатель смог вслушаться в красочность и в тоже время лаконичность гармонии.

Часто хоровая мелодия вырастает из тонов распетой гармонии. Это особенно очевидно, когда композитор поручает верхнему голосу выдержанные звуки, «раскрашивая» их разными гармониями и «любуюсь» переливами гармонических красок, неожиданно сменяющих функции выдерживаемого тона, как, например, в хоре «Альпы» на словах «сквозь лазурный сумрак ночи Альпы снежные глядят». Можно полагать, что мелодика таких светских сочинений композитора уходит своими жанровыми корнями в типичную для церковного пения псалмодию.

Гармония письма функциональна, часто напряжена и диссонантна, хотя композитор не выходит за рамки тонального мышления. П.Г. Чесноков одним из первых в духовной музыке свободно применяет диссонансы. Его последователем и современником поистине можно считать Сергея Ивановича Танеева, деятельность которого в сфере духовной музыки во многом определена его религиозностью. Истоки духовных воззрений композитора берут своё начало с самого детства. Семья Танеева балы крайне религиозна, и детство композитора проходило в искреннем почитании Бога.

Сергей Иванович принадлежал к тому распространенному на рубеже веков типу русских интеллигентов, которые, не говоря открыто о своей религиозности, несли веру в Бога внутри себя, интересовались религиозной литературы, посещали церковь и святые места, любили обсуждать вопросы Веры, открыто не декларируя свои убеждения.

«Духовные сочинения раннего периода» Речитативы для голоса и хоры *acappella*, в которых использованы тексты Книги Псалмов, были первыми опытами работы над религиозными сочинениями. Он осваивает образный строй духовной музыки; в произведениях Танеева начинает претворяться система выразительных средств, основанная на тесных связях русских церковных напевов с приемами и средствами западноевропейской полифонии.

Второй параграф «Культовые произведения 1880-х годов» первым освещает работу композитора Сергея Танеева над фрагментами Литургии и Всенощного. Написанные на канонические тексты, они, однако, ни разу не прозвучали в церкви. Рассмотренные духовные произведения этого периода – ирмос «В церковь небесную», обработки напевов «Свете тихий» и Воплощая литургические духовные состояния и образность, он постигает сакральную сущность христианских обрядов и осваивает закономерности их музыкального выражения. Во фрагментах, входящих в православный богослужебный цикл, он «примеряет» к церковным напевам баховские принципы работы с тематическим материалом, приемы полифонии строгого стиля и, одновременно, в его обработках

присутствуют черты, свойственные русской духовной музыке: широко развитая система вариантных преобразований тематизма становится средством «выращивания» многоголосной фактуры, выявляя в ней русское мелосное начало. Со временем европейские и национальные элементы, соединившись, образуют тот стилевой «сплав Танеева», который присущ зрелым произведениям мастера.

Дальнейшая работа Танеева в области духовной музыки показала, что его историческая заслуга состоит не в обработке русских обиходных песнопений, а в выполнении творческой задачи, поставленной перед собой композитором – создании национальной кантаты, музыкальный язык которой был бы основан на русских церковных напевах. Намерение это он успешно осуществил в кантате «Иоанн Дамаскин», написанная в 1884 году для смешанного состава хора и симфонического оркестра. Отличается высоким мастерством, возвышенным, строгим строем музыки, благородством и безупречностью вкуса. Кантата «Иоанн Дамаскин» первое сочинение Танеева, в котором его талант проявился многогранно. Состоит из трёх частей, обрамлённых введением и заключением, образует масштабное музыкальное полотно с огромной смысловой нагрузкой.

Первая часть кантаты открывается весомым оркестровым вступлением хорального склада, в котором звучит церковный напев «Со святыми упокой». Вступает хор («Иду в неведомый мне путь») с четырехголосной фугой, в которой также использован этот напев, придающий музыке скорбный характер. Вторая часть, «Но вечным сном пока я сплю», – небольшая по размеру, контрастирует с 1-й своим строгим аккордовым складом. 2-я часть исполняется *acapella*, что и придаёт ей большую сложность, так как далее вступает оркестр, и характер от светлого «воздушного», как-бы подготавливая перевоплощается в мощный и стремительный для вступления в третью часть. Третья часть, «В тот день, когда труба», мощная, грандиозная, широко разработанная fuga, заканчивающаяся тихими хоральными аккордами – «Прими усопшего раба в твои небесные селенья». В заключительных тактах аккорды «расслаиваются», голоса, один за другим, все тише и медленнее повторяют последние слова.

В основе оркестрового вступления использован широко известный церковный напев «Со святыми упокой». Данный распев придаёт произведению похоронный, угрюмый характер, и на протяжении всей кантаты играет весьма значительную роль, проникая в композицию первой и заключительной части. Танеев считал, что мелодии православного Обихода – это такой же необходимый материал для русского композитора, как и народные песни. Гармонизация напева «Со святыми упокой» усиливает ладовый колорит русской темы.

Композитор использует не весь церковный напев, а делает лишь частичную его цитату, в этом Танеева можно сравнить с Бахом, который использовал тот же прием в своих духовных кантатах и ряде других, не только хоровых произведений. При сравнении гармонизации, сделанную и композитором и Обиходный вариант этого напева. Предполагая, что С. Танеев цитирует хорал, соответствующий словам «Со святыми упокой, Христе, души раб (а) твоих (его)», проанализируем этот отрывок в Обиходе (см. пример № 1) и сопоставим с гармонизацией автора (см. пример № 2). Наблюдается следующее:

Несомненно, что гармония композитора сложнее, но здесь следует обратить внимание не на это, а на то, что при зрительном сопоставлении сразу видно стиль. Если в Обиходном распеве преобладают тонико-доминантные соотношения, то у Танеева это доминанта натурального минора, причем не только в виде трезвучия V ступени, а также его обращения и аккордов VII ступени; появление трезвучий VI и IV ступени отклоняет в субдоминантовую сферу, которая отсутствует в оригинальном напеве. Более того, первое проведение темы останавливается не на тонике, а на субдоминанте. Натуральный минор и плагальность – типичные черты русской музыки, которые, преднамеренно претворяет композитор. (пример № 1)

Постоянное употребление вводного тона, а в дальнейшем еще септаккорда II ступени изменило характер мелодии. Танеев тщательно избегает хроматики. Натуральный минор, преобладающая плагальность, окончание на субдоминанте – все это возвращает мелодии подлинность, строгий, сосредоточенный характер (пример № 2).

Пример №.1 Отклонение: *S D - t D65 t D7 III нат.*

Пример №2

Обиход: (*g-moll*) *IVIV65 IVV2 IIIVIIнат. I V I V I=VI V I (B-dur)*

С.Танеев :(*fis-moll*) *I Vнат. I VI6 VIIнат. IV Vнат. I V6 нат. VI III6 vIIнат. IVVнат. III43 IV7*

Изложением этого скорбного напева и открывается оркестровое вступление к первой части кантаты. В нём первое проведение темы композитор поручает струнной и деревянной духовой группе, что придает звучанию темы особую сосредоточенность. Такое соотношение инструментов свидетельствует о трагичности человеческого естестве, которое представлено проведением темы у струнной группы, и в то же время о мире ином, что подчеркивает хоральное звучание деревянных духовых.

Во втором проведении (*h-moll*) фаготы и валторны выдерживают октаву, создавая ощущение ожидания, а на этом фоне у группы струнных звучит сама тема в октавный унисон. Характер музыки сразу становится слегка тревожным, но опевания что присутствуют в мелодии снимают это напряжение. Подобная трактовка делает напев аскетичным и строгим. (пример № 3)

Пример №3

Далее тема распева подвергается гомофонной, аккордовой фактуре, после чего композитор переходит на её разработку полифоническими приёмами. С первой цифры, указанной в партитуре, сначала вновь вступают струнные, затем, не доводя проведение темы до конца образуют октавы, как до этого группа деревянных духовых, а на их фоне валторны ведут тему. Важно обратить внимание, что в этот момент у виолончелей и фаготов появляется нисходящий целотонный ход, от I ступени к V, то есть фригийский оборот (пример № 4).

Пример №4.

Далее мотив вновь возвращается к духовым, уплотняясь в фактуре за счёт октавного удвоения, расширения регистров, добавления акцентов. Вводится партия трубы, появляются напряженные звучания аккордов. (пример № 5).

Пример № 5

Если до этого динамика была относительно ровной, спокойной, то теперь напряжение ещё больше усиливается. Непрерывное звучание оркестра ведёт к *sf* в 25 такте, которое обрывает, резко пересекает звучание. За два такта нарастает движение к глубокому *sf* в 28 такте. Скорбным ответом на резкое звучание *sf* звучат струнные, точно отголосок. Интересна интервалика этого трехзвучного хода: это нисходящая секунда *lamento* и нисходящее, пустоватое звучание квинты. (пример № 6)

Пример № 6

Следующее аналогичное проведение в 30 такте звучит ещё более весомо, чем в первый раз. Этот небольшой мотив продолжает и дальше сопровождать тему напева «Со святыми упокой», поочередно появляясь то одного, то у другого представителя струнной группы, словно оплакивая усопшего. Тема вновь возникает у деревянных духовых, сопровождают её интонации плача и стона у струнной группы.

SF на последних долях 42, 43 тактов словно «взрыв» готовит последнее проведение темы в оркестровой интродукции у валторны, как бы сворачивает действие, замедляет, подготавливая к появлению смешанного хора. (пример № 7)

Пример № 7

Творческая деятельность Танеева поражает своей неизменно созидательной направленностью. На свой лад он всегда стремился «к новым берегам», и многое из его идей, намерений, предвидений, воплощений достигло берегов современности.

Сергей Иванович Танеев, выдающийся композитор, музыкант широкого профиля, внес вклад огромного значения во все области музыки, в которых работал. Современники Танеева единодушно отмечали в нем громадную волю, методичность в работе, оптимизм, удивительную скромность, душевную чистоту, чуткость и высокую принципиальность суждений, за что композитора часто называли «совестью музыкальной Москвы». «Всякий человек, как бы ни были ограничены его силы, должен способствовать повышению нравственного уровня общества, к которому он принадлежит», – писал композитор.

«Совесть музыкальной Москвы». Это звание, никем не присуждённое, но всеми признанное, сохранилось за Сергеем Ивановичем Танеевым на многие годы. Оно принадлежало ему как знак безупречного нравственного служения прекрасному и высокому. Оно включало и многообразную общественную деятельность Танеева, и его исключительную по масштабам педагогическую работу, и его исполнительство, и научные достижения, поднявшие русское музыкознание на европейский уровень. Наконец, его композиторское мастерство, далеко не сразу оценённое по достоинству, обобщающее многие и разные истоки – творчество, в котором достигнут подлинный синтез русского мелоса и европейских принципов становления звуковой материи, восходящих к старинной полифонии и классическим идеям формообразования. Из танеевской школы вышла плеяда превосходных музыкантов: композиторов, теоретиков, педагогов, исполнителей и музыкальных деятелей, которые несли традиции учителя в поколение молодых советских музыкантов. Талант педагога был в Танееве с самого рождения, так как он совершенно сознательно выработал свой «Танеевский» творческий подход, благодаря которому мог научить людей тому, что умел сам. Основой упор при этом делался не на индивидуальную стилистику, а на основные, общие принципы музыкальной концепции. Благодаря этому композиторы – ученики Танеева, совершенно непохожи один на другого. Каждому из своих учеников Сергей Иванович смог передать ту основу, из которой и выросла индивидуальность каждого учащегося.

Ценнейшие творческие, эстетические и педагогические заветы Танеева сохраняют своё живое значение и в наши дни. Огромное значение для русского искусства имела многообразная творческая деятельность Сергея Ивановича, навсегда прервавшаяся летом 1915 года. «Танеев... был источником великой культурной революции в русской музыке, последнее слово которой ещё далеко не сказано...» – говорил Асафьев [1]. Пройдут годы, и Сергей Рахманинов напишет в некрологе о своём учителе Танееве: «Композитор – мастер, образованнейший музыкант своего времени, человек редкой самобытности, оригинальности, душевных качеств, вершина музыкальной Москвы... Для всех нас, его знавших и к нему стучавшихся, это был высший судья...» [16].

Хоры С.Танеева предоставляют дирижеру-хормейстеру уникальную возможность профессионально совершенствоваться, искать вокальные краски, штрихи звуковедения, выявлять искусное сплетение голосов, понимать архитектонику эпизодов, слышать паузы. Яркая выразительность музыкального языка композитора позволяет хоровым певцам оттачивать свое художественное и техническое мастерство, развивать чуткость слуха, музыкальный вкус. Использование крупных хоровых сочинений в качестве учебного материала в классе хорового дирижирования, в хоровом классе позволит обучающемуся дирижеру – хормейстеру постигать тонкости дирижерского искусства, разностороннее развиваться, профессионально совершенствоваться.

Список литературы

1. *Асафьев Б.В.* Русская музыка 19 и начала 20 века. - Л.: Музыка, 1968. - 119 с.
2. *Айхенвальд Ю.И.* Силуэты русских писателей. - М.: Республика, 1994.-71-72 с.
3. *Бавина С.П., Семibrатова И.В.* Судьбы поэтов Серебряного века. (Библиографические очерки). - М.: Книжная палата, 1993.- 56 с.

4. **Бальмонт К.Д.** Стозвучные песни: Сочинения (избранные стихи и - проза). Ярославль: Верх.-Волж. кн. изд-во, 1990. – 72 с.
5. **Баннова Н.Г.** «Интонация как источник развития художественного образа в хоре И.Танеева "Восход солнца"» // Вопросы исполнительской подготовки учителя музыки. Межвузовский сборник научных трудов. - Владимир: Влад. пед.институт, 1992. – 124 с.
6. **Бернандт Г.Б.** И.Танеев: Монография. - 2-е изд. - М.: Музыка, 1983. – 203 с.
7. **Ровенко А.И.** «Танеевские принципы современной теории контрапункта и имитаций» - Одесса – 1988. – 31 с.
8. **Сабанеев Л. Л.** Воспоминания о Танееве. - М.: Классика-XXI, 2003. - 5 с.
9. **Савенко С.И.** Сергей Иванович Танеев.- М.: Музыка, 1984. – 48-49 с.
10. **Корабельникова Л.** Творчество С. И. Танеева: Историко-стилистическое исследование. - М.: Музыка, 1986. – 278 с.
11. **Корабельникова Л.** С.И. Танеев в московской консерватории. Из истории русского музыкального образования. – М.: Музыка, 1974. – 96 с.
12. **Мусин И.** «Техника дирижирования» - Л.: Музыка, 1967. – 142 с.
13. **Ольхов К.** Хоры а cappella С. Танеева/Хоровое искусство — вып. 2. – Л.: Музыка, 197. – 29 с.
14. **Егоров А.** «Теория и практика работы с хором» - Л., 1961. – 16 с.
15. **Живов В.** «Теория хорового исполнительства» - М., 1998. – 49 с.
16. **Рахманинов С.** Литературное наследие. Том I. - М., 1978. - 68 с.

References (transliterated)

1. **Asaf'ev B.V.** Russkaya muzyka 19 i nachala 20 veka. - L.: Muzyka, 1968. - 119 p.
2. **Ajhenval'd Yu.I.** Siluety russkikh pisatelej. - M.: Respublika, 1994.-71-72 p.
3. **Bavina S.P., Semibratova I.V.** Sud'by poetov Serebryanogo veka. (Bibliograficheskie ocherki). - M.: Knizhnaya palata, 1993.- 56 p.
4. **Bal'mont K.D.** Stozvuchnye pesni: Sochineniya (izbrannye stihi i - proza). Yaroslavl': Verh.- Volzh. kn. izd-vo, 1990. – 72 p.
5. **Bannova N.G.** «Intonaciya kak istochnik razvitiya hudozhestvennogo obraza v hore I.Taneeva \\"Voskhod solnca\\"" // Voprosy ispolnitel'skoj podgotovki uchitelya muzyki. Mezhvuzovskij sbornik nauchnyh trudov. - Vladimir: Vlad. ped.institut, 1992. – 124 p.
6. **Bernandt G.B.** I.Taneev: Monografiya. - 2-e izd. - M.: Muzyka, 1983. – 203 p.
7. **Rovenko A.I.** «Taneevskie principy sovremennoj teorii kontrapunkta i imitacij» - Odessa – 1988. – 31 p.
8. **Sabaneev L. L.** Vospominaniya o Taneeve. - M.: Klassika-XXI, 2003. - 5 p.
9. **Savenko S.I.** Sergej Ivanovich Taneev.- M.: Muzyka, 1984. – 48-49 p.
10. **Korabel'nikova L.** Tvorchestvo S. I. Taneeva: Istoriko-stilisticheskoe issledovanie. - M.: Muzyka, 1986. – 278 p.
11. **Korabel'nikova L.** S.I. Taneev v moskovskoj konservatorii. Iz istorii russkogo muzykal'nogo obrazovaniya. – M.: Muzyka, 1974. – 96 p.
12. **Musin I.** «Tekhnika dirizirovaniya» - L.: Muzyka, 1967. – 142 p.
13. **Ol'hov K.** Hory a cappella S. Taneeva/Horovoe iskusstvo — vyp. 2. – L.: Muzyka, 197. – 29 p.
14. **Egorov A.** «Teoriya i praktika raboty s horom» - L., 1961. – 16 p.
15. **Zhivov V.** «Teoriya horovogo ispolnitel'stva» - M., 1998. – 49 p.
16. **Rahmaninov S.** Literaturnoe nasledie. Tom I. - M., 1978. - 68 p.

Сведения об авторе:

Булатова Зарина – магистрат 1-го года обучения, специальность “Хоровое Дирижирование”. Научный руководитель профессор, кандидат искусствоведения – Мусагулова Гульмира Жаксыбековна.

Автор туралы мәлімет:

Булатова Зарина – «Хор дирижері» мамандығының 1 курс магистранты. Ғылыми жетекші профессор, өнертану ғылымының кандидаты Мұсағұлова Гүлмира Жақсыбекқызы.

Information about the author:

Bulatova Zarina Graduate – student 1 year of study specialty "Choral Conducting". Supervisor professor, candidate of art history Musagulova Gulmira Zhaksybekovna.

МАЗМҰНЫ – СОДЕРЖАНИЕ – CONTENTS

Zhudebayev A.	Development of traditional music and its integration into the world space	
<i>Жудебаев А.</i>	Развитие традиционной музыки и ее интеграция в мировое пространство	
<i>Жудебаев А.</i>	Дәстүрлі музыканың дамуы және оның әлемдік кеңістікке интеграциясы	5
Жұмалиева Т., Жұмалиева Г.	Құрманғазы атындағы қазақ ұлттық консерваториясының ректоры ҚР еңбек сіңірген қайраткері Арман Әділханұлы Жүдебаевқа жеті сұрақ	
<i>Джумалиева Т., Мусагулова Г.</i>	Семь вопросов к ректору Казахской национальной консерватории имени Курмангазы заслуженному деятелю РК Арману Адильхановичу Жүдебаеву	
<i>Dzhumaliev T. Musagulova G.</i>	Family of questions to the rector of the Kazakh national kurmangazy conservatory named after Arman Adilkhanovich Zhudebaev	11
<i>Джумалиева Т., Мусагулова Г.</i>	Семь вопросов к ректору Казахской национальной консерватории имени Курмангазы заслуженному деятелю РК Арману Адильхановичу Жүдебаеву	
<i>Жұмалиева Т., Жұмалиева Г.</i>	Құрманғазы атындағы қазақ ұлттық консерваториясының ректоры ҚР еңбек сіңірген қайраткері Арман Әділханұлы Жүдебаевқа жеті сұрақ	
<i>Dzhumaliev T. Musagulova G.</i>	Family of questions to the rector of the Kazakh national kurmangazy conservatory named after Arman Adilkhanovich Zhudebaev	19
Сахарбаева К.	Сан қырлы талант иесі (консерватория алғашқы түлектерінің бірегейі, профессор Х.Тастанов туралы)	
<i>Сахарбаева К.</i>	Многогранный талант (один из первых выпускников консерватории, о профессоре Х. Тастанове)	
<i>Saharbayeva K.</i>	Multi-faceted talent (one of the first graduates of the conservatory, about professor H. Tastanov)	27
Жансерік Ә.	Қазақстандағы заманауи хор репертуарының музыкалық-стилистикалық ерекшеліктері: Ә. Әбдіұровтың «Айналіне» шығармасы негізінде	
<i>Жансерік А.</i>	Музыкально-стилистические особенности современного хорового репертуара в Казахстане: по мотивам произведения А. Абдинурова «Айналіне»	
<i>Zhanserik A.</i>	Musical and stylistic features of the modern choral repertoire in Kazakhstan: based on the work of a. abdinurov «Ainaline»	37
Бахытжанова М.	Қазақстанның вокалдық өнерінің генезисі мен даму үрдістері	
<i>Бахытжанова М.</i>	Генезис и тенденции развития вокального искусства Казахстана	
<i>Bakytzhanova M.</i>	Genesis and trends in the development of vocal art in Kazakhstan	42
Булатова З.	Духовное начало в творчестве Сергея Танеева на примере кантаты «Иоанн Дамаскин»	
<i>Булатова З.</i>	Сергей Танеевтің шығармашылығындағы «Иоанн Дамаскин» кантатасының мысалындағы рухани бастауы	
<i>Bulatova Z.</i>	The spiritual beginning in the work of Sergey Taneyev on the example of the cantata «John of Damascus»	50

ISSN 2310-3337

Құрылтайшы: Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы
Учредитель: Казахская национальная консерватория им. Курмангазы
Founder: Kurmangazy Kazakh National Conservatoire

Saryn art and science journal

1 (26) 2020

Шығарылуы: жылына 4 рет

Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде тіркелген
Тіркеу туралы куәлік №16389-Ж 2017 жылдың 10 наурызда берілген

Алғашқы есепке қою кезіндегі нөмірі мен мерзімі №13880-Ж 19.09.2013

Таралымы 300 дана

Жауапты редактор:

В. Е. Недлина

А.А. Сомов

Қазақ тілі редактор:

М.Абенова

Беттеген:

А.А. Сомов

Мұқаба дизайны:

В. Недлина

Редакцияның мекен-жайы:

050000, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Абылай хан даңғылы, 86

Тел.: +7 (727) 261-63-64

© Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы

Saryn art and science journal

1 (26) 2020

выходит 4 раза в год

Журнал зарегистрирован в Министерстве информации и коммуникаций РК

«Saryn art and science journal» ISSN 2310-3337

Собственник: Казахская национальная консерватория им. Курмангазы (г. Алматы)

Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете государственного контроля в области связи, информатизации и средств массовой информации Республики Казахстан №16389-Ж, выданное 10.03.2017 г.

Дата и номер первичной постановки на учёт №13880-Ж, 19.09.2013 г.

Периодичность: 4 раза в год

Тираж: 300 экземпляров

Ответственные редакторы:

В. Е. Недлина

А.А. Сомов

Вёрстка:

А.А. Сомов

Редактор казахского языка;

М.Абенова

Дизайн обложки:

В. Недлина

Адрес редакции:

050000, Республика Казахстан, г. Алматы, пр. Абылай хана, 86

Тел.: +7 (727) 261-63-64

© Казахская национальная консерватория им. Курмангазы

Saryn art and science journal

1 (26) 2020

Published 4 times a year

«Saryn art and science journal» ISSN 2310-3337

Magazine registered with the Ministry of Information and Communication

Certificate of registration # 16389-Ж from March, 10, 2017

First registration certificate №13880-Ж was given on September 19, 2013

Edition of 300 copies

Managing editor:

V. Nedlina

A. Somov

Page design:

A. Somov

Kazakh editor:

M. Adenova

Cover design:

V. Nedlina

Editorial address:

050000, Kazakhstan, Almaty Ablay Khan ave, 86

Tel.: +7 (727) 261-63-64

© Kurmangazy Kazakh National Conservatoire

Адрес редакции: 050000, г. Алматы, ул. Абылай хана, 86. тел. +7(727) 261-63-64

Ответственные редакторы *В.Е. Недлина, А.А. Сомов*

Верстка на компьютере: *А. Сомов*

Дизайн обложки *В. Недлина*

Подписано в печать ***

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать – ризограф.

7,0 п.л. Тираж 300. Заказ 1
